

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Збірник наукових праць

INTERNATIONAL RELATIONS: THEORY AND PRACTICAL ASPECTS

Collection of Scientific Papers

Випуск 11
Issue 11

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018 year

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ

KYIV
KNUKIM PUBLISHING CENTRE

2023

УДК 327 (477+100) (051)

М 580

Київський національний університет культури і мистецтв
Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти
Збірник наукових праць

У збірнику наукових праць висвітлюються актуальні питання міжнародних відносин, суспільних комунікацій і регіональних студій, які стосуються історико-теоретичних питань міжнародних відносин; зовнішньої політики і дипломатії; міжнародного права; світового господарства та міжнародних економічних відносин; суспільних комунікацій і лінгвістичного забезпечення міжнародної діяльності; регіональних студій, соціологічних досліджень у галузі міжнародних відносин.

Рекомендовано до друку вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 12 від 27 квітня 2023 р.)

Головний редактор видання

Костира Інна Олександрівна – докторка політичних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Заступник головного редактора

Ластовський Валерій Васильович – доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Відповідальний секретар

Білецька Оксана Олександрівна – кандидатка культурології, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Члени редакційної колегії

Фернандо Касал Бертоа – доцент, доктор філософії в галузі суспільно-політичних наук, Ноттінгемський університет (Великобританія)

Батриченко Олег Володимирович – доктор політичних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Батченко Людмила Вікторівна – докторка економічних наук, професорка, заслужена працівниця освіти України, академік Академії економічних наук України, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Наконечний Володимир Михайлович – кандидат історичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Неліпа Дмитро Васильович – доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Лікарчук Дар'я Сергіївна – кандидатка політичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Міщенко Алла Борисівна – кандидатка політичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна)

Пилипів Володимир Іванович – кандидат історичних наук, професор, ректор Київського університету культури і мистецтв (Україна)

Адреса редакційної колегії:

Кафедра міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, к. 920, м. Київ, Україна, 01133

тел.: +38(044) 285 88 54

сайт: international-relations.knukim.edu.ua

e-mail: international.knukim@gmail.com

Міністерством юстиції України видано Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації № 23121-12961 П Серія КВ від 29.01.2018.

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 30.11.2021 року № 1290 за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Збірник відображається і реферується в наступних базах даних: **BASE, Crossref, Google Scholar, DOAJ, EuroPub, Lens, Index Copernicus, Journal Factor, ResearchBib, WORLDCAT, World Catalogue of Scientific Journals, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Наукова періодика України (УРАН).**

Kyiv National University of Culture and Arts

International Relations: Theory and Practical Aspects

Collection of Scientific Papers

Collection of Scientific Papers of Kyiv National University of Culture and Arts covers the topical issues on international relations, public communications and regional studies concerning historical and theoretical issues of international relations; foreign policy and diplomacy; international law; world economy and international economic relations; public communications and linguistic support for international activities; sociological research in the field of international relations.

Recommended for Publication by the Academic Council

Kyiv National University of Culture and Arts

(Protocol no. 12 of 27.04.2023)

Editor-in-Chief

Inna Kostyria – Doctor of Political Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Valerii Lastovskiy – Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Executive Editor

Oksana Biletska – Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Editorial Board Members

Fernando Casal Bertoa – Associate Professor, Ph.D. in Social and Political Sciences, University of Nottingham (UK)

Oleh Batrymenko – Doctor of Political Sciences, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Liudmyla Batchenko – Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Volodymyr Nakonечnyy – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Dmytro Neliya – Doctor of Political Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Daria Likarchuk – Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Alla Mishchenko – Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)

Volodymyr Pylypiv – Candidate of Historical Sciences, Professor, Kyiv University of Culture (Ukraine)

Editorial Board Address:

International Relations Department, Kyiv National University of Culture and Arts, 36 Ye. Konovalsia St., of. 920, Kyiv, Ukraine, 01133

Phone: +38(044) 285 88 54

Web-site: international-relations.knukim.edu.ua

e-mail: international.knukim@gmail.com

The Ministry of Justice of Ukraine issued the Certificate on the State Registration of the Printed Mass Media Series KV No. 23121-12961 P from 29.01.2018.

The Collection of Scientific Papers is included in the category "B" of the List of scientific professional editions of Ukraine in the program subject area 291 "International Relations, Public Communications and Regional Studies" by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 30 November 2021 № 1290.

The Collection of Scientific Papers is displayed in **BASE, Crossref, Google Scholar, DOAJ, EuroPub, Lens, Index Copernicus, Journal Factor, ResearchBib, WORLDCAT, World Catalogue of Scientific Journals, Vernadsky National Library of Ukraine, Scientific Periodicals of Ukraine (URAN).**

ISSN (print) 2616-745X

ISSN (online) 2616-7794

ЗМІСТ

CONTENTS

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

INTERNATIONAL RELATIONS

Дерев'яно Ігор Петрович <i>Гібридна війна як різновид асиметричних дій</i>	Ihor Derevyanko <i>Hybrid War as a Type of Asymmetric Actions</i>	6
Карпчук Наталія Петрівна <i>Інформаційна підтримка європейської інтеграції: досвід Швеції</i>	Nataliia Karpchuk <i>Information Support of the European Integration: the Case Study of Sweden</i>	17
Мищенко Алла Борисівна, Аташкаде Руслана Вадимівна, Теремко Віктор Васильович <i>Сценарії реформування ООН</i>	Alla Mishchenko, Ruslana Atashkadeh, Viktor Teremko <i>Un Reform Scenarios</i>	31
Парвана Тельман Мустафазаде <i>Еволюція нафтогазової стратегії в історії зовнішньої політики Азербайджану</i>	Parvana Telman <i>The Evolution of the Oil Industry Strategy in the History of Azerbaijan Foreign Policy</i>	50
Шевель Інна Петрівна <i>Світ навколо України: тенденції конфліктного дискурсу у протидії російській агресії шляхом об'єднання євроінтеграційних цінностей</i>	Inna Shevel <i>The World Around Ukraine: Tendencies in Countering Russian Aggression by Combining European Integration Values</i>	60
Корнійчук Любов Володимирівна, Матвійчук Наталія Володимирівна <i>Держави Вишеградської групи в умовах нових безпекових викликів внаслідок російсько-української війни</i>	Liubov Korniiichuk, Natalia Matviichuk <i>States of the Visegrad Group in Conditions of New Security Challenges as a Result of the Russian-Ukrainian War</i>	70

**МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

***Печеранський Ігор Петрович,
Ревенко Анатолій Дмитрович***
*Європейський ринок
індустрії мовлення
наприкінці XX століття:
структурний аналіз*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

***Важна
Катерина Анатоліївна,
Ластовський
Валерій Васильович***
*Реєстрація космічних об'єктів
відповідно до міжнародного
космічного права: процедура
та юридичні наслідки*

РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

***Вільчинська Ірина Юріївна,
Доскіч Людмила Степанівна***
*Додатки для голосування (VAA)
як популярний інтерактивний
онлайн-інструмент виборчих
кампаній у Європі*

СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

***Сірий Євген Володимирович,
Сіра Оксана Володимирівна***
*Волонтерство як форма
соціального включення
та можливої самозайнятості
в сучасних викликах війни
в Україні: самобутні вітчизняні
вектори розвитку
і зарубіжний досвід*

**INTERNATIONAL ECONOMIC
RELATIONS**

***Ihor Pecheranskyi,
Anatolii Revenko***
*European Broadcasting
Industry Market
at the End of the 20th Century:
Structural Analysis* 92

INTERNATIONAL LAW

***Kateryna Vazhna,
Valerii Lastovskyi***
*Registration of Space Objects
Amenably International
Space Law: Procedure
and Legal Consequences* 112

REGIONAL STUDIES

***Iryna Vilchynska,
Liudmyla Doskich***
*Voting Advice Applications
as a Popular Interactive
Online Tool for Election
Campaigns in Europe* 127

PUBLIC COMMUNICATIONS

***Yevhen Siryi,
Oksana Sira***
*Volunteering as a Form
of Social Inclusion and Possible
Self-Employment in Modern
Challenges of the War in Ukraine:
Distinctive Domestic Vectors
of Development and Foreign
Experience* 140

**МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
RELATIONS**

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278396
УДК 355.01:316.776.23]:327

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК РІЗНОВИД АСИМЕТРИЧНИХ ДІЙ

Дерев'янку Ігор Петрович

*Кандидат історичних наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>,
e-mail: derevianko_ip@ukr.net,
Національний авіаційний університет,
Відрадний пр., 4, Київ, Україна, 02000*

Надіслано:

17.02.2023

Рецензовано:

20.02.2023

Прийнято:

21.02.2023

Для цитування:

Дерев'янку, І. П., 2023. Гібридна війна як різновид асиметричних дій. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.6-16. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278396>.

У статті проаналізовано феномен гібридної війни, розглянуто її якісно нові параметри. Розкрито поняття «гібридна війна», з'ясовано її змістово-сенсове навантаження. Гібридна війна – це особливий тип збройного конфлікту, в якому спостерігається зіткнення симетричних та асиметричних дій. З'ясовано, що асиметричність виступає важливою характеристикою багатьох сучасних збройних конфліктів, у тому числі і гібридного. Визначальними компонентами гібридних війн, за допомогою яких здійснюється одночасний вплив на супротивника, є військовий, політичний, економічний, інформаційний, ідеологічний, психологічний, технологічний, енергетичний. Мета статті – концептуальне осмислення сутності, складових та особливостей гібридної війни, однією з яких є асиметрія дій. Формування уявлень про сучасні виміри гібридної війни об'єктивно зумовило використання загальнонаукових методів. При дослідженні сутності та специфіки гібридної війни на сучасному етапі був задіяний метод аналізу і синтезу. Метод системного аналізу дав змогу розглянути поняття «гібридна війна» як певну цілісну сукупність елементів. Використання історичного методу дозволило досягнути поглибленого розуміння суті гібридної війни. Наукова новизна полягає у розгляді гібридних війн крізь призму асиметричних дій. Доведено,

що у гібридній війні широко розповсюджене застосування асиметричних дій, які дозволяють нівелювати перевагу противника у збройній боротьбі. Суттєвою рисою гібридної війни виступає не тільки фактична асиметрія військових потенціалів супротивників, асиметрія дій, а й характер міжнародно-правового статусу суб'єктів конфлікту. Важливо зазначити, що одним із найважливіших аспектів трансформації збройного насильства є значна актуалізація асиметричного компонента.

Ключові слова: гібридна війна; збройний конфлікт; асиметрія; асиметричний конфлікт.

Вступ

Складність і неоднозначність відносин між акторами світової політики обумовлені порушенням рівноваги між ними, динамікою мотивів участі у світових політичних процесах, що закладає характер конфліктності у систему.

Досліджуючи теорію міжнародних відносин, можна стверджувати, що поширювана концентрація війни і конкуренція великих держав свідчать про зростання конфліктної енергії, яка закладена в основи держави. Як і раніше, конфлікти є неминучими і зараз ведуться новими інноваційними та радикально різними способами.

Сьогодні значущим фактором світової політики, геополітичним феноменом стає гібридна війна, яка є комплексним поняттям і відображає широкий спектр військово-політичного протистояння. Гібридні війни є сучасною рисою глобальної політики, які поступово вийшли за воєнно-операційні межі.

Тож останнім часом особливої актуальності набуває концепція гібридної війни, оскільки держави використовують недержавних суб'єктів та інформаційні технології для здійснення тиску на своїх противників в відсутності прямого збройного конфлікту.

В сучасну епоху гібридна війна поряд з асиметричними конфліктами та неконвенційними війнами (ситуації, коли явні бойові дії не ведуться) стає все більш популярною в політичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Термін «гібридна війна» спонукав до великої дискусії в академічному середовищі і став центральною частиною більшості наукових праць, присвячених трансформації війни.

Сутність та ключові складові гібридної війни аналізували у своїх наукових працях як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Зміст поняття «гібридна війна» ґрунтовно досліджували Р. Гленн, Б. Неметт, Ф. Хоффман,

Д. Ласік, Дж. Девіс, Дж. Маккуен, Р. Невсон та ін. Особливості феномену гібридної війни серед вітчизняних науковців розглядали В. Горбулін, Г. Перепелиця, Г. Почепцов, Б. Парахонський, Г. Яворська, А. Слісаренко, Є. Магда, М. Требін.

Попри чималу кількість наукових розвідок із цієї проблематики, відкритими залишаються питання дефініції терміна, асиметрії як характерної ознаки гібридної війни, чіткого визначення переліку методів її ведення. Більшість науковців у своїх дослідженнях описує емпіричні явища гібридної війни, але не надає теоретичної аргументації.

Формулювання цілей статті

Гібридним війнам не притаманні характерні ознаки різних типів класичних війн. Тож метою статті є концептуальне осмислення сутності, складових та особливостей гібридної війни, однією з яких є асиметрія дій. Важливим вбачається комплексний аналіз поняття «гібридна війна» та розгляд якісно нових параметрів гібридних війн.

Виклад основного матеріалу дослідження

Війна як складне суспільно-політичне явище супроводжує людство протягом усієї його історії, незалежно від рівня цивілізаційного розвитку. Тема війни вже давно становить важливий предмет аналізу.

Сучасні війни – це «війни нового (четвертого) покоління», які носять асиметричний характер. У цих війнах держава втрачає монополію на насильство, оскільки фіксується поява інших впливових недержавних суб'єктів. В асиметричному конфлікті беруть участь держави та недержавні актори, які представляють собою іррегулярні утворення – незаконні збройні формування, терористичні угруповання, партизанські чи повстанські загони. Вони не визнають правових норм і діють поза межами міжнародного та національного права. У сучасному політичному процесі асиметричні конфлікти стають досить поширеним явищем.

Новітньою формою збройних конфліктів у глобальному та регіональному вимірах вважаються конфлікти «гібридного типу» або «гібридні війни». Феномен гібридної війни, який активно сьогодні популяризується, не є абсолютно новим і безпрецедентним. Концепція гібридної війни є предметом гострої полеміки. У сучасному науковому дискурсі поняття «гібридна війна», яке поки не стала наукова константа, залишається спірною концепцією, і загальноприйнятого її визначення не існує.

Термін із багатозначними розгалуженнями піддавався численній критиці за відсутність концептуальної ясності. Існує думка, що це поняття

є занадто абстрактним, оскільки часто використовується як універсальний термін для всіх нелінійних загроз. Проте ця концепція дає ключове уявлення про сучасні та майбутні проблеми безпеки і оборони.

Загалом у наукових колах бракує єдності у розумінні феномену гібридної війни. Для позначення гібридної війни дослідники використовують терміни «асиметрична», «нелінійна», «дистанційна», «змішана», «іррегулярна», «дифузна» війна. Перевага цього терміна у тому, що гібридність за своєю природою визначає сукупність кількох елементів, які служать одним і тим самим цілям.

Зважаючи на особливості сучасних міжнародних відносин, геополітичної боротьби поняття «гібридна війна» є неоднозначним і багатоаспектним. Термін «гібридна війна» почав широко використовуватись тільки з початком російської агресії проти України. До цього при аналізі гібридної війни використовувався термін *hybrid warfare*, що буквально означає «гібридні засоби ведення війни». Тобто російська агресія спонукала до розширення змісту концепту гібридної війни і вивела його на новий рівень осмислення (Горбулін ред., 2017, с.29).

Американський військовий теоретик, дослідник гібридної війни Рассел Гленн зазначає:

«По-перше, ми розглядаємо не надто послідовне використання терміна у світлі його застосування до викликів безпеки сьогоденного та завтрашнього дня. По-друге, ми стикаємося з питанням, чи є гібридна концепція досить оригінальною, щоб її можна було додати до військового інтелектуального дискурсу і, зрештою, до доктрини збройних сил як окремої форми ведення війни. Інша можливість, звичайно, полягає в тому, що цей термін може служити для навчання, навіть якщо концепція не представляє нічого нового...». (Glenn, 2021)

Один із основоположників теорії «гібридної війни» Ф.Хоффман (Hoffman, 2009) (американський фахівець у галузі військово-політичної стратегії) стверджує, що кожному історичному періоду властиві свої специфічні форми війни. На його думку, сучасна епоха характеризується процесами гібридизації, які мають місце і у військовій сфері.

Ф.Хоффман (Hoffman, 2007, р.14) зазначає, що «гібридні війни поєднують у собі цілу низку різних режимів ведення війни, включаючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику і формування, терористичні акти, що містять насилля та кримінальні безлади».

Концепція «гібридної війни» була використана Ф.Хоффманом для пояснення ефективності асиметричних дій недержавних акторів –

«Талібан», «Аль-Каїда», «Хезболла», у збройному протистоянні зі США та їхніми союзниками в Афганістані та Іраку, а також з ізраїльськими збройними силами під час Ліванської війни 2006 року (Горбулін ред., 2017).

Гібридна війна – це особливий тип збройного конфлікту, в якому слабший проти сильного прагне нівелювати його конвенційні переваги. Тобто у цій ситуації спостерігається зіткнення симетричних та асиметричних дій. На практиці різна військова сила та політична вага держав зумовили асиметричність війни.

На думку американського дослідника Дж. Маккуена, «гібридна війна» – це поєднання традиційних та асиметричних форм насилля з одночасним залученням у конфлікт населення, яке проживає на вказаній території, та введення в оману міжнародної спільноти з метою нівелювання її впливу на зазначений конфлікт.

Дж. Маккуен (McCuен, 2008) вважає, що «гібридна війна» є одним із сучасних проявів асиметричної війни, яка розгортається у трьох площинах: серед громадян, які мешкають у зоні конфлікту; серед громадян агресора; серед міжнародної спільноти.

Щорічне видання Лондонського Міжнародного інституту стратегічних досліджень «Military Balance» за 2015 рік тлумачить «гібридну війну» як «використання воєнних і невоєнних інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на досягнення неочікуваності, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг, що використовують дипломатичні можливості, масштабні й блискавичні інформаційні, електронні і кібероперації, прикриття і приховування військових і розвідувальних дій, у поєднанні з економічним тиском» (The International Institute for Strategic Studies, 2015, p. 6).

Р. Невсон (Newson, 2015), досліджуючи феномен гібридної війни, приходять до висновку, що «це комбінація конвенційних, іррегулярних та асиметричних засобів, що включають постійну маніпуляцію політичним та ідеологічним конфліктом, а також залучення сил спеціальних операцій і конвенційних збройних сил, агентів розвідки, політичних провокаторів, представників медіа, економічний шантаж; кібератаки; проксі-сервери і сурогати, пара-військові, терористичні і кримінальні елементи».

Нещодавні дослідження збройних конфліктів показують (за даними Міністерства оборони США, загальні військові витрати в Афганістані з жовтня 2001 року по вересень 2019 року склали 778 млрд дол.), наскільки затратними можуть бути тотальні війни з погляду людських, економічних, соціальних і політичних втрат незалежно від того, наскільки конфліктуєчі

сторони відрізняються одна від одної потенціалами. Через стрімкий науково-технічний прогрес і зростання асиметричної війни тотальні війни можуть бути неефективними навіть проти держав, які володіють відносно меншими ресурсами та впливом на міжнародній арені. Таким чином, перемога однієї зі сторін може стати надзвичайно непростотою справою.

Зі зростанням вартості війни та появою у держав нових інструментів впливу рівень зацікавленості у веденні повномасштабної війни може зменшуватися. Проте це є свідченням зміни динаміки війни, а не згасання конфліктів. Саме на цьому тлі держави для досягнення своїх цілей безпеки все частіше вдаються до методів гібридної війни.

З появою сучасної гібридної війни засоби ведення війни значно розширилися. Війна наразі означає широкий діапазон можливостей і пропонує великий набір інструментів для підриву сили супротивника.

Гібридну війну можна розглядати як взаємодію традиційних та нетрадиційних інструментів сили. При цьому необхідно використовувати вразливість противника, щоб досягти синергетичного ефекту.

Гібридна війна перебуває нижче порога війни або прямого відкритого насильства і приносить чималі результати, незважаючи на те, що вона простіша, дешевша і менш ризикована, ніж широкомасштабна війна. Набагато доцільніше спонсорувати та поширювати дезінформацію у співпраці з недержавними суб'єктами, ніж вдаватися до використання військової техніки. Отже, у гібридній війні, що пронизує міждержавні конфлікти, витрати та ризики помітно менші, ніж при проведенні кінетичних операцій (Bilal, 2021).

Видатний військовий стратег Сунь-дзи у своєму трактаті про військову стратегію «Мистецтво війни» (2015) писав: «Здобути сто перемог у ста битвах – це не вершина військового мистецтва. Повалити ворога без бою – ось вершина».

Військова історія пронизана багатьма прикладами асиметричних воєн із використанням нелінійної тактики та іррегулярних збройних формувань. Гібридна війна – це тип прихованого конфлікту, в якому противник використовує таємні та секретні операції. У гібридній війні застосовується непряма стратегія, направлена на погіршення стану супротивника.

Участь у гібридній війні беруть як державні, так і недержавні актори, які суттєво відрізняються потенціалом і діями. З огляду на це, вони здатні демонструвати можливості синхронізувати різні інструменти влади (Bilal, 2021).

Практика доводить, що нові форми асиметричних конфліктів можна розуміти як стислий і точний аналіз системних слабкостей національних держав та їхніх суспільств.

Гібридна війна є формою асиметричної війни і використовує кілька інструментів влади вздовж горизонтальної та вертикальної осі. Дії недержавних акторів проти державних є зазвичай асиметричними. Вони використовують методи, які не характерні для регулярних військ держав. Тому війни державних і недержавних суб'єктів є асиметричними війнами (Горбулін ред., 2017, с.25).

Однією із провідних теорій сучасного збройного конфлікту є концепція асиметричної війни. Її сутність полягає в описанні фундаментальної нерівності сил супротивників. Загалом асиметричність виступає важливою характеристикою багатьох сучасних збройних конфліктів, у тому числі і гібридного.

В науковий обіг поняття асиметричного збройного конфлікту було введено Е. Макком (Mask, 1975) (концепція асиметричної війни розроблена ним у 1975 р.), яке, як правило, використовується для характеристики таких міжнародних конфліктів, в яких протиборчі сторони суттєво різняться в ресурсах і відповідно намагаються використовувати характерні недоліки одна одної.

Невідповідність проблем і цілей, які мають бути досягнуті, є додатковою перевагою для слабких. Зважаючи на військову перевагу Заходу, асиметрія – єдиний спосіб кинути виклик, протистояти або відреагувати на недоліки в можливостях. Таким чином, асиметрія замінює звичайні засоби ведення війни, її прояви помітні на всіх рівнях конфлікту (тактичному, оперативному або стратегічному), проте, переслідуючи насамперед стратегічні цілі, вона націлена як на національну територію, так і на діючі сили.

У цьому сенсі асиметрія знаменує собою кінець традиційної війни, заснованої на балансі сил між двома полюсами і ядерному стримуванні. Асиметрія, яку часто називають «зброєю слабких», дозволяє отримати непропорційні результати при обмежених засобах. Із цієї причини вона є привілейованим інструментом асиметричних акторів. Отже, вважається, що традиційні постулати безпеки повністю зруйновані, і це наштовхує на думку, що асиметрія підсилює загальне почуття незахищеності (Clément-Noguer, 2003).

Ключовою метою для асиметричних операцій є вразливість. Щоб зрозуміти нову форму гібридизації, важливо збагнути, чому актори застосовують такі елементи та які наміри акторів можна визначити. «Гібридна війна будується на використанні слабкостей країни, недоліків її політичної системи, управління, економіки та суспільства» (Rácz, 2015).

Один із центральних аргументів полягає в тому, що в асиметричних конфліктах національні держави, а також неурядові суб'єкти намагаються атакувати слабкі місця супротивника асиметричними засобами. Найчастіше такими слабкими вразливими точками є критично важливі активи соціальної, політичної, економічної чи військової систем, які мають високий ризик. Високий ризик означає великі витрати у разі можливого пошкодження активу у поєднанні з досить простим способом його атаки. Тому дуже важливо розуміти вразливість системи, щоб зрозуміти потенційні цілі для суб'єктів, які використовують асиметричні методи.

Зрештою, варто зазначити, що нові і складні визначення гібридної війни не охоплюють основоположні системні взаємозалежності та вплив. Таким чином, вони маскують реальну проблему аналізу та дослідження. Нові форми гібридної війни можуть бути зрозумілі аналітично як форма асиметричного конфлікту та війни, посилена активною, але прихованою підтримкою національної держави. У цьому суть гібридизації, і надалі гібридна війна все ще називатиметься асиметричним конфліктом та війною (Bresinsky, 2016).

Висновки

Загальною точкою дотику у розумінні суті гібридної війни можна вважати визнання, що визначальними компонентами гібридних війн, за допомогою яких здійснюється одночасний вплив на супротивника, є військовий, політичний, економічний, інформаційний, ідеологічний, психологічний, технологічний, енергетичний.

У гібридній війні широкого розповсюдження набуло застосування асиметричних дій, які дозволяють нівелювати перевагу противника у збройній боротьбі. Суттєвою рисою гібридної війни виступає не тільки фактична асиметрія військових потенціалів супротивників, асиметрія дій, а й характер міжнародно-правового статусу суб'єктів конфлікту. Важливо зазначити, що одним із найважливіших аспектів трансформації збройного насильства є значна актуалізація асиметричного компонента.

Гібридні війни, ставши невід'ємною частиною нових геополітичних реалій, перетворюються на основний інструмент геополітичного протистояння, що актуалізує пошук протидії таким загрозам.

У цьому складному і все більш неоднозначному світовому геополітичному просторі концепція гібридних воєн дає основу як для розуміння природи загроз, з якими ми стикаємося, так і для розуміння стратегії та методів потенційних супротивників. При розробці нових концепцій, інноваційних інструментів, стратегій і тактик, на тлі загальної інтенсифікації збройного насильства, важливо враховувати нові реалії та масштаби розгортання

протистоянь у рамках російсько-української війни, посилення суперництва між США та КНР, війни в Сирії, геополітичної активності ЄС, Індії та Туреччини.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Горбулін, В.П. ред., 2017. *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень.
- Сунь-дзи, Дзяо Ші, 2015. *Мистецтво війни*. Перекладач С.Лесняк. Львів: Видавництво «Старого лева».
- Bilal, A., 2021. Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote. *NATO Review*, [online] 30 November. Available at: <<https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/>> [Accessed 12 December 2022]
- Bresinsky, M., 2016. Understanding hybrid warfare as asymmetric conflict: Systemic analysis by safety, security and certainty. *On-line Journal Modelling the New Europe*, 21, pp.29-51.
- Clément-Noguier, S., 2003. Security of the Strong versus Asymmetry of the Weak. *Revue internationale et stratégique*, 51 (3), pp.89-96.
- Glenn, R., 2009. Thoughts on "Hybrid" Conflict. *Small Wars Journal*. [online] Available at: <<http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf?q=mag/docs-temp/188-glenn.pdf>> [Accessed 12 December 2022].
- Hoffman, F., 2007. *Conflict in the 21st Century: Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- Hoffman, F., 2009. Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly (JFQ)*, 52, pp.34-39.
- Mack, J., 1975. Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27 (2), pp.175-200.
- McCuen, J., 2008. Hybrid wars. *Millitaru Review*, [online] 88 (2). Available at: <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mccuen08marapr.pdf>> [Accessed 10 December 2022].
- Newson, R., 2015. Hybrid Warfare and its Implications. [online] Available at: <<http://www.secnnav.navy.mil/innovation/Pages/2015/05/>> [Accessed 15 December 2022]
- Rácz, A., 2015. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, [online] FIIA Report 43. Available at: <<http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia-s-hybrid-war-in-ukraine/>> [Accessed 20 December 2022].
- The International Institute for Strategic Studies (IISS), 2015. *The Military Balance*. [online] London: Routledge. Available at: <https://vk.com/doc261001195_437378294?hash=d37ffa73d818> [Accessed 12 December 2022].

REFERENCES

- Bilal, A., 2021. Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and "Trust" as the Antidote. *NATO Review*, [online] 30 November. Available at: <<https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/>> [Accessed 12 December 2022]
- Bresinsky, M., 2016. Understanding hybrid warfare as asymmetric conflict: Systemic analysis by safety, security and certainty. *On-line Journal Modelling the New Europe*, 21, pp.29-51.
- Clément-Noguier, S., 2003. Security of the Strong versus Asymmetry of the Weak. *Revue internationale et stratégique*, 51 (3), pp.89-96.
- Glenn, R., 2009. Thoughts on "Hybrid" Conflict. *Small Wars Journal*. [online] Available at: <<http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf?q=-mag/docs-temp/188-glenn.pdf>> [Accessed 12 December 2022].
- Hoffman, F., 2007. *Conflict in the 21st Century: Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- Hoffman, F., 2009. Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly (JFQ)*, 52, pp.34-39.
- Horbulin, V.P. ed., 2017. *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front* [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.
- Mack, J., 1975. Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27 (2), pp.175-200.
- McCuen, J., 2008. Hybrid wars. *Millitaru Review*, [online] 88 (2). Available at: <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/mccuen08marapr.pdf>> [Accessed 10 December 2022].
- Newson, R., 2015. *Hybrid Warfare and its Implications*. [online] Available at: <<http://www.secnav.navy.mil/innovation/Pages/2015/05/>> [Accessed 15 December 2022]
- Rącz, A., 2015. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, [online] FIIA Report 43. Available at: <<http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia-s-hybrid-war-in-ukraine/>> [Accessed 20 December 2022].
- Sun-dzy, Dziao Shi, 2015. *Mystetstvo viiny* [The Art of War]. Translated by S. Lesniak. Lviv: Vydavnytstvo "Staroho leva".
- The International Institute for Strategic Studies (IISS), 2015. *The Military Balance*. [online] London: Routledge. Available at: <https://vk.com/doc261001195_437378294?hash=d37ffa73d818> [Accessed 12 December 2022].

HYBRID WAR AS A TYPE OF ASYMMETRIC ACTIONS

Ihor Derevyanko

*PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>,
e-mail: derevianko_ip@ukr.net,
National Aviation University,
4, Vidradnyi Ave., Kyiv, Ukraine, 02000*

The article analyzed the phenomenon of hybrid war, considered its qualitatively new parameters. The concept of "hybrid war" was revealed, and its content and semantic load was clarified. Hybrid war is a special type of armed conflict in which there is a clash of symmetric and asymmetric actions. It was found that asymmetry is an important characteristic of many modern armed conflicts, including a hybrid one. The defining components of hybrid wars, with the help of which simultaneous influence on the enemy is carried out, are military, political, economical, informational, ideological, psychological, technological, energetical. The purpose of the article is a conceptual understanding of the essence, components and features of hybrid war, one of which is the asymmetry of actions. The formation of conceptions about modern dimensions of hybrid war objectively determined the use of general scientific methods. The method of analysis and synthesis was used in the study of the essence and specifics of hybrid war at the current stage. The method of system analysis made it possible to consider the concept of "hybrid war" as a certain integral set of elements. The use of historical method gave the opportunity to achieve the in-depth understanding of the hybrid war essence. The scientific novelty consists in highlighting hybrid wars through the prism of asymmetric actions. It was proved that in hybrid war the use of asymmetric actions is widespread, that allows to eliminate the advantage of the enemy in the armed struggle. An essential feature of hybrid war is not only the factual asymmetry of the adversaries' military potentials and the asymmetry of actions, but also the nature of the international legal status of the conflict subjects. It is important to note that one of the most important aspects of the transformation of armed violence is a significant actualization of the asymmetric component.

Key words: hybrid war; armed conflict; asymmetry; asymmetric conflict.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278399

УДК 327.7-044.247(485):070

ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ШВЕЦІЇ

Карпчук Наталія Петрівна

*Докторка політичних наук, професорка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9998-9538>,*

e-mail: Natalia.karpchuk@vnu.edu.ua,

*Волинський національний університет імені Лесі Українки,
пр. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025*

Надіслано:

23.12.2022

Рецензовано:

05.01.2023

Прийнято:

10.01.2023

Для цитування:

Карпчук, Н.П., 2023. Інформаційна підтримка європейської інтеграції: досвід Швеції. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.17-30. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278399>.

Мета дослідження – аналіз досвіду Швеції з інформаційної підтримки, зокрема урядової стратегії об'єктивного інформування громадськості про переваги й виклики інтеграції до ЄС і перебіг переговорного процесу. Вступ держави до наднаціональної структури завжди провокує появу полярних думок: від абсолютного схвалення до тотального несприйняття і критики. Така ситуація була і є досі у країнах-кандидатах на приєднання до ЄС. Саме ефективна комунікація – запорука широкої громадської підтримки, особливо коли громадськість висловлює свою позицію на загальнонаціональному референдумі. В основі дослідницької методології – системний підхід, який дав змогу глибше пізнати сутність комунікації та інформаційної підтримки, усвідомити її роль для просування ідеї європейської інтеграції; інтеракційний підхід, який дозволив розгляд комунікаційної взаємодії влади і громадян через призму інтересів й очікувань обох сторін. Нормативно-ціннісний метод уможливив дослідження інформаційної підтримки з погляду позитивного впливу на громадян, формування політичних цінностей та ідеалів, структурно-функціональний метод сприяв вивченню процесу розробки інформаційної підтримки як системи, соціологічний метод дав змогу з'ясувати вплив суспільства, наявних у ньому пріоритетів і переконань на меседжі,

сформовані урядом. Методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і закордонних фахівців із питань євроатлантичної інтеграції, офіційні документи МЗС Швеції, сайти представницьких структур Швеції та ЄС, аналітичні звіти експертів. Висновки. Продемонстровано, що стосовно євроінтеграційного курсу Швеції Уряд обрав стратегію ненав'язування свого бачення і якомога об'єктивнішого інформування. Зокрема, при МЗС створено Секретаріат з інформації з європейських справ, який мав посилити обізнаність громадян; відкрито call-центр, яким переважно користувалися журналісти; для якісного впливу аудиторія чітко сегментувалася; реклама лише інформувала, де можна отримати інформацію про ЄС, тощо. Щодо висвітлення переговорного процесу, то широко залучалися медіа, які формували громадську підтримку дій Уряду; міністри та речники міністерств регулярно проводили брифінги; було розроблено спеціальну брошуру про перебіг переговорного процесу, яку безкоштовно розсилали домогосподарствам, тощо. Досвід Швеції є прикладом позитивної практики інформаційної підтримки вступу до ЄС, що є вкрай актуальним для України на її новому етапі європейської інтеграції.

Ключові слова: інформаційна підтримка; європейська інтеграція; комунікація, Європейський Союз; медіависвітлення; МЗС.

Вступ

Кожна держава-кандидат на членство у Європейському Союзі організовувала кампанію з інформування своїх громадян про особливості процесу і про переваги та виклики інтеграції. Інтенсивність кампаній суттєво залежала від особливостей голосування за підтримку вступу до ЄС: якщо рішення приймалося Парламентом (наприклад, Греція, Мальта, Кіпр), то така кампанія була досить помірною; якщо громадяни мали висловити свою позицію на загальнонаціональному референдумі, то в державі організовували широке інформаційне висвітлення курсу й комунікації із громадянами. Окрім цього, специфіка інформаційного висвітлення залежала від популярності партій-евроскептиків, які потенційно могли знизити рівень підтримки європейської інтеграції. Третім вагомим чинником була також політична культура, яка історично склалася в державах-кандидатах.

23 червня 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата на членство в ЄС, що вимагає від держави законодавчих, реформаторських змін. Сьогодні рівень підтримки євроінтеграційного курсу нашої країни є безпрецедентно високим: за результатами загальнонаціонального опитування, проведеного

соціологічною групою «Рейтинг» 1–2 жовтня 2022 р., 86 % опитаних підтримали б вступ України до Євросоюзу у разі проведення референдуму (проти – 3 %, не проголосували б – 7 %); підтримка вступу до ЄС однакова серед представників усіх макрорегіонів та вікових груп (Динаміка зовнішньополітичних настроїв, 2022). Однак згодом післявоєнні проблеми неминуче відвертатимуть увагу громадян від цієї теми, тому будь-які важливі трансформації можуть виявитися марними, якщо громадян України потужно не інформуватимуть про перебіг переговорного процесу, переваги й виклики членства в ЄС.

Кампанія ще не стартувала, але перші «дебати» вже розпочали: зокрема, ведуть мову про створення на базі Міністерства культури та інформаційної політики України нової структури, основним функціоналом якої стане питання вступу України до ЄС, – Міністерства євроінтеграції, культури та інформаційної політики. «Така схема євроінтеграції – унікальна, у жодній іншій державі, що йшла або йде до ЄС, такого симбіозу не було. А розповідь про те, що «культурна дипломатія дозволить просувати інтереси України на шляху до вступу», яка нібито звучала як аргумент за Мін'єврокульт, – це просто неправда, бо перед міністерством (чи іншим органом), що координуватиме просування України на шляху до ЄС та НАТО, стоять зовсім інші завдання» (Сидоренко, 2022). Важливо, що 9 грудня 2022 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України до 2026 р., а також операційний план реалізації Стратегії на період 2022–2024 рр. Головною метою Стратегії є збереження існуючого рівня підтримки курсу на вступ України до ЄС громадянами України і громадянами країн-членів ЄС, а також його поступове нарощування (Уряд ухвалив Стратегію комунікації, 2022).

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Методологічну основу статті становлять праці вітчизняних і закордонних фахівців. Зокрема, проблеми та перспективи євроінтеграційного курсу України висвітлено в наукових працях Ю. Макара, В. Фісанова, А. Круглашова, Т. Астапенко, В. Бурдяк, Н. Ротар, М. Лендъєл, Л. Чекаленко, В. Руссу, Д. Зубко, Л. Федорчук, Н. Дніпренко, А. Романдаш, Н. Баловсяк та ін. Інформаційний і PR-супровід євроінтеграційного процесу досліджували О. Шевченко, Є. Макарєнко, Є. Тихомирова, Н. Карпчук, С. Даниленко, Я. Журба, В. Андрусів та ін. Проблематика комунікаційної політики національного рівня країн-членів ЄС – предмет дослідження С. Ройо (Іспанія, Португалія), І. Маєса, Е. Вердун, Б. Ж. С. Хоєтьєса, М. Поелманса, К. Ягмура, Ф. Куїкена, Б. Мартиновича (Бельгія та Нідерланди); Ф. Данієлса (Італія), Д. У. Річардсона, А. Нахліна, А. Макінтош, А. Уайта, Р. Крофурд Сміт, Й. Столте, Л. Сумаскі,

К. М. Глен (Сполучене Королівство), Р. Буха, К. М. Хансена (Данія), М. Дж. Геарі (Ірландія), Г. А. Гюрцель (Греція), М. Х. Мюллер (Австрія); К. Гросе, А. Шеллонга, Ф. Гіргера, С. Борна, К. Хайсе, К. У. Пфафф (ФРН); О. Ріко, М. Паскіера, Б. Ламізета, К. Кок-Михальської, Т. Веделя, А. Гранхет (Франція); І. Бернхард (Швеція), Й. Юркіаїнена, І. Бухбергера (Фінляндія), А. Р. Гленкороса, Р. Кемпаїнен, У. Лоїта, Х. Харро-Лоїт (Естонія). Веб-команда університету Сассекса організувала дослідження інформаційно-комунікаційних кампаній у країнах-кандидатах, де проводилися референдуми з питань вступу до ЄС. Основну увагу всіх інформаційних повідомлень зосереджено на інтерактивній взаємодії уряду і громадськості (Карпчук, 2015).

Формулювання цілей статті

Слід зазначити, що держави-кандидати ЄС створювали координаційний механізм для переговорного процесу, однак моделі цього механізму різнилися. Зокрема, переговорами займалося МЗС чи спеціально створене міністерство євроінтеграції, а також урядовий комітет чи агенція, які й координували весь процес, включно з інформаційною підтримкою. Доречно проаналізувати досвід уже держав-членів ЄС, щоб не рухатися методом «спроб і помилок», а обрати найуспішніші практики.

Мета статті – дослідити досвід підтримки європейської інтеграції Швеції, який, якщо і не взірцевий, демонструє чіткий алгоритм роботи Уряду й відповідних комунікаційних структур.

Виклад основного матеріалу дослідження

Членство в Європейській спільноті почали широко обговорювати у Швеції на початку 1990 р. Уряд заявив про намір представити це питання на загальнонаціональному референдумі ще задовго до подачі заявки на членство (на відміну від більшості держав, які починали звертатися до громадськості щонайраніше в ході переговорного процесу). Парламент наголосив Уряду про необхідність проведення інформаційних кампаній. Варто зазначити, що питання членства публічно обговорювалося десятиліттями, проте основною перешкодою вважалася шведська зовнішня політика неприєднання до альянсів. На кінець 1990 р. 60 % шведів підтримували європейську інтеграцію (Engström ed., 2002).

Уряд запропонував інформаційно-комунікаційну кампанію, яка складалася з двох етапів (вартістю € 20 млн).

Перший етап (1992–1993 фінансовий рік): фінансову підтримку надавали організаціям, які прагнули інформувати та проводити обговорення процесу європейської інтеграції. Щоб уникнути звинувачень, що Уряд

**КАРПЧУК НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА
ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД ШВЕЦІЇ**

нав'язує своє бачення курсу Швеції, створено Делегацію, що складалася з 5 експертів у сфері європейської інтеграції, які мали розподіляти кошти для освітніх інформаційних проєктів, котрі здійснювали освітні організації та НУО протягом 2 років. Мета таких проєктів – підвищити обізнаність громадян про ЄС. Окрім цього, основний обов'язок – інформувати про ЄС – покладено на МЗС, яке проводило та координувало переговори про вступ. У Міністерстві було створено Секретаріат з інформації про справи ЄС.

Другий етап (1993–1994 фінансовий рік): фінансову підтримку надавали організаціям, які проводили офіційні інформаційні кампанії «за» та «проти» вступу Швеції до ЄС, бо Парламент наголосив, що всі погляди повинні відображатися. Усі кошти розподілялися рівномірно між прихильниками та опонентами. Уряд зосередився суто на інформуванні про перебіг переговорного процесу, особливо наголошуючи, що це відповідає інтересам Швеції. Значну увагу приділяли тому, щоб усі повідомлення були адресовані «людині з вулиці», бо у 1992 р. 7 із 10 шведів уважали, що вони мало обізнані з ЄС (Engström ed., 2002).

Уряд вирішив покласти на потенціал масмедіа як найкращого каналу інформування громадян, бо переговори з ЄС були топ-темою новин і приваблювали журналістів та медіа; медіа мали найвищий ступінь довіри шведів (іноді навіть вищий, ніж Уряд); хороше медіависвітлення демонструвало політичну активність Уряду; медіа охоплювали широку аудиторію. Друковані ЗМІ приділяли велику увагу питанням впливу членства на пересічних шведів. Радіо та телебачення створювали спеціальні дискусійні програми. Шведські медіа мали своїх акредитованих кореспондентів у Брюсселі.

МЗС Швеції оприлюднювало прес-релізи про стан переговорного процесу; усі міністри проводили брифінги, пропонуючи окремі деталі. Уряд розробив спеціальну брошуру, у якій йшлося про результати переговорів; її розсилали в усі домогосподарства безкоштовно. Шведська делегація в ЄС була основним центром медіаконтактів як для національних, так й іноземних журналістів.

Основне медіаповідомлення мало бути про те, що переговори Швеція – ЄС проходять успішно для країни, проте насправді вони були досить складними. Переговорний процес навіть порівнювали зі спортивними подіями, коли вся нація стежить і вболіває за їх перебігом. У лютому 1993 р. у Брюсселі міністр з європейських питань оприлюднив вимоги Швеції, які розтиражували всі ЗМІ під заголовком «Жорсткі вимоги Швеції». Медіависвітлення було позитивним та потужним і сприяло посиленню громадської підтримки дій Уряду.

Було створено спеціальну групу речників з усіх міністерств, яка координувала роботу всередині Уряду. Прем'єр-міністр відповідав за всю координацію інформаційної кампанії. Уряд мав намір створити спеціальний орган, який би проводив щоденний моніторинг преси з метою впливу на медіа для «коректування» неправдивої чи помилкової інформації. Однак, зважаючи на сильні традиції свободи преси у Швеції, було вирішено обмежитися коментарями з приводу хибних повідомлень.

Спеціально створений Секретаріат з інформації з європейських справ при МЗС мав поширювати зрозумілу, неупереджену інформацію про європейську інтеграцію по всій країні. Секретаріат не обговорював питання інтеграції, його завданням було сприяти формуванню поглядів громадян напередодні референдуму. Загальна мета полягала в тому, щоб у день референдуму ніхто не міг сказати, що йому бракує інформації. Секретаріат почав із аналізу потреби в інформації: що громадяни знають про ЄС, що хочуть знати більше, які канали комунікації вважають надійними.

Було створено call-центр для всіх, хто хотів прямо задати запитання. Послугами центру передусім скористалися журналісти, які потребували інформації та фактів для статей.

Парламент наголошував на потребі інформувати спеціальні цільові аудиторії, зокрема:

- людей з обмеженими фізичними можливостями: для незрячих інформація подавалася на касетах та шрифтом Брайля, люди з вадами слуху могли спілкуватися за допомогою послуги текст-телефон, люди із психічними розладами отримувати інформацію в спеціальних брошурах;
- для іммігрантів брошури перекладали 8 мовами найбільших іммігрантських спільнот;
- для вчителів та бібліотекарів створили одноденні курси з питань ЄС; школи отримали безкоштовний доступ до баз даних про ЄС; call-центр надавав допомогу старшокласникам у написанні творчих робіт із тематики ЄС; незалежна група журналістів та митців організувала виставку, яка подорожувала протягом року по усій країні, та видала книжку, написану саме для школярів;
- акцентували увагу також на перспективах жінок у ЄС (Engström ed., 2002).

Друковані матеріали (накладом від 300 тис. до 600 тис.) містили інформацію, яку потребували громадяни (інформаційні потреби моніторили через call-центр); їх надавали безкоштовно в публічних бібліотеках, лікарнях, страхових агенціях, бюро із працевлаштування.

Секретаріат запросив до співпраці з інформування всі місцеві бібліотеки та місцеві органи управління. У кожній бібліотеці призначили бібліотекаря, відповідального за ЄС, який пройшов навчання рівня університету з питань європейської інтеграції. Бібліотеки стали надзвичайно потужним джерелом інформування, бо в 1992 р. 60 % шведів регулярно їх відвідували. У місцевих органах управління призначили координаторів із питань ЄС, завданням яких було підтримувати будь-яку інформаційну діяльність організацій, бібліотек чи інституцій.

На національному та комерційному телебаченні транслювали рекламні споти, обмежена рекламна кампанія була на національному та місцевому радіо й у пресі. Основний меседж реклами: «Вам потрібна інформація перед референдумом, щоб сформувати свою думку. Пропонуємо неупереджену інформацію. Ідіть до бібліотеки, телефонуйте до call-центру, замовляйте брошури» (Engström ed., 2002).

На додаток до друкованих матеріалів Секретаріат створив базу даних за такими тематичними розділами: «Запитання та відповіді» надавали відповіді на найтипівіші запитання, отримані call-центром; «Лекції ЄС» – 700 експертів читали лекції та брали участь в обговореннях; «Календар ЄС» – інформація про діяльність та події, що стосуються ЄС, у Брюсселі та Швеції; «Директиви ЄС» – повний текст директив; «АВС для Європи» – пояснення скорочень; «Бібліографія ЄС» – бібліографічний покажчик літератури з питань ЄС.

Щоб оцінити ефективність діяльності Секретаріату, було запрошено Департамент журналізму та масових комунікацій університету Готенбурга, огляд якого засвідчив, що за місяць до референдуму інтерес громадськості зріс, проте населення вагалось, як голосувати. 78 % шведів хотіли отримати ще більше інформації з медіа. 40 % громадян читали інформаційні матеріали Секретаріату. 50 % були обізнані з існуванням call-центру. Дві третини громадян уважали, що легко знайти інформацію про ЄС. 75 % знали про наявність інформації щодо відносин ЄС та Швеції, але її не читали чи то через брак часу, чи через складність самої інформації. За місяць до референдуму 40 % громадян вважали, що знають достатньо про ЄС (за кілька місяців до того цей відсоток дорівнював 60). Громадяни були розгублені перед вибором курсу держави і скаржилися, що Секретаріат не радить, як їм варто голосувати. У Звіті Департаменту журналізму та масових комунікацій зазначено, що громадяни Швеції серйозно зацікавлені питанням європейської інтеграції держави, емоційно переймаються майбутнім Швеції та своїх сімей.

Наслідком такої скрупульозної комунікаційної політики стало голосування на референдумі 13 листопада 1994 р.: 52,27 % громадян Швеції проголосували за вступ до ЄС.

Слід зауважити, що робота із громадськістю стосовно підтримки євроінтеграційного курсу держави продовжується й після вступу до ЄС. Так, у загальній комунікаційній політиці ЄС йдеться про те, що комісари країн ЄС повинні інформувати громадян своїх країн про переваги членства в Союзі та про його політики. Наприклад, комісар ЄС із внутрішніх справ від Швеції С. Малмстром мала свою сторінку на сайті EUROPA, де ділилася ідеями та здобутками щодо політик ЄС, вела власний блог англійською та шведською мовами, пояснювала міграційну політику Союзу та питання безпеки. У спеціальній закладці «Моя робота» комісар інформувала про свої досягнення під час перебування на посаді протягом 2010–2014 рр.; окрім цього, існує система пошуку кореспонденції за ключовими словами, направленої С. Малмстром, та відповіді на листи (від загальної аудиторії публікуються лише теми листів, а не повний текст). Із комісаром можна було також зв'язатися за адресою @MalmstromEU у Twitter та Facebook (Cecilia Malmström, 2019). Така інформаційно-комунікаційна політика шведського комісара є типовою для комісарів з інших країн ЄС.

Біла книга з європейської комунікаційної політики (White Paper, 2006) зазначає, що національні парламенти повинні відповідати за громадську обізнаність про ЄС. Національний парламент Швеції (Sveriges Riksdag), який керується гаслом «Уся публічна влада у Швеції походить від людей, і Риксдаг (Парламент) – найголовніший представник людей» (How the Riksdag works, 2022), має Комітет із питань ЄС (The Committee on European Union Affairs, 2022). Комітет є дорадчим органом для Уряду Швеції перед отриманням схвалення політик ЄС Парламентом та перед зустрічами із главами держав і урядів держав-членів ЄС. Як правило, усі консультації відкриті для громадськості. Протягом консультації ведуться записи, які після схвалення стають офіційними документами, доступними для всіх на сайті Риксдагу. Природно, інформація про фінальні стадії переговорів чи позиції інших країн у переговорному процесі є закритою (The Committee on European Union Affairs, 2022). Усю інформацію на сайті Риксдагу пропонують, окрім шведської та англійської, ще 21 мовою громад держави.

Інші парламентські комітети моніторять справи ЄС, які підпадають під їхню сферу компетенції: вивчають нові пропозиції від Союзу та визначають, з якими комітетами повинен порадитися уряд. Комітети, зі свого боку, контролюють, щоб усі пропозиції ЄС відповідали принципам субсидіарності. Усю необхідну інформацію вони отримують від Риксдагу, якому Європейська комісія надсилає всі офіційні документи віртуально. Риксдаг має також

свого службовця у Брюсселі, який досліджує роботу ЄС та інформує комітети й інші органи Риксдагу (The parliamentary committees and the EU, 2022).

Шведський офіс Європейського парламенту (Sweden Office of the European Parliament) зорієнтований на широку громадськість і тих, чия діяльність пов'язана з вивченням та аналізом процесу прийняття рішень у ЄС. Представництво Європейської комісії у Швеції (European Commission Representation, 2022) інформує масмедіа та громадськість про новини від Європейської комісії з широкого кола питань (European Commission Representative, 2022). Постійне представництво Швеції при ЄС має своєю основною метою гарантування захисту інтересів та політик Швеції на теренах ЄС. Представництво надає аналіз та оцінку політик ЄС для Уряду Швеції, а також діє як щоденний канал комунікації з інституціями ЄС (Permanent Representation of Sweden, 2022).

Висновки

Досвід інформаційної підтримки європейської інтеграції Швеції є унікальним і пов'язаний з історичними засадами розвитку демократії в державі: прагнення спонукати громадян приймати виважені рішення на основі об'єктивної інформації, позбавленої будь-якого навіювання чи маніпуляції. По суті, усі відповідальні структури намагалися зайняти нейтральну позицію стосовно оцінки євроінтеграційного процесу і вбачали своїм завданням лише: 1) посилити обізнаність власних громадян про усі переваги й виклики вступу до ЄС, 2) формувати позитивне ставлення до діяльності Уряду щодо просування інтересів Швеції у ЄС.

Історичне підґрунтя, політична культура, розвиток медіасфери упродовж тридцяти років і сучасні умови вступу України до ЄС суттєво відрізняються, тому, природно, копіювати досвід Швеції неможливо і недоцільно. Проте, на думку автора, цілком слушно сформувати й посилити інформаційну єдність усіх структур, які відповідають за просування України до ЄС; залучати до інформаційного супроводу НУО. Автор також вважає, що для України абсолютна нейтральність медіависвітлення або спантеличить громадян, або дасть поштовх знову «розквіту» антиєвропейських настроїв, тому має бути присутня конструктивна пропаганда, яка подаватиме євроінтеграцію як безальтернативний рух до кращого майбутнього й остаточний розрив із радянсько-російським минулим.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення (1-2 жовтня 2022), 2022. Соціологічна група «Рейтинг», [online] 3 жовтня. Доступно: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno_pol_tichnih_nastro_v_

naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html?fbclid=IwAR2wRXYVdCHtV4JPKk-T6quBAJnMoTnpU4UkWG3Kvutt1fIPR3HCPpRbng> [Дата звернення 18 жовтня 2022].

Карпчук, Н., 2015. *Засади комунікаційної політики: досвід країн-членів Європейського Союзу*. Луцьк: Вежа-Друк.

Сидоренко, С., 2022. Мін'єврокульт та інші збочення: чому поєднання євроінтеграції та Мінкульту є небезпечною ідеєю. *Європейська правда*, [online] 11 листопада. Доступно: <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/11/7150443/>> [Дата звернення 2 грудня 2022].

Уряд ухвалив Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України до 2026 року, 2022. *Міністерство культури та інформаційної політики*, [online] 9 грудня. Доступно: <<https://mkip.gov.ua/news/8258.html>> [Дата звернення 12 грудня 2022].

Cecilia Malmström – Curriculum Vitae, 2019. [online] Available at: <http://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom_en> [Accessed 17 September 2022].

European Commission Representative Office in Stockholm Sweden, 2022. *EmbassyPages*, [online] 5 December. Available at: <<https://www.embassypages.com/europeanunion-representativeoffice-stockholm-sweden>> [Accessed 08 November 2022].

How the Riksdag works, 2022. *Riksdag*. [online] Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-Committee-on-European-Union-Affairs/>> [Accessed 11 August 2022].

Engström, R., ed., 2002. Public awareness in the pre-accession period in Sweden, Stockholm. *Slidelegend*. [online] Available at: <https://slidelegend.com/public-awareness-in-the-pre-accession-period-in-sweden_59bfb2761723dd10428c5cf6.html> [Accessed 2 August 2022].

Permanent Representation of Sweden to the EU, 2022. *Government Offices Sweden*, [online] 01 November. Available at: <<https://www.government.se/sweden-in-the-eu/permanent-representation-of-sweden-to-the-eu/>> [Accessed 11 August 2022].

The Committee on European Union Affairs at work, 2022. *Riksdag*, [online] 1 November. Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-Committee-on-European-Union-Affairs/>> [Accessed 11 August 2022].

The parliamentary committees and the EU, 2022. *Riksdag*, [online] 18 March. Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-parliamentary-committees-at-work/The-parliamentary-committees-and-the-EU/>> [Accessed 11 August 2022].

White Paper on a European Communication Policy (presented by the Commission), 2006. *Commission of the European Communities*, [online] 1 February. Available at: <https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf> [Accessed 9 August 2022].

REFERENCES

- Dynamika zovnishno-politychnykh nastroiv naselennia (1-2 zhovtnia 2022) [Dynamics of foreign-political attitudes of the population (1-2 October, 2022)], 2022. *Sotsiologichna hrupa "Reitynh"*, [online] 3 October. Available at: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html?fbclid=IwAR2wRXYBdCHtV4JPKk-T6quBAJnMoTnpU4UkWG3Kvutt1fIPR3HCPpRbng> [Accessed 18 October 2022].
- Karpchuk, N., 2015. *Zasady komunikatsiinoi polityky: dosvid krain-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu* [Principles of communication policy: experience of the member states of the European Union]. Lutsk: Vezha-Druk.
- Sydorenko, S., 2022. Minievrokult ta inshi zbochennia: chomu poiednannia yevrointehratsii ta Minkultu ye nebezpechnoiu ideieiu [The Ministry of Eurocult and other perversions: why the combination of European integration and the Ministry of Cult is a dangerous idea]. *Yevropeiska pravda*, [online] 11 November. Available at: <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/11/7150443/>> [Accessed 02 December 2022].
- Uriad ukhvalyv Stratehiiu komunikatsii z pytan yevropeiskoi intehratsii Ukrainy do 2026 roku [The Government adopted the Communication Strategy on European Integration of Ukraine until 2026], 2022. *Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine*, [online] 9 December. Available at: <<https://mkip.gov.ua/news/8258.html>> [Accessed 12 December 2022].
- Cecilia Malmström – Curriculum Vitae, 2019. [online] Available at: <http://ec.europa.eu/commission/2014-2019/malmstrom_en> [Accessed 17 September 2022].
- European Commission Representative Office in Stockholm Sweden, 2022. *EmbassyPages*, [online] 5 December. Available at: <<https://www.embassypages.com/europeanunion-representativeoffice-stockholm-sweden>> [Accessed 08 November 2022].
- How the Riksdag works, 2022. *Riksdag*. [online] Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-Committee-on-European-Union-Affairs/>> [Accessed 11 August 2022].
- Engström, R., ed., 2002. Public awareness in the pre-accession period in Sweden, Stockholm. *Slidelegend*. [online] Available at: <https://slidelegend.com/public-awareness-in-the-pre-accession-period-in-sweden_59bfb2761723dd10428c5cf6.html> [Accessed 2 August 2022].

Permanent Representation of Sweden to the EU, 2022. *Government Offices Sweden*, [online] 01 November. Available at: <<https://www.government.se/sweden-in-the-eu/permanent-representation-of-sweden-to-the-eu/>> [Accessed 11 August 2022].

The Committee on European Union Affairs at work, 2022. *Riksdag*, [online] 1 November. Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-Committee-on-European-Union-Affairs/>> [Accessed 11 August 2022].

The parliamentary committees and the EU, 2022. *Riksdag*, [online] 18 March. Available at: <<http://www.riksdagen.se/en/Committees/The-parliamentary-committees-at-work/The-parliamentary-committees-and-the-EU/>> [Accessed 11 August 2022].

White Paper on a European Communication Policy (presented by the Commission), 2006. *Commission of the European Communities*, [online] 1 February. Available at: <https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf> [Accessed 9 August 2022].

INFORMATION SUPPORT OF THE EUROPEAN INTEGRATION: THE CASE STUDY OF SWEDEN

Nataliia Karpchuk

*Doctor of Political Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9998-9538>,
e-mail: Natalia.karpchuk@vnu.edu.ua,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine*

The study aimed to analyze the Sweden experience in information support, particularly, the government strategy of objective informing the public about advantages and challenges of EU integration, and the negotiation process course. The state entry into the supranational structure always provokes the appearance of polar opinions: from absolute approval to total rejection and criticism. This situation was and still is in the candidate countries for joining the EU. Effective communication is a key to broad public support, especially when the public expresses its position in a nationwide referendum. The research methodology was laid by the systematic approach to gain a deeper understanding of the essence of communication and information support, to understand its role in promoting the idea of European integration; the interactive approach to consider the communication interaction of the authorities and citizens through the prism of interests and expectations of both ones. The normative-value method made it possible to study information support from the point of view of its positive impact on citizens and the formation of political values and ideals. The structural-functional method contributed to the study of developing information support as a system. The sociological method enabled to find out the influence of society, its priorities and beliefs on messages generated by the government. The works of domestic and foreign experts on Euro-Atlantic integration, official documents of the Swedish Ministry of Foreign Affairs, websites of representative structures of Sweden and the EU, analytical reports of experts constituted the empirical basis of the article. Conclusions. It has been demonstrated that with regard to the Sweden European integration course, the Government chose the strategy of not imposing its vision, but informing as objectively as possible. In particular, the Secretariate in Information on European Affairs was created at the Ministry of Foreign Affairs, which was supposed to increase citizens' awareness. A call center was opened, which was mainly used by journalists. For a qualitative impact, the audience was clearly segmented. The advertising only informed where to get information about the EU, etc. Regarding the negotiation process highlighting, the media were widely

involved, which formed public support for the Government's actions. Ministers and spokespersons of ministries held regular briefings. A special brochure on the course of the negotiation process was elaborated, which was distributed free of charge to households, etc. The experience of Sweden is an example of a positive practice of informational support for joining the EU, which is extremely relevant for Ukraine at its new stage of European integration.

Key words: information support; European integration; communication; European Union; media coverage; MFA.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278402

УДК 341.123:327.7

СЦЕНАРІЇ РЕФОРМУВАННЯ ООН

Міщенко Алла Борисівна^{1а},
Аташкаде Руслана Вадимівна^{2б},
Теремко Віктор Васильович^{3б}

Надіслано:

23.01.2023

Рецензовано:

02.02.2023

Прийнято:

10.02.2023

¹Кандидатка політичних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6693-6221>,
e-mail: mishenko.ab@gmail.com,

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133,

²Кандидатка філософських наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5349-9579>,
e-mail: brvbrv5@gmail.com,

³Кандидат політичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1774-0246>,
e-mail: v_teremko@knu.ua,

^бКиївський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033

Для цитування:

Міщенко, А.Б., Аташкаде, Р.В. та Теремко, В.В., 2023. Сценарії реформування ООН. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.31-49. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278402>.

Стаття присвячена систематизації ініціатив акторів міжнародних відносин щодо пошуку ефективних сценаріїв реформування Організації Об'єднаних Націй, яка значно втратила свій авторитет, перетворившись на гуманітарного гравця міжнародних відносин, паралельно розгубивши здатність забезпечення миру й балансу сил у світі. У статті виділено причини такого занепаду, а також глобальні передумови пошуку нового змістовного наповнення повноваженнями ООН і її структурних підрозділів, а саме: геополітичний фактор, який характеризується завершенням деколонізації світу, розпадом відразу кількох союзних держав та якісним політичним переходом від тоталітарних систем до сталих демократій; збільшення

кількості конфліктів між державами міжсекторального характеру та важливість ролі спецустанов ООН у їх вирішенні; розширення глобальних проблем людства та невідповідність міжнародного права новим викликам; порушення принципу рівності та об'єктивності щодо реагування на кризи залежно від регіону та розвиненості держави тощо.

Шляхом складання порівняльної таблиці та діаграми на основі узагальнених даних вдалося виявити найактуальніші напрями реформування ООН, які просувалися (опубліковувалися) у вигляді окремих сценаріїв, доповідей, проєктів. У дослідженні виявлено, що найчастіше об'єктами реформування ООН були наступні аспекти у функціонуванні Організації: оптимізація Секретаріату; повноваження Генерального секретаря; процедура прийняття рішень, зміна складу й повноважень РБ ООН; інститут права вето в РБ ООН; регіональне представництво; фінансування програм та проєктів. Виявлено, що якісного втілення досягли ті сценарії реформування ООН, що містили пропозиції адміністративного характеру. Відповідно, це продовжує актуалізувати пошук державами нових форм консолідації зусиль щодо реформування ООН із найкритичніших питань.

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація; Рада Безпеки ООН; реформування ООН; реформування Ради Безпеки ООН; право вето; постійні члени Ради Безпеки ООН; міжнародний мир і безпека.

Вступ

За останні десятиліття ефективність Організації Об'єднаних Націй у сфері координування глобальних процесів, вирішення криз та конфліктів значно знизилася (прикладом зазначеного є агресивна війна Росії проти України, конфлікт у Нагірному Карабаху, війна у Сирії та ін.). Одночасно і як наслідок, значно понизився авторитет Організації серед акторів міжнародних відносин (показовим у цьому контексті є вчинення Росією, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН, 28 червня 2022 р. ракетного обстрілу міста Києва (що становить собою акт агресії, а отже – міжнародний злочин), де саме в цей час перебував Генеральний секретар ООН А. Гутерріш).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Реформування Організації Об'єднаних Націй постійно перебуває в процесі обговорення та дискусій між різними заінтересованими сторонами та науковими школами. Зокрема, серед останніх досліджень цієї тематики

варто виділити праці В. Ахундова (2022), Р. Батлера (Butler, 2012), В. О. Бабіної, М. Баккаріні (Vaccarini, 2018), С. Брауна, Ю. О. Волошина, І. М. Гавриленка, Є. П. Годованика, Л. О. Дорош (2015), Я. М. Жукорської (2015), А. М. Зленка (2003), В. Константинова, В. Льоса, В. Мащенко (2020), М. О. Мироненка, С. Пауер (Power, 2008), М. В. Савчина, П. Стабса, Г. Г. Тараненко, Б. І. Тарасюка, М. П. Требіна (2018), Н. Турчин (2015), С. Честерман, С. Х. Шипілова та ін.

У цьому дослідженні важливо було не розкрити відомі напрями реформування ООН, а систематизувати найактуальніші сценарії можливих змін та тих ключових акторів, які просували ці проекти на певному хронологічному етапі розвитку. Тому праці вищезгаданих авторів стали допоміжним матеріалом та джерелами опису певних проектів.

Формулювання цілей статті

Недостатня ефективність та низька результативність діяльності Організації Об'єднаних Націй як структури, що покликана забезпечувати міжнародний мир і безпеку, рівне та справедливе співіснування народів і націй у світовому масштабі, вказує на необхідність проведення системного й глибокого аналізу оприлюднених та винесених на обговорення у науковій, політичній і дипломатичній спільнотах проектів (сценаріїв) реформування ООН. Такі проекти були запропоновані різними суб'єктами з метою удосконалення процедури прийняття й реалізації нормативних актів і рішень органів Організації Об'єднаних Націй, і як наслідок – з метою підвищення ефективності Організації в цілому щодо виконання її цілей і реалізації її повноважень.

Розв'язання проблеми щодо підвищення ефективності діяльності Організації Об'єднаних Націй пов'язане з вирішенням наступних завдань:

- провести аналіз причин сучасної кризи ефективності діяльності ООН, зокрема, причин втрати довіри до Організації та зниження морального авторитету Організації як глобального лідера із забезпечення міжнародного миру, безпеки і стабільності у світі;
- розкрити в хронологічному порядку пропоновані проекти (сценарії) реформування ООН, які були об'єктом обговорення у політичній та дипломатичній спільнотах;
- розкрити позицію України в процесі просування та обґрунтування власного бачення організаційних, структурних і політичних змін ООН як міжнародної міжурядової організації.

У дослідженні були використані наступні наукові методи: історичний метод був застосований у процесі виявлення хронологічної послідовності розвитку ідей, сценаріїв, проектів реформування ООН; порівняльний метод був використаний із метою побудови єдиних критеріїв щодо

пошуку сумісності або протилежності запропонованих окремими акторами міжнародних відносин напрямів реформування ООН. На основі даних, отриманих за допомогою побудови порівняльної таблиці та діаграми, вдалося: 1) виявити найактуальніші напрями реформування ООН, що пропонувалися й просувалися у вигляді окремих проєктів (сценаріїв); 2) позначити зростання впливу окремих регіонів та держав на діяльність ООН шляхом збільшення фінансової участі й, відповідно, напрямів діяльності Організації.

Відповідно, гіпотеза дослідження: пропозиції реформування Організації Об'єднаних Націй найчастіше актуалізуються щодо Ради Безпеки ООН.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток міжнародних організацій наприкінці XX – початку XXI ст. відбувається надшвидкими темпами. Частина з них носила низовий формат походження, тобто була відповіддю на вирішення актуальних проблем регіонального чи глобального рівнів, – це неурядові міжнародні організації різної сфери спрямування діяльності й масштабу впливу. Відповідно, їх формування та занепад були і залишаються досить динамічним явищем міжнародних відносин.

Інша частина – міжурядові структури локального, регіонального чи глобального масштабів – народжувались досить складно і зазвичай є консервативними до змін. Варто зокрема наголосити, що саме міжурядові організації є дієвішими та ефективнішими, що пов'язано з наявністю офіційних повноважень та урядових можливостей прийняття рішень.

Організація Об'єднаних Націй стала найавторитетнішою та універсальною за сферою і масштабом застосування мандата інституцією урядового зразка, що позиціонує себе як дискусійний простір для вирішення проблем між народами і націями. Діяльність цієї організації від початку її створення можна окреслити такими найважливішими напрямками:

1. Функція вироблення механізму об'єднання держав, яким став принцип міжнародного співробітництва. Цей принцип був сформований із метою забезпечення взаємозалежності держав через посилення міжнародних економічно-торговельних зв'язків й, відповідно, забезпечення мирного співіснування в бажанні примноження таких взаємодій.

2. Функція вироблення міжнародного права через підготовку об'єктивних, універсальних норм та принципів взаємовідносин і функціонування

держав шляхом прийняття конвенцій та інших нормативно-правових актів обов'язкового і рекомендаційного характеру, що втілювалися на практиці в просуванні й діяльності спеціалізованих установ та фондів ООН.

3. Постколоніальне й пострадянське становлення держав та їх інтеграція до сформованих структур і діяльності ООН.

4. Прийняття рішень щодо попередження та вирішення конфліктів для забезпечення міжнародного миру й безпеки.

5. Здійснення повноважень у соціально-культурній, освітньо-науковій, екологічній сферах тощо.

Як писав А.Зленко (2003), «глобальні гравці й карликові держави, впливові й периферійні – ми усі пливемо в одному човні» (с.175), і роль ООН тут є ключовою щодо конструювання правил взаємодії.

Серед основних причин доцільності й необхідності реформування ООН, які були аргументовані в науковій і політико-дипломатичній дискусії, можна виділити наступні:

1. Геополітичний фактор: характеризується завершенням деколонізації світу, розпадом відразу кількох союзних держав та якісним політичним переходом від тоталітарних систем до сталих демократій. На момент створення ООН були зафіксовані 51 держава-учасниця, а останнє розширення 2011 р. – 193 визнаних суверенних держави із правом голосу. Частина цих держав здобули уже статус держав, що розвиваються, та розвинених. Відповідно, це змінило й їх фінансову участь у проєктах ООН, а також рівень їх впливу в межах регіону територіального розміщення. Так, у п'ятірку основних фінансових донорів ООН входять: США (22%), Японія (9,6%), Китай (7,9%), Німеччина (6,3%) і Франція (4,8%). Цей процес продовжує впливати на представництво інтересів тих держав, що мають лідерські позиції.

2. Міжнародне співробітництво породжує суперечності та конфлікти між державами міжсекторального характеру, що вимагає динамічного прийняття рішень та залагодження таких конфліктів. Тут важливу роль мають відігравати спеціальні установи ООН, які покликані дотримуватись універсальної процесуальної та міжнародно-правової координації.

3. Посилення загрози глобальних проблем людства та невідповідність міжнародного права новим викликам, до яких можна віднести гібридні війни, глобальне потепління, міжнародний тероризм, різні форми дискримінації, раціональне використання ресурсів тощо. Виникає необхідність оперативного вироблення нових ефективних міжнародних нормативно-правових актів для регулювання цих конкретних сфер і галузей, а також для встановлення й реалізації ефективної і справедливої відповідальності за порушення міжнародно-правових норм.

4. Вибірковість інтересу і оперативності реагування на кризи та конфлікти.

5. Відсутність збройних сил ООН або військ спеціального реагування для військових інтервенцій із метою захисту цивільного населення і вирішення конфліктів між сторонами, що потребує швидкого узгодження дій, гнучкості та ефективності у використанні цього ресурсу. Адже питання не повинно стояти, чи варто втручатися, а навпаки – якими інструментами і як оперативно.

Так, для багатьох народів і націй ООН суттєво себе дискредитувала як безпекова організація універсального характеру, не зумівши вчасно попередити ряд збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру, однак у сфері гуманітарного донорства й «адвоката» поствоєнного розвитку вона має відчутні успіхи і впливає на процеси, зокрема, подолання голоду, розширення доступу до вакцинації, поширення забезпечення базової освіти, збереження пам'яток культури, здійснення прямих гуманітарних інтервенцій тощо.

У цьому дослідженні було здійснено спробу проаналізувати ряд проєктів/сценаріїв, які: 1) були опубліковані та винесені на обговорення як проєкти до делегацій держав-учасниць ООН; 2) публічно дискутувалися світовими лідерами, дипломатами.

Початок найактивнішого обговорення внесення можливих змін до Статуту ООН та ключових напрямів її діяльності спостерігався після розпаду Радянського Союзу та оформлення домінування нових глобальних міжнародних акторів (Бразилії, Індії, Німеччини, Японії та ін.), що прагнули впливати на міжнародний порядок денний.

Окремі спроби щодо внесення змін у діяльність Організації таки мали успіх. Зокрема, у 1963 р. був збільшений кількісний склад Ради Безпеки ООН із 11 до 15 держав (United Nations General Assembly, 1963). Але кількість та повноваження постійних членів, зокрема, застосування права вето, яке блокує прийняття рішень РБ ООН, залишається незмінним станом на 2022 р.

У своїй резолюції 48/26 від 3 грудня 1993 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила створити Робочу групу відкритого складу для розгляду всіх аспектів питання про розширення членського складу Ради Безпеки та інших питань, що входять до складу Ради Безпеки (United Nations General

Assembly, 2001, р.4). Відтак було опубліковано у 2003 році повне зібрання пропозицій та сценаріїв реформування ООН, однак воно не є вичерпним, що розширило хронологічні рамки цього дослідження до сьогодення.

Отже, сценарій реформування ООН:

1. Достатньо масштабним та всеохоплюючим є проєкт Резолюції, який був запропонований групою держав Африки – **«Африканський сценарій»** – із метою встановлення справедливості щодо представництва континенту в постійно діючому органі ООН – Раді Безпеки ООН. Серед ключових пропозицій – розширити членський склад РБ ООН як щодо постійних, так і непостійних членів до 26 членських місць, а саме: 2 місця постійних членів і 2 місця непостійних членів для африканських держав; 2 місця постійних членів і 1 місце непостійного члена для азіатських держав; 1 місце непостійного члена для східноєвропейських держав; 1 місце постійного члена і 1 місце непостійного члена для держав Латинської Америки та Карибського басейну; 1 місце постійного члена для західноєвропейських та інших держав. У зазначеній Резолюції було запропоновано надати новим постійним членам такі ж прерогативи і привілеї, як і чинним постійним членам РБ ООН, включаючи право вето (United Nations General Assembly, 2001, р. 36).

2. З розпадом СРСР і становленням у Європі великої кількості нових держав постало питання також про справедливе представництво їх інтересів, які часто не збігалися із позиціями та можливостями ЄС або Росії. Такий підхід до реформування ООН можна назвати **«Східноєвропейським сценарієм»**. Цей сценарій передбачав надання країнам Східної Європи одного місця в категорії непостійного члена у РБ ООН за регіональним принципом.

3. Варто згадати про **«Перехідну модель»** реформування РБ ООН, яка була покликана забезпечити збереження інтересів і повноважень постійних членів, але допускала можливість розширення складу непостійних членів. Особливістю такого підходу стала пропозиція про продовження терміну перебування непостійних членів у складі РБ ООН із двох до трьох років із правом переобратися після завершення терміну повноважень. Ця модель зазнала критики нібито за створення нової групи – привілейованих непостійних членів.

4. **«Українська пропозиція»** щодо напрямів реформування ООН була детально описана А.Зленком у праці «Дипломатія і політика» (2003), де він зазначив, що 1996 р. Україна запропонувала формулу «2+8», яка передбачала розширення Ради Безпеки ООН на десять місць (із 15 до 25), а також надання Німеччині та Японії місця постійних членів без права вето.

«Інші вісім місць повинні були бути розподіленими між регіональними групами: чотири – між азійськими та африканськими країнами, два – між країнами Латинської Америки й басейну Карибського моря, два – між європейськими країнами (від Західної до Східної Європи). Додатково вісім місць передбачали ротацію серед вибраних по спеціальній схемі тридцяти двох найбільш впливових держав (поза межами постійних членів)». (Зленко, 2003, с.160-161)

У багатьох делегацій викликала цікавість ще одна важлива пропозиція «українського сценарію» – впровадження ефективного вето. Адже додаткові тридцять держав, що розвиваються (які за «українською пропозицією» мали б займати відповідно до запропонованих правил ротації 8 місць непостійних членів), будучи представленими в РБ ООН, могли б виступити проти будь-якого рішення, тоді як постійні члени добровільно беруть зобов'язання не використовувати право вето в питаннях, з ними пов'язаних, або з процедурних питань (Зленко, 2003, с.160-161). Як і більшість сценаріїв, український сценарій був відхилений, бо не влаштував постійних членів.

5. Доповідь Генерального секретаря ООН Кофі Аннана від 14 липня 1997 р. під назвою **«Поновлення Організації Об'єднаних Націй: програма реформи»**. Викладена програма реформи передбачала кілька важливих етапів, насамперед якісне оновлення та оптимізацію системи управління Секретаріатом; покращення системи співробітництва між центральними органами ООН та її спеціалізованими установами; системні зміни щодо планування, прогнозування та звітності Організації.

Ці пропозиції були частково реалізовані. Зокрема, основні зусилля були спрямовані на оптимізацію структури ООН (скорочення кількості посад у Секретаріаті), що вдалося забезпечити шляхом об'єднання підрозділів, запровадження посади першого заступника Генсекретаря, створення Групи старших керівників, перебудови роботи Секретаріату в межах секторальних груп, які включали усі департаменти, фонди і програми ООН, створення Групи стратегічного планування. Фактично це єдина успішна і практична реформа, яку вдалось ефективно втілити (United Nations General Assembly, 2001).

6. Ще один сценарій можна визначити як сценарій **«Розвинутих демократій»**, який часто називають у дипломатії **«пропозиціями «четвірки»**», адже саме держави, які за останні десятиліття змогли

**МІЩЕНКО АЛЛА БОРИСІВНА, АТАШКАДЕ РУСЛАНА ВАДИМІВНА,
ТЕРЕМКО ВІКТОР ВАСИЛЬОВИЧ
СЦЕНАРІЙ РЕФОРМУВАННЯ ООН**

досягти рівня розвиненої економіки та побудувати демократичні режими, фінансують велику частину програм ООН, але впливати на прийняття оперативних рішень на рівні РБ ООН позбавлені – це Бразилія, Індія, Німеччина, Японія. Саме ці держави прагнули отримати місця постійних членів. Основними пропозиціями групи стали наступні: число постійних членів РБ ООН має збільшитися на шість місць, а непостійних – на чотири (тобто загалом 25 місць у РБ ООН), де Азія мала б отримати 2 місця постійних членів і 1 місце непостійного члена, Африка також мала б отримати 2 місця постійних членів і 1 місце непостійного члена, Західна Європа мала б отримати 1 місце постійного члена і 1 місце непостійного члена, Латинська Америка – 1 місце постійного члена і 1 місце непостійного члена. В разі підтримки такої пропозиції «група чотирьох» зобов'язувалась не порушувати питання про надання їм права вето протягом наступних 15 років (United Nations General Assembly, 2001, р.74).

Однак така пропозиція не подобалась іншим розвиненим демократіям (як-от Аргентина, Канада, Іспанія, Туреччина, Південна Корея тощо), які вважали дискусійним питання щодо привілейованості отримання постійного членства саме цими чотирма державами.

7. Ще один сценарій реформування ООН отримав назву «**Об'єдналися заради консенсусу / ОЗК**» (Uniting for consensus), де група держав у складі Аргентини, Італії, Іспанії, Канади, Мексики, Пакистану, Південної Кореї запропонували розширити склад РБ ООН до 25 місць непостійних членів, виходячи із географічного представництва, встановивши таким чином справедливий паритет: Африці – шість місць, Азії – п'ять місць, Латинській Америці та Карибському басейну – чотири місця, Західній Європі – три місця, Східній Європі – два місця (United Nations General Assembly, 2001, р. 86).

Згідно з цим проєктом, термін непостійного членства в розширеному складі РБ ООН повинен скласти два або три роки. Кожна з п'яти зазначених географічних груп прийматиме рішення за домовленістю серед держав свого регіону про переобрання або ротацію своїх членів на відведених цій групі місцях (Турчин, 2015, с.92). Критерії та способи переобрання також будуть визначені шляхом консультацій. Такий підхід повинен забезпечити справедливе субрегіональне представництво і дозволить поліпшити методи роботи Ради Безпеки ООН.

Окрім держав Європи, зокрема, Італія та Іспанія, а пізніше й Німеччина, висловлювались за надання окремого постійного місця Європейському Союзу, а також обмеження або повного скасування права вето.

8. Відповідно до сценарію, який висунули на обговорення Сполучені Штати Америки у 2005 р., в основу був поставлений фінансовий критерій,

який передбачає розширення впливу тих держав, які є основними донорами програм ООН та беруть активну участь у миротворчих місіях. До таких держав, відповідно до запропонованого сценарію, було віднесено Бразилію та Японію. Виходячи з **«Американської пропозиції»**, склад членів РБ ООН може бути розширений на два місця постійних членів та на три місця непостійних членів. Постійними членами було запропоновано обрати Бразилію і Японію (хоча останню не підтримали делегації Північної Кореї, Південної Кореї та Китаю). Німеччина, на думку США, не бере активної участі в миротворчих операціях, зокрема, в Іраку, а Індія почала занадто зближуватись із Китаєм, що суперечило інтересам США (Требін, 2018).

9. У доповіді колишнього Генерального секретаря ООН К. Аннана під назвою **«При більшій свободі»** (2005 р.) було запропоновано дві модифікації РБ ООН. Перша передбачала створення шести нових місць постійних членів без права вето і чотирьох нових місць непостійних членів (Бразилія, Індія, Японія й Німеччина). Друга пропонувала створити нову категорію членів, які обираються на чотирирічний поновлюваний термін, і надати нове непостійне і невідновлювальне місце на дворічний термін. Проте, на відміну від попередньої вдалої спроби реформувати структури ООН, ця доповідь не отримала підтримки членів (Annan, 2005).

10. Інші підходи щодо реформування ООН були викладені в **«Доповіді про шляхи реформи РБ ООН»** (2007 р.), яку узгоджували групи п'яти послів (Кіпру, Нідерландів, Туреччини, Хорватії, Чилі) з усіма 192 делегаціями. Групи були поділені на 5 найдискусійніших напрямів реформування РБ ООН: чисельність складу, інститут вето, регіональне представництво, система прийняття рішень, взаємодія з Генеральною Асамблеєю ООН.

Незважаючи на декларативність й неефективність цієї доповіді, була закріплена цікава рекомендація щодо стимулювання держав-учасниць до більшого внеску в міжнародний мир і безпеку: *«Генеральна Асамблея, з огляду на усталену практику регіональних консультацій, буде обирати членів Ради Безпеки, віддаючи перевагу в плані постійних або більш довгострокових місць тим державам, які належать до числа трьох найбільших фінансових вкладників у відповідній регіональній зоні в регулярний бюджет, або трьох найбільших добровільних вкладників з їх регіональної зони, або трьох найбільших вкладників в їх регіональній зоні з точки зору надання військ для місії Організації Об'єднаних Націй»*

© Міщенко А. Б., 2023

© Аташкаде Р. В., 2023

© Теремко В. В., 2023

з підтримання миру» (Дорош, 2015, с.25). Це об'єктивно викликало заперечення в регіонах – можливих представництвах, де розвиток та можливості суттєво відрізняються між державами, зокрема в Латинській Америці та державах Європи.

11. У 2017 р. у Генеральній Асамблеї ООН були озвучені **«10 кроків Трампа»** щодо реформування ООН. Ці пропозиції підтримали 129 держав. Серед «кроків» були запропоновані наступні напрями реформування ООН: організаційні зміни роботи Секретаріату; збільшення ефективності співпраці Секретаріату Організації та держав-учасниць; здійснення управлінської реформи; зміцнення системи підзвітності, прозорості та відповідальності Організації; зменшення дублювання мандата головних органів ООН; сприяння гендерному паритету та географічному різноманіттю серед співробітників; зміцнення прозорості бюджетних ресурсів; здійснення якісних змін щодо налагодження роботи в гуманітарному напрямку, розвитку мирних ініціатив; сприяння встановленню глобального сталого розвитку для усіх держав-учасниць (Full text: Trump's, 2017).

Із викладених пропозицій стає зрозумілим, що це не чіткі критерії змін, а висунення мандата довіри для надання відповідних повноважень Генеральному секретареві на проведення реформ.

12. Як окремих сценарій реформування ООН можна виокремити **«Реформу Гутерріша»** (2019), що охоплює три напрями: 1) посилення превентивної дипломатії з метою запобігання конфліктам і забезпечення сталого миру (створено Бюро ООН з боротьби з тероризмом (2017) та аналітичний центр аналізу й планування, безпосереднього реагування на конфлікти); 2) реорганізація системи ООН для досягнення Цілей сталого розвитку – Порядок денний 2030 (виокремлення Департаменту менеджменту, стратегії, політики й дотримання норм); 3) адміністративна реформа, що включає часткову зміну структури Секретаріату ООН, зміцнення управління кадровою політикою, перегляд систем бюджетування, планування фінансів і закупівлі, тобто загальна оптимізація та скорочення посад (Єльченко, 2019).

13. Певною мірою декларативний сценарій реформування РБ ООН окреслено в промові Р.Т.Ердогана **«Світ більший, ніж п'ять»** (2022). Президент Туреччини зазначив, що «нинішня міжнародна система захищає та надає привілеї лише розвиненим державам, а знедолені держави розчавлені під тягарем несправедливої ціни, накладеної на їхні плечі несправедливою глобальною структурою, зокрема тому, що п'ять постійних членів РБ ООН використовують право вето у власних інтересах» (Ахундов, 2022). До основних пропозицій належать наступні: повне скасування

права вето у РБ ООН; оновлення механізму прийняття рішень; збільшення загальної кількості членів РБ ООН до двадцяти п'яти з додаванням десяти непостійних членів; запровадження правила більшості в системі прийняття рішень РБ ООН тощо. Більшість ідей декларативні та повторюють попередні напрацювання. Однак у міжнародних відносинах важливим є елемент, хто автор, і його впливовість на міжнародній арені, здатність об'єднувати навколо себе однодумців.

Як уже зазначалось, «не варто забувати, що Анкара діє зазвичай на кількох «шахових» дошках, керуючись власними пріоритетами й геополітичними та економічними інтересами» (Mishchenko et al., 2022), тому їй вигідно збільшувати свою впливовість і на теренах міжнародних глобальних організацій.

Результатами дослідження стало виокремлення тринадцяти найавторитетніших публічних сценаріїв (проектів) реформування ООН, де найважливішими для ініціаторів виявились питання реформатування Ради Безпеки ООН (Табл. 1).

Таблиця 1

Найактуальніші напрями реформування ООН

№ п/п	Назва сценарію	Повноваження Генерального секретаря / робота Секретаріату	Процедура прийняття рішень	Зміна складу і повноважень РБ ООН; розширення постійних/непостійних членів; право вето	Миротворчі місії, збройні сили ООН	Фінансування, членські внески
1	Африканський	-	+	+	-	-
2	Східноєвропейський	-	+	+	-	-
3	«Перехідна модель»	-	-	+	-	-
4	«Українська пропозиція»	-	+	+	-	+
5	«Поновлення Організації Об'єднаних Націй: програма реформи»	+	+	+	+	+
6	«Розвинутих демократій»	-	+	+	-	+

© Міщенко А. Б., 2023

© Аташкаде Р. В., 2023

© Теремко В. В., 2023

Продовження Таблиці 1

7	«Об'єдналися заради консенсусу / ОЗК»	-	+	+	-	-
8	«Американська пропозиція»	-	+	+	+	+
9	«При більшій свободі»	-	-	+	-	-
10	Доповідь про шляхи реформи РБ ООН	+	+	+	+	+
11	«10 кроків Трампа»	+	+	+	+	+
12	«Реформа Гутерріша»	+	-	+	+	+
13	«Світ більший, ніж п'ять»	-	+	+	+	+

Джерело: побудовано на основі зібраних даних

Напрями реформування ООН

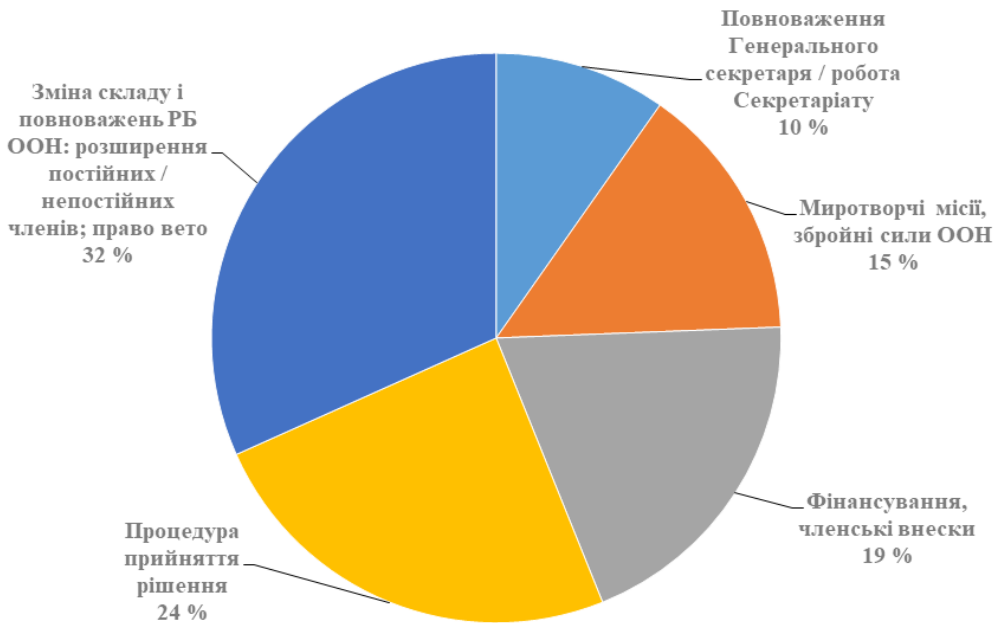

Рис. 1. Напрями реформування ООН

Джерело: побудовано на основі зібраних даних

У відсотковому співвідношенні діаграма «Напрями реформування ООН» за даними, отриманими із опрацьованих сценаріїв, доводить те, що

у всіх сценаріях найгострішим є питання реформування РБ ООН, зокрема, в аспектах кількості й регіонального представництва постійних членів та застосування права вето.

Найбільш вдалим підсумком вищеописаних положень дослідження можна процитувати колишнього Верховного Комісара ООН з прав людини Сержіу Вієйра ді Меллу, який, усвідомлюючи всі вади ООН, визначив три серйозні кроки поведінкових практик світових лідерів, що допоможуть світу наблизитись до мирного співіснування й відновлять довіру до ООН: інвестувати у встановлення права і порядку для своїх народів; вступати в контакт із екстремістськими державами й заколотниками, щоб зрозуміти їх логіку й перехитрувати; розвивати мову й культуру, що сприятиме толерантності та зменшить можливість конфліктів (Power, 2008, p.28).

Висновки

Певною мірою є природним те, що міжнародна організація, яка існує вже понад сімдесят сім років, потребує реформування та зазнає справедливої й об'єктивної критики в окремих аспектах функціонування. Адже світ внаслідок різних чинників та обставин суттєво змінився за цей період. Незважаючи на «найдовший мир», який констатує те, що найвпливовіші держави не вступають між собою у відкриті збройні конфлікти, світ не став безпечним та мирним на усіх континентах. Великі держави продовжують воювати між собою на території вразливіших та менш впливових учасників міжнародних відносин, вступають у гібридні збройні конфлікти, а ООН залишається для них публічним місцем для взаємних звинувачень.

В підсумку варто зазначити, що на сьогодні ні держави-учасниці, ні їх делегації в ООН не дійшли консенсусу щодо жодного із ключових напрямів реформування Організації: оптимізація Секретаріату; повноваження Генерального секретаря; процедура прийняття рішень, зміна складу й повноважень РБ ООН; інститут права вето в РБ ООН; фінансування тощо. Тому окреслені питання продовжують залишатися актуальними та потребують стратегічної згоди учасників у системному підході щодо впровадження змін. Адже з кожним новим конфліктом авторитет ООН знижується, а сама Організація все більше втрачає довіру цивілізованого людства щодо здатності виконувати свої функціональні повноваження.

© Міщенко А. Б., 2023

© Аташкаде Р. В., 2023

© Теремко В. В., 2023

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Ахундов, В., 2022. *Реформи ООН буту?* [online] 22 вересня. Доступно: <<https://telegra.ph/Reform%D1%96-00N-buti-09-22>> [Дата звернення 20 жовтня 2022].
- Дорош, Л., 2015. РБ ООН у сучасних умовах: до проблеми пошуку варіантів реформування. *Humanitarian vision*, 1(2), с.19-26.
- Єльченко, В., 2019. ООН майбутнього. *ZN.UA*, [online] 12 січня. Доступно: <https://zn.ua/ukr/internal/oon-maybutnogo-299356_.html> [Дата звернення 28 серпня 2022].
- Жукорська, Я.М., 2015. Напрями реформування ООН: Рада Безпеки. *Право і суспільство*, 4, с.8-12.
- Зленко, А.М., 2003. *Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін*. Харків: Фоліо.
- Мащенко, В., 2020. Реформування Раби Безпеки ООН у період однополярності (1991-2001 рр.). *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 2, с.27-34.
- «Світ більший, ніж п'ять країн»: Туреччина пропонує реформувати ООН, 2022. *Фокус*, [online] 17 серпня. Доступно: <<https://focus.ua/uk/world/525746-mir-bolshe-chem-ryat-stran-turcia-predlagaet-reformirovat-oon>> [Дата звернення 20 жовтня 2022].
- Требін, М.П., 2018. ООН НА ШЛЯХУ РЕФОРМ. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, [e-journal] 4(39), с.76-100. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.39.151212>
- Турчин, Н., 2015. Напрями реформування ООН: Рада безпеки. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*, 9, с.90-93.
- Annan, K., 2005. In larger freedom: towards development, security and human rights for all. *United Nations General Assembly*, [online] 26 May. Available at: <<https://web.archive.org/web/20061213000423/http://www.un.org/largerfreedom/>> [Accessed 25 November 2022].
- Vaccarini, M.P., 2018. Informal Reform of the United Nations Security Council. *Contexto Internacional*, 40(1), pp.97-115.
- Butler, R., 2012. Reform of the United Nations Security Council. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, 1(1), pp.23-39.
- Full text: Trump's 2017 U.N. speech transcript, 2017. *Politico*, [online] 19 September. Available at: <<https://www.politico.com/story/2017/09/19/trump-un-speech-2017-full-text-transcript-242879>> [Accessed 18 October 2022].
- Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The aspects of international communication: Strategic partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13(3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>

Power, S., 2008. *Chasing the Flame: One Man's Fight to Save the World*. London: Penguin Books.

United Nations General Assembly, 1963. Question of equitable representation on the Security Council and the Economic and Social Council. In *Resolutions adopted by the General Assembly during its 18th session, 17 September-17 December 1963* [online] A/RES/1991 (XVIII). 17 December. Available at: <[https:// documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/66/IMG/NR018666.pdf?OpenElement](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/66/IMG/NR018666.pdf?OpenElement)> [Accessed 20 August 2022].

United Nations General Assembly, 2001. Report of the Open-ended Working Group on the Question of Equitable Representation on and Increase in the Membership of the Security Council and Other Matters related to the Security Council, [online] 47 (A/55/47). New York. Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/474/21/PDF/N0147421.pdf?OpenElement>> [Accessed 20 August 2022].

REFERENCES

Akhundov, V., 2022. *Reformi OON buty?* [online] 22 September. Available at: <<https://telegra.ph/Reform%D1%96-OON-buti-09-22>> [Accessed 20 October 2022].

Annan, K., 2005. In larger freedom: towards development, security and human rights for all. *United Nations General Assembly*, [online] 26 May. Available at: <<https://web.archive.org/web/20061213000423/http://www.un.org/largerfreedom/>> [Accessed 25 November 2022]

Baccarini, M.P., 2018. Informal Reform of the United Nations Security Council. *Contexto Internacional*, 40 (1), pp.97-115.

Butler, R., 2012. Reform of the United Nations Security Council. *Penn State Journal of Law & International Affairs*, 1 (1), pp.23-39.

Dorosh, L., 2015. RB OON u suchasnykh umovakh: do problemy poshuku variantiv reformuvannia [The UN Security Council in modern conditions: to the problem of finding options for reform]. *Humanitarian vision*, 1(2), pp.19-26.

Full text: Trump's 2017 U.N. speech transcript, 2017. *Politico*, [online] 19 September. Available at: <<https://www.politico.com/story/2017/09/19/trump-un-speech-2017-full-text-transcript-242879>> [Accessed 18 October 2022].

Mashchenko, V., 2020. Reformuvannia Raby Bezpeky OON u period odnopolarnosti (1991-2001 rr.) [Reforming the UN Security Council in the period of unipolarity (1991-2001)]. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 2, pp.27-34.

© Міщенко А. Б., 2023

© Агашкаде Р. В., 2023

© Теремко В. В., 2023

Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The aspects of international communication: Strategic partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13 (3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>

Power, S., 2008. *Chasing the Flame: One Man's Fight to Save the World*. London: Penguin Books.

"Svit bilshyi, nizh piat krain": Turechchyna proponuie reformuvaty OON ["The world is bigger than five countries": Turkey proposes to reform the UN], 2022. *Focus*, [online] 17 August. Available at: <<https://focus.ua/uk/world/525746-mir-bolshe-chem-pyat-stran-turcia-predlagaet-reformirovat-oon>> [Accessed 20 October 2022].

Trebin, M.P., 2018. OON na shliakhu reform [Un on the Way of reform]. *The Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*, [e-journal] 4 (39), pp.76-100. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.39.151212>

Turchyn, N., 2015. Napriamy reformuvannia OON: Rada bezpeky [Areas of reform of the UN: Security Council]. *Newsletter Precarpathian University. Political science*, 9, pp.90-93.

United Nations General Assembly, 1963. Question of equitable representation on the Security Council and the Economic and Social Council. In: *Resolutions adopted by the General Assembly during its 18th session, 17 September-17 December 1963* [online] A/RES/1991 (XVIII), 17 December. Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/66/IMG/NR018666.pdf?OpenElement>> [Accessed 20 August 2022].

United Nations General Assembly, 2001. Report of the Open-ended Working Group on the Question of Equitable Representation on and Increase in the Membership of the Security Council and Other Matters related to the Security Council, [online] 47 (A/55/47). New York. Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/474/21/PDF/N0147421.pdf?OpenElement>> [Accessed 20 August 2022]

Yelchenko, V., 2019. OON maibutnoho [UN of the future]. *ZN.UA*, [online] 12 January. Available at: <https://zn.ua/ukr/internal/oon-maybutnogo-299356_.html> [Data zvernennia 28 serpnia 2022]

Zhukorska, Ya.M., 2015. Napriamy reformuvannia OON: Rada Bezpeky [Directions of UN reform: Security Council]. *Pravo i suspilstvo*, 4, pp.8-12.

Zlenko, A.M., 2003. *Dyplomatiia i polityka. Ukraina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin* [Diplomacy and politics. Ukraine is undergoing dynamic geopolitical changes]. Kharkiv: Folio.

UN REFORM SCENARIOS

Alla Mishchenko^{1a},
Ruslana Atashkadeh^{2b},
Viktor Teremko^{3b}

¹*PhD in Political Sciences, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6693-6221>,
e-mail: mishenko.ab@gmail.com,*

²*PhD in Philosophical Sciences,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5349-9579>,
e-mail: brvbrv5@gmail.com,*

³*PhD in Political Sciences,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1774-0246>,
e-mail: v_teremko@knu.ua,*

^a*Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine,*

^b*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*

The article is devoted to the systematization of the initiatives of international relations actors as to the search for effective scenarios for reforming the United Nations Organization, which has significantly lost its authority, turning into a humanitarian player of international relations, while at the same time losing its ability to ensure peace and balance of world forces. The article highlights the reasons for such a decline, as well as global preconditions in the search of a new meaningful filling of UN powers and its structural subdivisions, in particular: the geopolitical factor, which is characterized by the completion of world decolonization, the collapse of several union states at once, and the qualitative political transition from totalitarian systems to stable democracies; the increase in the number of conflicts between states of a cross-sectoral nature, and the importance of the role of special UN agencies in their resolution; the expansion of global problems of humanity and the inconsistency of international law with new challenges; the violation of the principle of equality and objectivity as to the crises response depending on the region and the state development, etc.

By drawing up a comparative sample and diagram based on summarized data, it was possible to identify the most relevant directions of UN reformation, which

© Міщенко А. Б., 2023

© Аташкаде Р. В., 2023

© Теремко В. В., 2023

were advanced (published) in the form of separate scenarios, reports and projects. The study revealed that the following aspects of the Organization functioning were mostly the objects of UN reform: optimization of the Secretariat; powers of the General Secretariat; decision-making procedure, changing the composition and powers of the UN Security Council; institute of the veto right in the UN Security Council; regional agency; programs and projects financing. It was found that those scenarios of reforming UN, which contained offers of administrative nature, achieved high-quality implementation. Accordingly, this continues to actualize the search by states for new forms of efforts consolidation in order to reform UN on the most critical issues.

Key words: international intergovernmental organization; the UN Security Council; UN reforming; the UN Security Council reforming; veto right; permanent members of the UN Security Council; international peace and security.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278412
УДК 553.982:327(479.24)

ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

Парвана Тельман Мустафазаде

*Кандидатка політичних наук, наукова співробітниця,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3784-9986>,
e-mail: PeriRustamova865@gmail.com,
Інститут історії ім. А. А. Бакіханова НАН Азербайджану,
пр. Г. Джавіда, 115, Баку, Азербайджанська Республіка, AZ1073*

Надіслано:

10.01.2023

Рецензовано:

21.01.2023

Прийнято:

10.02.2023

Для цитування:

Мустафазаде, П.Т., 2023. Еволюція нафтогазової стратегії в історії зовнішньої політики Азербайджану. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.50-59. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278412>.

Метою статті є дослідження еволюції формування азербайджанської нафтової промисловості в зовнішній політиці Азербайджану. Основним методом дослідження є історичний, який сприяв визначенню еволюції нафтової промисловості та енергетичного фактора у формуванні зовнішньої політики сучасного Азербайджану. Метод аналізу сприяв розумінню стратегічної важливості Каспійського регіону, що пов'язано з розвитком транспортно-енергетичної співпраці Азербайджану із провідними державами світу, починаючи з 1994 року, а саме підписанням «Контракту століття». Науковою новизною статті є спроба вперше визначити основні етапи формування нафтової стратегії Азербайджану, вивчити переваги енергетично-транспортного елементу у формуванні його зовнішньої політики та виявити вплив цього фактора на регіональну політику держави. Завдяки науково-джерельній базі підкреслені еволюція нафтової промисловості Азербайджану та важливість нафтового потенціалу країни. Висновок. В сучасному світі енергетичні ресурси можуть виступати факторами впливу на міжнародні відносини. Кожна держава, яка володіє нафтою та газом, має переваги, якими може керуватись у реалізації

зовнішньої політики. Однак немаловажним фактом є далекоглядність глави держави, вміння будувати таку парадигму розрахунків, в якій країна буде розвиватись, а не «деградувати». Саме тому в статті високо оцінюється роль Гейдара Алієва, який зламав стереотип малої держави і довів, що вона може підтримувати стратегію балансування між провідними акторами світу. В умовах сучасної конфронтації великих держав Азербайджан керується принципами політичного реалізму та неореалізму, захищаючи власні національні інтереси та регіональну безпеку.

Ключові слова: Каспійське море; енергетичний фактор; нафтова стратегія; Контракт століття; TANAP; TAP.

Вступ

Актуальність наукового дослідження пов'язана з тим, що регіони Південного Кавказу та Каспійського моря завжди були ареною боротьби між провідними державами світу. Географічне положення Азербайджану, а також його економічний потенціал мають важливе значення у формуванні зовнішньої політики. Міжнародне співробітництво, що фактично розпочалося з «Контракту століття», надало Азербайджану право на імідж надійного партнера у сфері енергетичної безпеки. Регіон Каспійського моря завдяки значним запасам природних ресурсів представляє собою арену зіткнення інтересів суб'єктів міжнародних відносин та важливих геополітичних сил. Він є одним із найдинамічніших координаційних центрів Євразії не лише через наявність нафти та газу, але й через транспортно-логістичні можливості. Участь регіональних і позарегіональних акторів, поєднання економічного та політичного факторів посилюють значення і роль Каспійського регіону, який посідає важливе місце у світовій політиці та економіці. Регіон забезпечує найбільший транспортний зв'язок між Центральною Азією та басейном Чорного моря, із Туреччиною та Балканами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Історію нафтової промисловості в Азербайджані досліджував *проф. Чапай Султанов* (2000). У своїй праці «Нафта» він неодноразово наголошував на стратегічній важливості бакинської нафти в політиці більшовиків, розглядав основні складові процесу зародження нафтової промисловості Азербайджану. У роботі наведено дані щодо видобутку, переробки та експорту нафти, а також діяльності провідних світових нафтових компаній у Баку. *Проф. Дж. Гасанли* (Гасанлы, 2013) у розвідці «Історія азербайджанської дипломатії» досліджує питання історії становлення зовнішньої політики Азербайджану, її роль та значення в політиці великих держав. У праці «Каспійська нафта Азербайджану» *І. Алієва* (Алиев, 2003) розглядаються політичний та економічний розвиток

Каспійського регіону з давніх часів до наших днів та історичний розвиток прикаспійської частини Азербайджану.

Азербайджанська Республіка має вигідне стратегічне положення та володіє геополітичним фактором, що посилює імідж і престиж держави у світовій політиці. Історію зовнішньої політики та дипломатії Азербайджанської Республіки слід розглядати через призму подій, які зумовили формування суверенної та незалежної держави як суб'єкта міжнародних відносин.

Формулювання цілей статті

Метою цієї статті є дослідження історичних передумов формування нафтової стратегії Азербайджану в Каспійському регіоні. Головну увагу відведено міжнародним енергетично-транспортним проектам, які вплинули на статус Азербайджану як геополітичного гравця Південного Кавказу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Азербайджан – один із найдавніших осередків цивілізації. Його територію населяли численні племена, які стали згодом основою для виникнення перших державних утворень. У IX ст. частина кочових тюркських огузьких племен, відомих як сельджуки, підкорила землі та створила тюркську державу (Дорошко та Шпакова, 2010, с. 129). У XV–XVI ст. на території сучасного Азербайджану існувала тюркська держава Сефевідів, яка вже тоді розширювала торгівельні відносини із західноєвропейськими країнами. Торгівельні центри Азербайджану відігравали важливу роль у розвитку міжнародних караванних шляхів між Європою та Азією (Махмудов, 1991, с. 19). У XVIII ст. в Азербайджані існували ханства: Карабахське, Шекінське, Гянджинське, Кубинське та ін. На жаль, у результаті Гюлістанського (1813 р.) та Туркманчайського договорів (1828 р.) територія Азербайджану була розділена між Росією і Персією. Незважаючи на політичну залежність, російське панування та перебування у складі Росії, народ Азербайджану зумів проголосити національну незалежну державу.

У 1844 р. вперше у світі, раніше, ніж у Пенсільванії (США), було розпочато буріння нафтової свердловини у Бібі-Ейбаті. Бакинський нафтовий район, який був спочатку єдиним, і надалі зберіг значення найголовнішого постачальника нафти до Росії. Максимум дореволюційного видобутку нафти тут було досягнуто 1901 року – 11 млн т (Султанов, 2000).

Бакинська нафта і нафтопродукти сприяли економічному буму в Росії у 1913 році, становленню та зміцненню СРСР, що найважливіше, організації його обороноздатності (Султанов, 2012).

ПАРВАНА ТЕЛЬМАН МУСТАФАЗАДЕ ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

У травні 1918 року була проголошена Азербайджанська Демократична Республіка – перша парламентська республіка в мусульманському світі. Зовнішньополітична лінія парламенту АДР започаткувала основи азербайджанської дипломатії (Гасанлы, 2011, с.214). Азербайджанська Демократична Республіка прагнула встановити добросусідські відносини зі всіма членами світового співтовариства. Незважаючи на її короткотривале існування, АДР стала гарантом майбутніх фундаментальних основ державності та незалежності. Вже в перші роки існування однією із основних цілей Парламенту було забезпечення політичної та територіальної недоторканості, зміцнення демократичних і правових основ державності, створення умов для міжнародного визнання незалежності Азербайджану (Азербайджанская Демократическая Республика, 1998, с. 11).

У 1920 році на Паризькій мирній конференції Азербайджан був визнаний міжнародною спільнотою (Нәсәнлі, 2009, р. 9). Були здійснені спроби його вступу в Лігу Націй. Це були перші дипломатичні кроки новоствореного уряду, спрямовані на міжнародне визнання. Поступово відбувався процес вступу Азербайджану в систему всесторонніх міжнародних відносин.

Значна частина азербайджанської інтелігенції, в тому числі професійні правознавці на чолі з Алімарданом-бек Топчибашевим, отримали парламентську практику в Державній думі Росії. Вони були готові створити найдемократичнішу республіканську систему з наявністю всіх прав і свобод, яка абсолютно відрізнялася б від російського самодержавства, де панував жорстокий національно-колоніальний гніт (Махмудов, 2005, с. 18).

Від проголошення незалежності Азербайджан перебував у центрі уваги великих акторів. Перші претензії були викликані з боку Вірменії, а також Ірану, який прагнув окупувати територію Азербайджану і приєднати її. Лише після англо-іранського договору 1919 року Іран відмовився від територіальних претензій до Азербайджану. Восени 1919 року були встановлені дипломатичні відносини між країнами (Азербайджанская Демократическая Республика, 1998, с. 101).

Складна внутрішньополітична ситуація, економічні та урядові кризи, денікінська загроза із півночі, згодом радянська загроза, територіальні претензії сусідніх держав зумовили падіння республіки (Агамалиева и Худиев, 1994, с. 99). Після розпаду Азербайджанської Демократичної Республіки відбувся процес окупації радянською владою території Азербайджану. В таких умовах міжнародна довіра, досягнута національним урядом, втрачала свою актуальність. Радянський Азербайджан перетворився на головну арену поширення комуністичних ідей серед країн Сходу (Гасанлы, 2013, с. 7).

У результаті зміни системи в 1920 році вільні зовнішньополітичні відносини Азербайджанського уряду перервала пролетарська диктатура. Але, незважаючи на те, що Азербайджанська Демократична Республіка проіснувала лише 23 місяці, вона зміцнила в азербайджанському народі ідею волі та незалежності (Алієв, 2003, с. 65).

У роботі «Каспійська нафта Азербайджану» І.Алієв характеризує важливість Каспійського регіону в період Другої світової війни:

«З початком Другої світової війни Каспійський регіон, особливо Бакинський нафтопромисловий район, набув важливого військово-стратегічного значення для обох протиборчих сторін – держав осі, насамперед Німеччини, та її основних противників – Англії, Франції. Своєрідність ситуації полягала в тому, що якщо Німеччина прагнула захопити кавказькі нафтопромислові райони з найменшим збитком для останніх, і передусім Бакинський, то союзники прагнули будь-якою ціною не допустити цього. Контроль над бакинської нафтою дозволив би німецькому командуванню повною мірою забезпечити паливом свої сполучення, дав би можливість просунутися в країни Близького і Середнього Сходу, а також вийти до Індії». (Алієв, 2003, с. 53)

Ще за радянських часів було створене Управління із розвідки морських нафтових та газових родовищ, що з часом привернуло значну увагу у питанні розвитку видобування нафти в Каспійському морі.

Після розпаду СРСР Азербайджан самостійно проводив розробку та освоєння родовищ нафти та газу у морі. В односторонньому порядку був введений термін «сектор Каспійського моря певної держави», що створило прецедент. Уряд Азербайджану з метою захисту національних інтересів приймав далекоглядні та продумані рішення, адже водночас це було питанням нової національної стратегії.

Основні історичні події, які вплинули на формування ідеї про стратегічну важливість Каспійського регіону, такі:

1) Відкриття на початку 1950-х рр. нафтового родовища «Нафтові Камені» у шельфі Каспійського моря. Ідея про перспективи наявності морських нафтових родовищ азербайджанського шельфу належить геологу Ага Курбан Алієву (Султанов, 2000). «Нафтові Камені» – це перша у світі нафтова платформа. Вона знаходиться в Баку і закладена ще в 1947 році. Вже у 1949 році забив перший каспійський нафтовий фонтан, що стало заслугою азербайджанських геологів.

**ПАРВАНА ТЕЛЬМАН МУСТАФАЗАДЕ
ЕВОЛЮЦІЯ НАФТОГАЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ІСТОРІЇ
ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНУ**

2) Підписання Угоди «Про спільну експлуатацію та пайовий розділ видобутку нафти з азербайджанського сектору Каспійського моря родовищ «Азері», «Чираг» та глибоководної частини «Гюнешлі» між Державною нафтовою компанією Азербайджанської Республіки і провідними світовими нафтовими компаніями. Через важливе історичне та політичне значення договору назвали «Контрактом століття». Ця подія стала початком нафтової стратегії Азербайджану, що реалізовувалась під керівництвом президента Гейдара Алієва. Азербайджан залучив до співпраці корпорації 8 держав світу. Ймовірність взаємовигідного співробітництва в Каспійському регіоні об'єднувала ініціативи провідних держав. Так формувалась геополітична значимість регіону та зовнішньополітичні інтереси Азербайджану щодо використання ресурсного фактора як важливого інструменту підтримання двосторонніх та багатосторонніх контактів із великими державами.

3) Розширення регіонального співробітництва, де особлива роль належала Туреччині та Грузії. Видобуток газу в Каспійському регіоні зумовив початок експлуатації трубопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум ще у 2007 році. Експорт азербайджанського газу із родовища «Шахденіз» позитивно вплинув на регіональну позицію Азербайджану.

4) Створення нової транспортної політики в Каспійському регіоні. Розвиток міжнародних транспортних коридорів та реалізація такого проекту, як Баку–Тбілісі–Карс у 2017 році (Азербайджан–Грузія–Туреччина), підтвердили успішну зовнішньополітичну діяльність Азербайджану в Каспійському регіоні, побудовану не лише на перевазі ресурсного потенціалу, але й вигідного географічного розташування між Заходом та Сходом, що породжує зовнішній політико-економічний інтерес до регіону.

Сучасна тенденція розвитку нафтогазової стратегії. 3 липня 2007 року природний газ, що видобувається з газоконденсатного родовища «Шахденіз» в азербайджанському секторі Каспію за допомогою газопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум, увійшов у систему газопроводів Туреччини. Запуск трубопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум вперше перетворив Азербайджан на країну-експортера газу. Після відкриття цього газопроводу азербайджанський газ почав експортуватися на ринки Грузії і Туреччини, що одночасно заклало основу для другої стадії розробки родовища «Шахденіз» та проекту «Південний газовий коридор». 26 червня 2012 року між урядами Туреччини та Азербайджану було підписано угоду щодо Трансанатолійського газопроводу – Меморандум порозуміння по проекту TANAP між цими державами.

Перше транспортування каспійського газу до Італії було здійснено у 2021 році. Загальний обсяг становить щонайменше 2,6 трлн куб.м.

Потенційно Азербайджан може експортувати газ до Європи, але вона є не єдиним ринком для офіційного Баку. Азербайджан постачає газ до Туреччини в такому ж обсязі, як і в Італію. Окрім того, підписання у 2021 р. контракту між Азербайджаном та Туркменістаном щодо спільної розробки нафтогазового родовища «Достлуг» стало історичною подією, що в майбутньому збільшить геостратегічне значення Каспійського регіону в міжнародній політиці. Транспортно-енергетичні проекти Азербайджану та співробітництво з європейськими державами не впливають на політику балансування і багатовекторності, оскільки він підтримує дружні відносини з усіма країнами регіону. Такі проекти, як ТАР, TANAP, Баку–Тбілісі–Карс, підвищують рівень довіри до Азербайджану і впливають на його міжнародний статус.

Тривала історична боротьба Азербайджану за звільнення окупованих земель, а саме Нагірного Карабаху та прилеглих районів, завершилась підписанням 10 листопада 2020 року Договору про повне припинення вогню та всіх воєнних дій у зоні конфлікту. Азербайджан протягом 44 днів здобув воєнну перевагу над Вірменією. Ця подія підтвердила військову силу та рішучість азербайджанського керівництва, яке вирішило карабахське питання, котре було предметом переговорів Мінської групи ОБСЄ вже понад 30 років. Це вплинуло на геополітичне становище Азербайджану в регіоні Південного Кавказу та Каспійського регіону. Однак проблеми досі існують: це небажання Вірменії підписувати мирний договір з Азербайджаном, а також порушення режиму припинення вогню, дії, які провокують та дестабілізують ситуацію в регіоні. Зі свого боку, Азербайджан виступає за відкриття комунікацій, яке повинно базуватись на принципах міжнародного права.

Політолог Хікмет Бабаоглу зазначає, що «нафтогазові проекти Азербайджану в Каспійському регіоні мають фундаментальне значення в геополітиці цього регіону. Нафтогазова стратегія Азербайджану була вперше започаткована національним лідером Азербайджану Гейдаром Алієвим ще у 1994 році» (Babaoglu, 2019, pp.202-203).

Висновки

Історичні передумови розвитку нафтової промисловості та підписання «Контракту століття», зокрема реалізація проекту Баку–Тбілісі–Джейхан (2006), згодом Баку–Тбілісі–Карс (2017), вплинули на зовнішньополітичну лінію Азербайджану в Каспійському регіоні. Фактор енергетики та транспорту є рушійною силою, який формує об'єктивне уявлення про

зовнішню політику Азербайджану. Більше того, транспортно-енергетичний потенціал держави виступає її інструментом. «Політика відкритих дверей» та балансування Азербайджану сьогодні продовжується під керівництвом Ільхама Алієва. Посилюється роль міжнародних транспортних проєктів, які сприяють інтеграції Прикаспійських держав та співробітництву з позарегіональними державами. Завдяки успішній енергетичній стратегії азербайджанські нафта та газ мають вихід на європейський ринок, що безумовно перетворює країну на активного геополітичного гравця у регіоні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Агамалиєва, Н. и Худиев, Р., 1994. *Азербайджанская Республика. Страницы истории 1918-1920*. Баку: Сабах.
- Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920), Парламент. (Стенографические отчеты)*, 1998. Баку: Азербайджан.
- Алиев, И. Г., 2003. *Каспийская нефть Азербайджана*. Москва: Известия.
- Алієв, Т., 2003. Період великого відродження: становлення демократичної правової Азербайджанської держави. *Політика і час*, 4, с. 65-72.
- Гасанлы, Дж., 2011. *Новая геополитическая ситуация в Черноморско-Каспийском регионе после августа 2008 г.: Черноморье-Каспий: поиск новых форматов безопасности и сотрудничества*. Москва: РАН Институт Европы.
- Гасанлы, Дж., 2013. Внешняя политика Азербайджана в годы советской власти (1920–1939). В: *История дипломатии Азербайджанской Республики*. Москва: Наука. Т.2.
- Дорошко, М. С. та Шпакова, Н. В., 2010. *Держави пострадянського простору у світовій політиці*. Київ: Знання.
- Махмудов, Я., 1991. *Взаимоотношения государств Аккоюнлу и Сефевидов с западноевропейскими странами (II половина XV – начало XVII века)*. Баку: Издательство Бакинского университета.
- Махмудов, Я., 2005. *Азербайджан: краткая история государственности*. Баку: Тахсил.
- Султанов, Ч., 2000. *Нефть*. Баку: Нафта-Пресс. Т.1.
- Султанов, Ч., 2012. Баку все отдал для фронта, для Победы! *Азербайджанские известия*, 9 мая, с.1.
- Vabaoğlu, H., 2019. *Xarici siyasət*. Bakı: Elm.
- Нәсәнлі, С. Р., 2009. *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Xarici Siyasəti (1918-1920)*. In: Мәммәдیارов, Е.М., ed. *Azərbaycan Respublikasının Diplomatıya Tarixi*. Bakı: Gərismə MMC. I cild.

REFERENCES

- Agamalieva, N. and Khudiev, R., 1994. *Azerbaidzhanskaia Respublika. Stranitsy istorii 1918-1920* [Republic of Azerbaijan. Pages of history 1918-1920]. Baku: Sabakh.
- Aliiev, I. G., 2003. Kaspiiskaia neft Azerbaidzhana [Caspian Oil of Azerbaijan]. Moscow: Izvestiia.
- Aliiev, T., 2003. Period velykoho vidrozhennia: ctanovlennia demokratychnoi pravovoi Azerbaidzhanskoi derzhavy [The period of the great revival: the establishment of a democratic legal state of Azerbaijan]. *Polityka i chas*, 4, pp. 65-72.
- Azerbaidzhanskaia Demokraticheskaia Respublika (1918-1920), Parlament. (Stenograficheskie otchety)* [Azerbaijan Democratic Republic (1918-1920), Parliament. (Verbatim reports)], 1998. Baku: Azerbaidzhan.
- Babaoğlu, H., 2019. *Xarici siyasət* [Foreign policy]. Baku: Elm.
- Doroshko, M. S. and Shpakova, N. V., 2010. *Derzhavy postradianskoho prostoru u svitovii politytsi* [Post-Soviet states in world politics]. Kyiv: Znannia.
- Gasanly, Dzh., 2011. Novaia geopoliticheskaia situatciia v Chernomorsko-Kaspiiskom regione posle avgusta 2008 g.: Chernomore-Kaspii: poisk novykh formatov bezopasnosti i sotrudnichestva [New Geopolitical Situation in the Black Sea-Caspian Region after August 2008: Black Sea-Caspian Region: Search for New Formats of Security and Cooperation]. Moscow: RAN Institut Evropy.
- Gasanly, Dzh., 2013. Vneshniaia politika Azerbaidzhana v gody sovetskoï vlasti (1920-1939) [Foreign policy of Azerbaijan during the years of Soviet power (1920-1939)]. In: *Istoriia diplomatii Azerbaidzhanskoi Respubliki* [History of diplomacy of the Republic of Azerbaijan]. Moscow: Nauka. Vol. 2.
- Həsənli, C. P., 2009. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Xarici Siyasəti (1918-1920) [Foreign Policy of the Azerbaijan Democratic Republic (1918-1920)]. In: Məmmədیارov, E. M., ed. *Azərbaycan Respublikasının Diplomatıya Tarixi* [History of Diplomacy of the Republic of Azerbaijan]. Baku: Garısmma MMC. I cild.
- Makhmudov, Ia., 1991. *Vzaimootnosheniia gosudarstv Akkoiunlu i Sefevidov s zaparnoevropeiskimi stranami (II polovina XV – nachalo XVII veka)* [Relations between the states of Akkoyunlu and Safavids with Western European countries (second half of the 15th - early 17th centuries)]. Baku: Izdatelstvo Bakinskogo universiteta.
- Makhmudov, Ia., 2005. *Azerbaidzhan: kratkaia istoriia gosudarstvennosti* [Azerbaijan: A Brief History of Statehood]. Baku: Takhsil.
- Sultanov, Ch., 2000. *Neft* [Oil]. Baku: Nafta-Press. Vol.1.
- Sultanov, Ch., 2012. Baku vse otdal dlia fronta, dlia Pobedy! [Baku gave everything for the front, for the Victory!]. *Azerbaidzhanskıe izvestiia*, 9 May, p.1.

THE EVOLUTION OF THE OIL INDUSTRY STRATEGY IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN FOREIGN POLICY

Parvana Telman Mustafazade

*PhD in Political Sciences, Research Associate,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3784-9986>,
e-mail: PeriRustamova865@gmail.com,
Institute of History named after A. A. Bakikhanov
of Azerbaijan National Academy of Sciences, Baku, Azerbaijan*

The purpose of the article is to study the evolution of the oil industry in Azerbaijan foreign policy. The historical method mainly employed in this research made it possible to identify the evolution of the oil industry and the energy factor in forming modern-day Azerbaijan foreign policy. The method of analysis contributed to the understanding of the strategic importance of the Caspian region, which is associated with the development of transport and energy cooperation between Azerbaijan and the leading states of the world, starting from 1994 when "the Contract of the Century" was signed. The scientific novelty of the article lies in an attempt to determine for the first time the main stages in the formation of Azerbaijan oil strategy, to study the advantages of the energy and transportation element as a factor in its foreign policy grounding, as well as to identify the influence of this factor on the state's regional policy. Due to the scientific resource base, the evolution of Azerbaijan oil industry and the importance of the country's oil potential were emphasized. Conclusions. In modern world, energy resources can be influential factors in international relations. Each state that owns oil and gas has advantages that can be used in foreign policy implementation. However, an important fact is the state head's foresight, the ability to ground such a paradigm of calculations in which the country will develop and not "degrade". That is why the article highly appreciates the role of Heydar Aliyev, who broke the stereotype of a small state, and proved that the last one can maintain a balancing strategy between world leading actors. In conditions of modern confrontation between great states, Azerbaijan is guided by principles of political realism and neorealism, protecting its own national interests and supporting regional security.

Key words: The Caspian Sea; the energy factor; the oil strategy; the Contract of the Century; TANAP; TAP.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278418
УДК 355.01:323.2:327.8(477)

СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Шевель Інна Петрівна

*Кандидатка соціологічних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,
e-mail: shevelinna@ukr.net,
Київський національний університет культури і мистецтва,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Надіслано:

21.11.2022

Рецензовано:

25.11.2022

Прийнято:

30.11.2022

Для цитування:

Шевель, І.П., 2022. Світ навколо України: тенденції конфліктного дискурсу у протидії російській агресії шляхом об'єднання євроінтеграційних цінностей. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.60-69. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278418>.

Головною проблемою сьогодення є агресія росії проти України. Це стало першою біполярною війною світового масштабу. Війна росії проти України стрімко змінила сприйняття російської загрози і призвела до багатоаспектного конфлікту у світовому співтоваристві. Метою дослідження є наукове, теоретико-прикладне обґрунтування формулювань російським керівництвом цілей вторгнення та їх подача. Методологія дослідження полягає в аналітичному аналізі стану війни на сьогодні. Наукова розвідка надає можливість проаналізувати та показати результати різних досліджень (політичних, соціологічних, історичних) щодо ставлення до війни різних країн і безпосередньо України. Без історичного аналізу неможливо остаточно зрозуміти вторгнення росії в Україну. Також проблемою є політична складова нашої країни, оскільки у владних структурах нерідко виявляються зрадники держави, які працюють на росію. Соціологічні дослідження здійснено за допомогою методу опитування і динаміки підтримки і допомоги Україні в геополітичному просторі. Існує багато

моментів, які розглядаються в ракурсі поєднання і пояснення цих аналізів. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні отриманих висновків, зроблених під час війни, з боку європейців щодо України та існуючого напруження в світі та Європі стосовно подій різного спектра, які відбуваються в Україні. Висновок: Європа та цивілізаційний світ кардинально змінили свій погляд і усвідомили масштаби російської загрози для світу. Вони зрозуміли, що українці захищають і відвойовують свої землі не лише заради себе, а й заради збереження миру і стабільності у всьому світі, борються за свою свободу, цінності і демократію, які ми разом поділяємо. І це зафіксовано у багатьох міжнародних документах. Європа об'єдналася, Європа пробудилася, Європа підставила своє плече і надала підтримку. Європейські цінності сьогодні перебувають під захистом України, але за дуже високою ціною.

Ключові слова: війна; агресія; широкомасштабне вторгнення; євроінтеграція; європейські цінності; багатовекторний конфлікт; європейська та світова позиції.

Вступ

Війна росії проти України носить всеосяжний і нищівний характер і бере свій початок ще з 2014 року. На сьогодні вже багато країн визнали росію державою-терористом за її дії на території України (мародерство, крадіжки, вбивства, зґвалтування, знущання, катування). В документах західних лідерів, ЗМІ, світових політиків та урядовців офіційно з'явилося поняття «держава-терорист». Це призвело до того, що світ побачив зовсім іншу росію і її злочинні, агресивні дії проти України (Гай-Нижник, 2022, с. 64). На сьогодні 6 країн ЄС визнали рф терористичною державою. Це Україна, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія. США зобов'язували держсекретаря Ентоні Блінкена в липні 2022 року **ухвалити резолюцію** в Сенаті, яка закликає визнати Росію державою-спонсором тероризму (Pentagon Press, 2022), але ця резолюція не є обов'язковою до виконання. Керівництво США занепокоєне, що цей конфлікт може вийти за межі двосторонніх відносин росії та України.

21 листопада 2022 року Парламентська асамблея НАТО (всі 30 країн Альянсу) визнала росію державою-терористом. Вона затвердила, що метою рф є знищення держави Україна і всього її народу та виступила з вимогою скликати міжнародний трибунал для покарання злочинців.

На думку соціолога Є. Головахи, Україна не може здатися, вона повинна вийти з неї (війни) абсолютно інтегрованою європейською країною (Ткачук, 2022). Професор А. Ручка проаналізував зміну цінностей у українців за 25 років і показав, наскільки український народ підняв свою позицію інтегрованості в свою державу і в європейський вектор розвитку (Ручка, 2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема війни розглядається різними науковцями в різних вимірах. Вітчизняні дослідники, такі як Є. Головаха, А. Ручка, О. Резнік, О. Злобіна, проводять наукові аналізи про суспільні зміни внаслідок війни, західні вчені, такі як Р. Арон, Ю. Габермас, М. Хард, А. Негрі, М. Кревельд, Х. Хофмайстер, висувають свої наукові ідеї через ознаки геополітики світу і продовжують цікавитися проблематикою війни і миру. Їх вчення є актуальними в аналізах конфліктів між державами. Науковці постійно дискутують про досліджувану тему війни. Історики пояснюють ситуацію сучасності через розгляд минулого, філософи через вивчення людського буття і вважають, що війна – це нормальний стан, соціологи через опитування громадської думки та аналіз суспільних змін і ставлення населення до ситуації, політологи вивчають стан війни до-зараз-після.

Формулювання цілей статті

Головна мета статті полягає в тому, щоб розкрити проблему війни і миру за допомогою застосування на практиці нових політико-наукових підходів до запобігання врегулювання миру та проаналізувати глобальні зміни планетарного значення навколо війни росії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні до російсько-української війни прикута велика увага по всьому світу. Досі існують держави, які загрожують війною іншим. Ми знаємо, що група людей, які хочуть «володіти світом», все більше зростає. Ці люди вважають себе «громадянами» цілого світу, але їх держава забезпечує їм повну владу і підтримує їх позицію «володаря світу» в тотальному контролі і неправдивій інформації чи пропаганді. В такому випадку глобалізація руйнує захисні механізми, де інформаційна інтеграція робить суверенні держави дуже вразливими і незахищеними перед такими владними країнами, що призводить до військових конфліктів.

Як вважає Х. Хофмайстер, держава за своєю історією занурюється в насильство і тісно з ним пов'язується на весь період влади, і тоді вона ніколи не зможе позбавитись бажання війни, тому що воля до війни – це воля до влади (Кіндратець, 2010, с. 122).

М. Хард і А. Негрі (Hardt and Negri, 2000, р. 13, 14) підтверджують, що міжнародно-правові межі війни з часом руйнуються.

В міжнародній політиці дуже часто можна зустріти подвійні стандарти ведення боротьби проти війни чи підтримки держав. Тому саме ці стандарти заважають затвердити чітку єдину модель реагування і регулювання

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА
СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ
У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ...

боротьби держав проти сепаратизму та колаборації. Великі сильні держави одні країни підтримують, а іншим не надають цієї можливості. Україні в цьому сенсі пощастило. Президент країни впевнено утримує міжнародну позицію, спрямовану на підтримку, допомогу, розвиток, відновлення та регулювання війни в державі, яка крокує до перемоги. Саме завдяки такій міцній позиції Україна багато досягла в період російсько-української війни на європейській та міжнародній площині.

Україна дуже багато зробила, щоб захистити себе і розвиватися в європейському напрямку. Відбулися зміни в міжнародному середовищі. В період російської агресії 23 червня 2022 року Україна набула статусу кандидата на вступ до ЄС. Опитування центром Flash Eurobarometer «Реакція ЄС на війну в Україні» та YouGov «Світова громадська думка про війну в Україні» показали, що в середньому 80 % європейців підтримують вступ України до Європейського Союзу. Серед країн прихильників Португалія, Естонія, Литва, Польща, Ірландія, Люксембург, Греція, Австрія, Кіпр, Словаччина, Угорщина, Швеція, Фінляндія, Німеччина та інші, скептично поставилися Бельгія і Франція, і це становило приблизно 16 %.

Було підписано п'ять угод України з ЄС на дворічний план інтеграції та солідарності Європи з Україною у війні росії проти України («цифрового безвізу», співробітництва у митній та податковій сферах, бюджетна підтримка Україні з боку ЄС). Всі 27 країн лідерів ЄС проголосували за фінансову та військову підтримку України, це одноголосне рішення демонструє, що Європа почала серйозніше реагувати на події в нашій державі. Також у вересні 2022 року подано заявку до вступу в НАТО, коли в Україні прихильність населення до інтеграції до Альянсу становила 83 % (Калініченко, 2022) (Див. рис. 1).

Рис. 1. Країни ЄС, які висловили найбільшу підтримку вступу України в ЄС

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну допомога від міжнародних партнерів не була достатньою. США та НАТО змінили своє ставлення до боєздатності української армії протягом кількох місяців війни і побачили, як вона показала себе на полі бою, на захисті всієї країни. Пентагон, Америка впевнені в перемозі України, тому що росія не змогла реалізувати свої цілі, і вся світова спільнота перестала боятися і впевнилася в її агресивних діях, які порушують всі норми міжнародного права (Pentagon Press, 2022).

За даними центру аналізу та соціологічних досліджень (CISR) Міжнародного республіканського інституту (IRI), показано, що 98 % українців твердо вірять у перемогу в цій війні, а також 91 % підтримують роботу свого президента у воєнному напрямку. Також у порівнянні з іншими дослідженнями ситуація по таких позиціях майже однакова, є відхилення в кілька відсотків, це говорить про те, що думки населення не змінюються, і українці впевнені в собі і в своїх силах в перемогу (Калініченко, 2022).

Увага всього світу прикута до російсько-української війни. Компанією Ipsos було проведено глобальне дослідження щодо того, в яких країнах постійно стежать за подіями в Україні і де проводяться акції на підтримку санкцій проти росії. За його даними, результат становить 57–77 % у 27-ми країнах світу. Найбільше занепокоєння висловлюють японці і шведи – в середньому 85 % (Див. рис. 2).

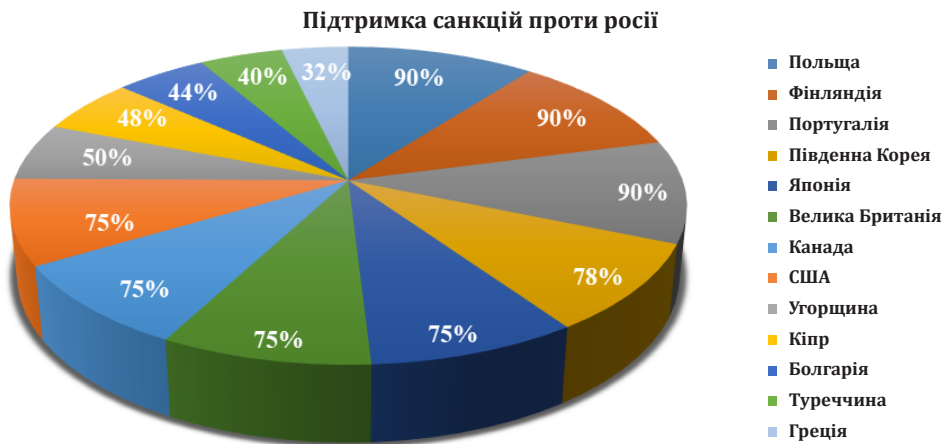

Рис. 2. Підтримка різних видів санкцій проти росії

В таких країнах, як Словенія, Португалія, Мальта, Естонія, Італія, стурбованість війною в Україні становить у середньому у 90 % опитаних.

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА
СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ
У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ...

В історично пов'язаних з Україною Ізраїлі і Канаді це питання хвилює в середньому 60 % опитаного населення. Менші інформаційні інтереси стосовно України проявляються у Франції, Греції, Бельгії, Словенії, Угорщині – в середньому 40 %, але в цих країнах все одно знають про ситуацію в нашій державі і надають допомогу і підтримку (Калініченко, 2022) (Див. рис. 3).

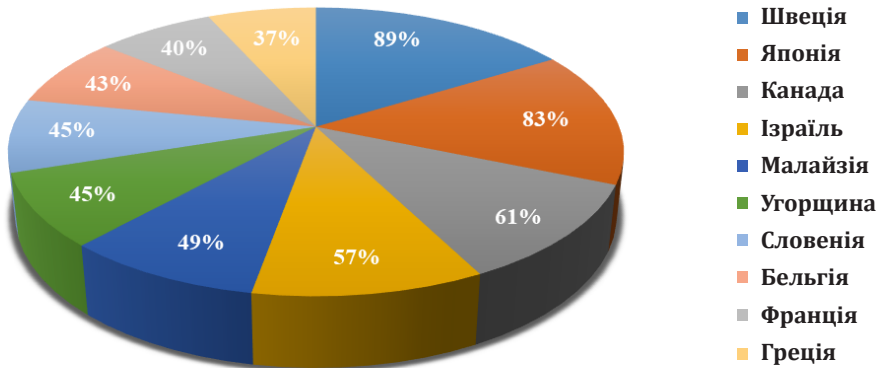

Рис. 3. Країни, які постійно відстежують події російсько-української війни

Країни, які географічно наближені до росії, вбачають у цьому ризики і для себе, серед таких країн Японія, Польща, Південна Корея, Швеція, і це становить в середньому 82 % занепокоєних громадян.

За даними опитування YouGov, велика кількість країн вважають, що відповідальність за ситуацію, яка склалася в Україні, повинна нести росія. Така думка висловлена в середньому серед 78 % населення таких країн, як Кіпр, Болгарія, Греція, Словаччина, Італія, Іспанія, Хорватія та ін. (Калініченко, 2022) (Див. рис. 3, 4).

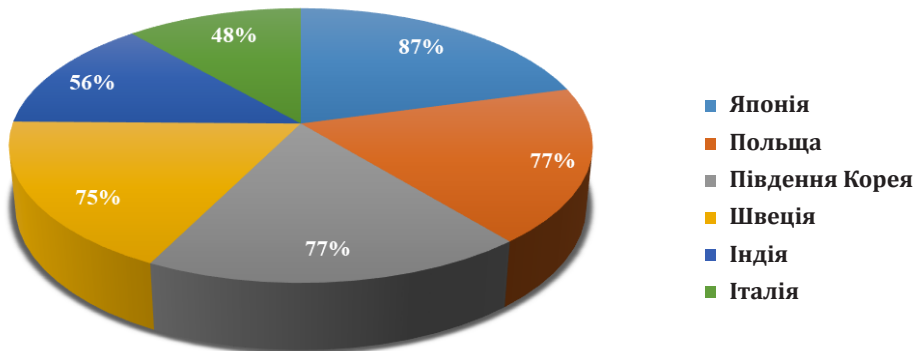

Рис. 4. Географічні ризики для світу в російсько-українській війні

Висновки

Отже, ми бачимо, що в XXI столітті деякі міждержавні конфлікти залишаються незмінними з причин території, боротьби за ресурси, державних інтересів тощо, але в умовах глобалізації змінюються принципи та характер ведення війни. Науковці зазначили на початку XXI століття «нетрадиційні» методи ведення війни. Це стимулює до винайдення нових способів захисту населення від воєн.

Як вважав Р. Арон (2000), багато спільнот не хочуть показувати сильну сторону, щоб запобігати агресії зі сторони і мати мир, але країни-агресори, навпаки, хочуть показати силу, довести, що вони могутні, здатні диктувати своє бажання та волю своїм сусідам і партнерам, суперникам, щоб їх боялися, щоб вони могли впливати на долю людства, на майбутнє цивілізації, щоб ними захоплювалися. Завжди такі прагнення можуть зіткнутися з неочікуваними наслідками, «максималізацією», як вважає Р. Арон, яка не гарантує безпеку. Це пояснюється тим, що в кожній системі є запас сил, який не можна перевищувати, який спонукає на протилежність проти себе. Чим більше сили, тим швидше ослаблення (Кіндратець, 2010, с. 123).

Багато вчених вважають, що війна – погана умова розвитку суспільства, а деякі вважають навпаки. Е. Кант зазначає, що можливий «вічний мир» у майбутньому. Буде створена економічна співпраця між державами, де в правових державах владі буде непросто отримати згоду громадян країни на війну. Це є наближення до міжнародного співробітництва, демократії, світового господарства у різних сферах життя (Mishchenko et al., 2022, p. 123). Але це буде складно, враховуючи поширення бідності і багатства в світі, яке йде нерівномірно. Як ми вже мали нагоду спостерігати, ООН, на яку покладали великі надії, показала себе неспроможною на початку російсько-української війни. За її правилами, вона повинна відвернути війну між державами росією і Україною та іншими державами в світі, які конфліктують із порушенням принципів демократії, формування військово-промислового комплексу, нагромадження зброї, де такі держави називають державою в державі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

А.О. Ручка: Зміни цінностей українців за 25 років, 2016. *Інститут соціології Національної академії наук України*, [online] 2 грудня. Доступно: <<http://i-soc.com.ua/ua/news/zmini-cinnostey-ukrainciv-25-rokiv>> [Дата звернення 25 жовтня 2022].

ШЕВЕЛЬ ІННА ПЕТРІВНА

**СВІТ НАВКОЛО УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ
У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ...**

- Арон, Р., 2000. *Мир і війна між націями*. Переклад з французької. Київ: Юніверс.
- Гай-Нижник, П., 2022. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.). *Українознавство*, [e-journal] 1 (82), с.51-76. DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750
- Калініченко, О., 2022. Як війна в Україні змінює громадську думку в Європі та світі. *LB.ua*, [online] 11 травня. Доступно: <https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_viyna_ukraini_zminyuie_gromadsku.html> [Дата звернення 25 жовтня 2022].
- Кіндратець, О., 2010. Проблеми війни і миру в третьому тисячолітті. *Політичний менеджмент*, 2, с.119-127.
- Ткачук, М., 2022. Соціолог Євген Головаха: Якщо ми не здамося – вийдемо з цієї війни абсолютно інтегрованою європейською країною. *Новинарня*, [online] 30 березня. Доступно: <<https://novynarnia.com/2022/03/30/yegolovaha/>> [Дата звернення 25 жовтня 2022].
- Hardt, M. and Negri, A., 2000. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13(3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>
- Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing, 2022. *U.S. Department of Defense*, [online] 6 April. Available at: <<https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>> [Accessed 25 October 2022].

REFERENCES

- A.O. Ruchka: Zminy tsinnostei ukrainsiv za 25 rokiv [A.O. Pen: Changes in values of Ukrainians over 25 years], 2016. *Institute of Sociology National Academy of Sciences of Ukraine*, [online] 2 December. Available at: <<http://i-soc.com.ua/ua/news/zmini-cinnostey-ukrainciv-25-rokiv>> [Accessed 25 October 2022].
- Aron, R., 2000. *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and War Between Nations]. Translation from French. Kyiv: Yunivers.
- Hai-Nyzhnyk, P., 2022. Rosiisko-ukrainska viina – viina za zhyttia (2014–2022 rr.) [The Russian-Ukrainian war is a war for life (2014–2022)]. *Ukrainian Studies*, [e-journal] 1 (82), pp.51-76. DOI: 10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750
- Hardt, M. and Negri, A., 2000. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kalinichenko, O., 2022. Yak viina v Ukraini zminiui hromadsku dumku v Yevropi ta sviti [How the war in Ukraine changes public opinion in Europe and the world]. *LB.ua*, [online] 11 May. Available at: <https://lb.ua/world/2022/05/11/516489_yak_viyna_ukraini_zminyuie_gromadsku.html> [Accessed 25 October 2022].

Kindratets, O., 2010. Problemy viiny i myru v tretomu tysiacholitti [Problems of war and peace in the third millennium]. *Politychnyi menezhment*, 2, pp.119-127.

Mishchenko, A., Shevel, I., Likarchuk, D. and Shevchenko, M., 2022. The Aspects of International Communication: Strategic Partnership of Ukraine and Turkey. *Statistics, Politics and Policy*, [e-journal] 13(3), pp.347-368. <https://doi.org/10.1515/spp-2022-0006>

Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing, 2022. *U.S. Department of Defense*, [online] 6 April. Available at: <<https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/>> [Accessed 25 October 2022].

Тkachuk, M., 2022. Sotsioloh Yevhen Holovakha: Yakshcho my ne zdamosia – vyidemo z tsiiei viiny absolutno intehrovanoi yevropeiskoiu krainoiu [Sociologist Yevhen Holovakha: If we do not surrender, we will emerge from this war as a fully integrated European country]. *Novynarnia*, [online] 30 March. Available at: <<https://novynarnia.com/2022/03/30/yegolovaha/>> [Accessed 25 October 2022].

**THE WORLD AROUND UKRAINE: CONFLICT DISCOURSE
TENDENCIES IN COUNTERING RUSSIAN AGGRESSION
BY COMBINING EUROPEAN INTEGRATION VALUES**

Inna Shevel

*PhD in Sociology, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6387-2506>,
e-mail: shevelinna@ukr.net,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

russia's war of aggression against Ukraine is the main issue today. It has become the first bipolar war on a global scale. russia's war against Ukraine has rapidly changed the perception of the russian threat and led to a multispectral conflict in the world community. The study is aimed at the scientific, theoretical, and applied substantiation of the russian leadership's formulations of the invasion goals and their presentation. The research methodology consists in the analytical analysis of the current state of the war. The research provides an opportunity to analyse and demonstrate the results of various studies (political, sociological, historical) regarding the attitude of different countries and Ukraine itself to the war. Without a historical analysis, it is not possible to fully understand russia's invasion of Ukraine. The political component of our state is also an issue since traitors to the state who work for russia are often found in the power structures. The sociological research has been carried out using the survey method and the dynamics of support and assistance to Ukraine in the geopolitical space. There are many points that are considered from the perspective of combining and explaining these analyses. The scientific novelty is to substantiate the conclusions drawn during the war on the part of Europeans regarding Ukraine and the existing tension in the world and Europe regarding the events of various spectrums that are developing in Ukraine. Conclusions. Europe and the civilised world have radically changed their view and realised the extent of the Russian threat to the world. They realised that Ukrainians defend and win back their lands not only for their own sake but also for the sake of preserving peace and stability in the whole world, fighting for their freedom, values, and democracy, which we share together. And this is recorded in many international documents. Europe united, Europe woke up, Europe gave a helping hand and provided support. European values are under the protection of Ukraine but at a very high price.

Key words: war; aggression; large-scale invasion; European integration; European values; multi-vector conflict; European and world positions.

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278430
УДК 327.5:355.01(470:477)

**ДЕРЖАВИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ
В УМОВАХ НОВИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ
ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

**Корнійчук Любов Володимирівна^{1а},
Матвійчук Наталія Володимирівна^{2а}**

Надіслано:

23.02.2023

Рецензовано:

03.03.2023

Прийнято:

06.03.2023

¹Кандидатка історичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0541-5884>,
e-mail: liubov.korniichuk@oa.edu.ua,

²Кандидатка історичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0011-3681>,
e-mail: natalia.matviichuk@oa.edu.ua,

^аНаціональний університет «Острозька академія»,
вул. Семінарська, 2, Острог, Україна, 35800

Для цитування:

Корнійчук, Л.В. та Матвійчук Н.В., 2023. Держави Вишеградської групи в умовах нових безпекових викликів внаслідок російсько-української війни. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.70-90. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278430>.

Мета статті полягає в аналізі позиціонування держав-членів Вишеградської групи у новому безпековому середовищі, з'ясуванні особливостей їх співробітництва в нових геополітичних умовах. Завданнями дослідження є: охарактеризувати дії держав щодо посилення власної обороноздатності, проаналізувати ключові зміни у досягненні енергетичної безпеки, з'ясувати особливості забезпечення інформаційної безпеки. У ході дослідження застосовано системний підхід для встановлення взаємозв'язку окремих подій та їх впливу на еволюцію позиціонування держав у новому безпековому середовищі, формування цілісної картини щодо впливу повномасштабного вторгнення РФ в Україну

© Корнійчук Л. В., 2023

© Матвійчук Н. В., 2023

на їх безпекову політику. Використання хронологічного методу та івент-аналізу сприяло розгляду процесу взаємодії держав, порівняльний аналіз дозволив виокремити спільні та відмінні дії у їх зовнішній політиці на сучасному етапі. Для прогнозування перспектив у співробітництві країн було використано прогностичний метод. Зроблено висновки, що російсько-українська війна стала фактором турбулентності у світовому просторі, і Вишеградська група вимушена реагувати на глобальні процеси, що започатковані війною. Внаслідок іншої позиції Угорщини щодо співробітництва із Росією та надання воєнної підтримки Україні в рамках об'єднання ускладнилася координація дій. Імовірно, що група продовжить свою діяльність у тих сферах, в яких держави можуть досягти консенсусу, але ефективність безпекової взаємодії залишається під питанням, а відсутність єдності щодо нових безпекових викликів не сприятиме зміцненню стабільності у регіоні Центральної Європи. Водночас Польща, Чехія та Словаччина розпочали курс на посилення обороноздатності, енергетичної незалежності, інформаційної протидії російській пропаганді, що свідчить про їх активну політику в умовах нових безпекових загроз. Від політичної волі держав залежатиме у майбутньому, наскільки вони будуть готовими використати потенціал об'єднання для просування своїх національних інтересів та забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: Вишеградська група; безпека; загрози; російсько-українська війна; співробітництво.

Вступ

Російська збройна агресія проти України у 2022 р. істотно вплинула на безпекову ситуацію в Європі та загалом стала чинником переформатування постбіполярної системи міжнародних відносин. Європейські держави опинилися у новому безпековому середовищі перед обличчям низки викликів – воєнних, енергетичних, економічних, міграційних, інформаційних тощо. Увагу привертає становище держав Вишеградської групи (ВГ) у нових безпекових реаліях, адже три із чотирьох держав-членів ВГ сусіди України, що потенційно робить їх геополітично вразливішими у зв'язку із воєнними діями поблизу власних кордонів. Водночас російсько-українська війна показала недостатню внутрішню згуртованість держав, адже Угорщина демонструє інший підхід, зберігаючи відносини із державою-агресором. Аналіз політики держав ВГ в умовах нових безпекових викликів є цікавим і з погляду їх позиціонування в рамках ЄС та НАТО, а також прогнозування майбутнього існування альянсу, враховуючи розбіжності серед його членів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Після анексії Криму та початку збройної агресії Російської Федерації (РФ) на Донбасі у 2014 р. з'явилася низка досліджень, що стосувалися впливу цих подій на безпекову ситуацію в Європі та світі у цілому, також не минули дослідники увагою і зміну геополітичної ситуації після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року. Зокрема, тут варто згадати дослідження С. Федуняка (2022) про російсько-українську війну як чинник переформатування постбіполярної міжнародної системи, Р. Демчишака (2022) про війну як фактор геополітичного позиціонування регіону ЦСЄ та ПСЄ, І. Тодорова (2022) про безпековий вимір міжнародних відносин у Східній та Центральній Європі у контексті російської агресії, а також праці зарубіжних дослідників: А. Гасан (Hassan, 2022), Г. Дейкстра (Dijkstra, 2022), І. Е. Котулас, В. Пуштаї (Kotoulas and Pusztai, 2022). Що ж стосується держав ВГ в умовах нових безпекових викликів, то варто згадати монографію за редакцією J. Kucharczyk, G. Mesežnikov (2015), дослідження А. Чиж (Czyż, 2017) про позицію держав щодо війни, а також розвідку І. Вовканича та І. Шніцера (2022) про реакцію країн ВГ на повномасштабну воєнну навалу Росії в Україну.

Однак після російського повномасштабного вторгнення на територію України безпекова ситуація знову змінилась, а відтак і політика держав ВГ у нових умовах, що вимагає аналізу та виокремлення ймовірних перспектив як політики держав-членів ВГ, так і спільної позиції об'єднання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз позиціонування держав-членів Вишеградської групи у новому безпековому середовищі, а також окреслення особливостей їх співробітництва в нових геополітичних умовах. Зокрема, важливо розглянути дії держав щодо посилення власної обороноздатності, проаналізувати ключові зміни у досягненні енергетичної безпеки, з'ясувати особливості забезпечення інформаційної безпеки. Розвідка продовжує розкривати особливості Вишеградської групи як регіонального формату співробітництва держав. Дослідження спрямоване на виявлення основних змін у безпековій політиці країн під впливом російсько-української війни, яка стала своєрідним тестом на єдність ВГ, а тому важливо з'ясувати перспективи подальшого існування об'єднання в умовах розбіжностей щодо співробітництва із РФ. У науковій праці застосовано системний підхід, завдяки якому вдалося встановити взаємозв'язок окремих

подій та їх вплив на еволюцію позиціонування держав ВГ у новому безпековому середовищі, а також сформувати цілісну картину щодо впливу повномасштабного російського вторгнення в Україну на безпекову політику держав. Використання хронологічного методу та івент-аналізу сприяло розгляду процесу взаємодії держав, а порівняльний аналіз дозволив виокремити спільні та відмінні дії у зовнішній політиці акторів на сучасному етапі. Для прогнозування перспектив у співробітництві ВГ, враховуючи нові безпекові виклики, було використано прогностичний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження

Після закінчення холодної війни держави-учасниці ВГ опинилися у новій геополітичній реальності, відтак у новому форматі співробітництва вбачали можливість ефективної взаємодії на шляху до ЄС та НАТО. Завдяки географічній близькості, спільній історії, близькому рівню економічного розвитку держави задекларували взаємне зближення та співпрацю задля побудови демократичного суспільства і ринкової економіки. Після приєднання країн до ЄС та НАТО постало питання доцільності подальшого існування об'єднання, і 12 травня 2004 р. у Кромерізькій декларації держави-учасниці підтвердили подальшу взаємодію у такому форматі та взаємний інтерес до зміцнення ідентичності Центральної Європи завдяки співпраці у регіональних ініціативах і проєктах. Декларація практично стала новою стратегією розвитку об'єднання в рамках ЄС, визначивши напрямки і цілі подальшого співробітництва (Струтинський, 2021, с.89).

Однак із часом у діяльності ВГ все більше стало помітним переважання різних інтересів, відмінне визначення загроз та різне бачення своєї ролі в рамках ЄС, що пов'язано було як із різним потенціалом держав, так і з вибором пріоритетів зовнішньої політики та розумінням безпекових проблем (Kuźelewska and Bartnicki, 2017). Відтак, потенціал об'єднання використовувався не повною мірою, адже його діяльність переважно зводилась до консультацій та реалізації поодиноких проєктів, приміром, функціонування Вишеградського фонду, який є єдиною постійно діючою структурою ВГ.

Після анексії Росією Криму та початку нею збройних дій на Донбасі держави ВГ опинилися у новому безпековому середовищі, і об'єднання отримало шанс на активізацію діяльності навколо «українського питання». Крім того, напередодні держави були одностайними у підтримці України щодо підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Однак, хоча у Братиславській декларації від 9 грудня 2014 р. і йшлося про майбутню координацію дій у зв'язку із агресією Росії та збільшення витрат на оборону, а також залучення українців до Вишеградського батальйону з другої половини

2016 р. (Bratislava Declaration, 2014), на практиці ж з'ясувалося, що більшість держав недооцінили цей виклик європейській безпеці та виявилися не готовими жертвувати економічними інтересами. Така ситуація була зумовлена залежністю від російських енергоносіїв, торговельно-економічними відносинами, інформаційним впливом Росії тощо.

Сьогодні стало очевидним, що повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, матиме істотний вплив не лише на воюючі сторони, а її наслідки відчує низка країн. Держави Вишеградської групи як елементи регіональної підсистеми змушені відповідати на виклики у сфері безпеки. Попри різну реакцію та дії країн ВГ на анексію Криму і початок воєнних дій на сході України, повномасштабне вторгнення РФ на початку 2022 р. унаочнило спроби зміни системи безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи.

Відтак, держави ВГ, за винятком Угорщини, розуміють ризики подальшої експансії Росії у разі програшу України і намагаються цього уникнути, приділяючи особливу увагу не лише допомозі нашій державі, а й власній обороні. Ще до початку повномасштабного вторгнення РФ, реагуючи на анексію Криму та воєнні дії на сході України, у 2016 р. у Польщі було прийнято рішення про створення нового виду військ (територіальних) у складі збройних сил країни (Kandrik, 2022), а також розширено закупівлю та модернізацію різних видів озброєнь. Після початку повномасштабного вторгнення Росії, розуміючи всі ризики та загрози, керівництво Польщі оприлюднило рішення щодо збільшення видатків на оборону країни у 2023 р. із 12,5 до 21 млрд євро. Наступним кроком стало підписання закону, що передбачає збільшення чисельності збройних сил Польщі вдвічі. Я. Качинський, віцепрем'єр-міністр із безпекових питань, зауважив, що такі заходи дозволяють створити підстави для оновлення армії, що здатна буде відбити агресію (Армію Польщі збільшують удвічі, 2022). Польща змінює оборонну директиву, що передбачала лінію захисту по річці Вісла, і, зокрема, біля кордонів із Білоруссю та Росією держава має намір створити Першу піхотну дивізію Легіонів, у складі якої буде 4 бригади, оснащені сучасною бронетехнікою американського, південнокорейського та польського виробництва (У Польщі створюють нову дивізію, 2023). Амбітні плани Польщі щодо посилення воєнної міці підкріплюються її лідерськими позиціями в регіоні як східного форпосту НАТО. Також слід згадати і про те, що 4–9 листопада 2022 р. на території держави проходили найбільші військові

**КОРНІЙЧУК ЛЮБОВ ВОЛОДИМИРІВНА,
МАТВІЙЧУК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
ДЕРЖАВИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ...**

навчання держав ВГ «Пума-22» за участю підрозділів союзників зі США та Великобританії (У Польщі розпочалися найбільші військові навчання, 2022).

Заходи зі зміцнення обороноздатності країни було проведено й у Чехії, тут планується поступове досягнення 2 % ВВП у 2024 р., а у 2023 р. витрата на оборону в країні передбачена в межах 1,52 % ВВП. Чехія також підписала меморандум зі Швецією про постачання понад 200 бойових машин піхоти CV90 з метою модернізації армії, а також ведуться переговори зі США щодо закупівлі літаків-винищувачів F-35 (Польща та Чехія посилюють оборону, 2023). Поза тим, у листопаді минулого року Український державний концерн «Укроборонпром» і чеське агентство AMOS підписали угоду про створення спільного кластера оборонних підприємств, що дозволить збільшити потужності виробництва військової техніки (Лівінський, 2023). Уряд Словаччини теж запланував зростання витрат на розвиток обороноздатності держави на рівні 2,01 % ВВП у 2023 р. (Словаччина збільшить видатки на оборону, 2022). Найбільшими проектами, щодо яких Міністерство оборони Словацької Республіки уклало контракти на реалізацію, є закупівля винищувачів F-16, гаубиць Zuzana 2, бойових броньованих машин 8×8 і 3D радарів різної дальності (Na obranu má v roku 2023 íst' 2,45 miliardy eur, 2022). В Угорщині таких планів оприлюднено не було, однак у країні з 2016 р. реалізується програма щодо відбудови обороноздатності (Szűcs, 2016). Збільшення витрат на оборону свідчить про усвідомлення урядами держав імовірних загроз із боку Росії, а також виникає потреба врахування досвіду України у протистоянні агресору. Водночас не можна виокремити на сьогодні якихось вдалих спроб налагодження тісніших стосунків у сфері військово-технічного співробітництва всередині ВГ, тобто спільна модернізація збройних сил чи обслуговування техніки тощо. Заразом у листопаді минулого року було проведено спільні військові навчання, про що вже згадувалося.

Російсько-українська війна, як бачимо, стимулювала посилення обороноздатності держав ВГ, а з іншого боку, на думку окремих експертів, науковців, журналістів, різне ставлення до воєнних дій РФ може загрожувати єдності та подальшому існуванню Вишеградської групи. Йдеться насамперед про позицію Угорщини, яка продовжує давні відносини із Кремлем. Будапешт керується необхідністю збереження економічних зв'язків із Москвою. Натомість Польща, Чехія та Словаччина різко засуджують подальшу співпрацю з РФ, підтримуючи санкції, що на неї накладаються. Водночас держави ВГ, окрім Угорщини, надають Україні різного виду озброєння для боротьби із армією РФ, тоді як Угорщина не дозволила експортувати зброю, що надають інші країни, через свою територію. Однак це не перша криза

у Вишеградській групі, яку переживають держави. Попри розбіжності, кожна країна, що входить до об'єднання, має право здійснювати власну зовнішню політику. Водночас існуючі різночитання не сприяють співпраці у сфері регіональної безпеки у довгостроковій перспективі.

Свідченням того, що після повномасштабного російського вторгнення в Україну ВГ переживала не найкращі часи у відносинах країн-партнерів, стало скасування зустрічі міністрів оборони, що мала відбутися 30 березня 2022 р. у Будапешті, однак Польща, Словаччина та Чехія відмовилися брати в ній участь через позицію Угорщини щодо війни в Україні (Знась, 2022). Відтак, щоб зберегти подальшу співпрацю, перейнявши 1 липня минулого року головування у ВГ, Словаччина змінила пріоритетний вектор роботи з політики на інші сфери, зокрема, акцентовано на посиленні співробітництва у транспорті, ядерній енергетиці, низьковуглецевих технологіях, зеленій і цифровій трансформації, зміні клімату та захисті природи. Також міністр закордонних справ Словаччини І. Корчок заявляв, що потрібно «суттєво приглушити зовнішньополітичний вимір» групи (Тужанський, 2022). У жовтні 2022 р. спочатку відбувся саміт президентів ВГ у Братиславі, а згодом у листопаді в Кошице – зустріч прем'єр-міністрів ВГ, де обговорювалися питання енергобезпеки, заходи проти нелегальної міграції та війна Росії проти України, і за її підсумками чеський прем'єр-міністр П. Фіала заявив, що, незважаючи на розбіжності у поглядах, вони мають спільний підхід до допомоги та підтримки України (Країни Вишеградської групи, 2022). За останній час це були перші зустрічі на такому рівні, і однією з цілей їх було показати, що в подальшому ВГ продовжить співробітництво з питань, що викликають у держав спільний інтерес, як це було, приміром, із міграційною проблемою.

Зауважимо, що з 2016 р. держави об'єднувало спільне протистояння міграційній політиці ЄС, а додатковим випробуванням для країн ВГ, окрім численних мігрантів із країн Близького Сходу, став наплив українських громадян, які рятувалися втечею після вторгнення РФ. Це стало викликом економічній безпеці держав ВГ. Саме ці країни з початку воєнних дій і дотепер продовжують приймати переважну кількість переселенців з України. Відтак, це створює тиск на фінансову систему приймаючих країн. Водночас як реакція на воєнні дії в багатьох країнах відбувся стрибок цін, збільшилася інфляція, також держави ВГ через значний потік біженців від війни зіткнулися із дефіцитом на ринку житла.

**КОРНІЙЧУК ЛЮБОВ ВОЛОДИМИРІВНА,
МАТВІЙЧУК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
ДЕРЖАВИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ...**

Слід підкреслити, що енергетична безпека країни є надзвичайно важливою складовою не лише для економічної, а й для національної безпеки в цілому. Будучи в безпосередній територіальній близькості до РФ, країни ВГ певною мірою перебували в залежності від постачання російських енергоресурсів. Загальновідомим є факт використання Росією енергетичної сфери для досягнення геополітичних цілей. Не одне десятиліття питання постачання та транспортування газу РФ використовувала для тиску на країни, що були залежними від цих галузей. Після енергетичних війн та кризи газопостачання країн Центрально-Східної Європи, що була спровокована Росією у 2006 та 2009 рр., держави ВГ виробили спільну позицію щодо диверсифікації у постачанні енергоресурсів (Івасечко та Лапій, 2019, с. 31). Після анексії Криму та початку воєнних дій на Донбасі країни ЄС розпочали черговий етап диверсифікації поставок російського газу та скорочення лімітів закупівель. На 2014 р. частка газу, що надходив із Росії у Чехію, становила 64,4 %, Польщу – 84 %, Угорщину і Словаччину – 100 % (Івасечко та Лапій, 2019, с. 32). Розуміючи загрози використання з боку РФ питання газопостачання для чинення тиску, держави ВГ реалізовували певні кроки (домовленості про постачання газу з Румунії до Угорщини, норвезького – до Чехії, черговим викликом стало питання будівництва і введення в експлуатацію газопроводу «Північний потік-2» та ін.). Однак лише повномасштабне вторгнення РФ на територію України спонукало окремі країни Вишеградської групи позбутися залежності від російського газу.

Як відповідь на воєнні дії РФ, що суперечать усім нормам міжнародного права, низка країн ЄС, маючи на меті продовження подальшого економічного тиску на Москву, заявили про неможливість сплачувати за газ у російських рублях, як того вимагав наказ В. Путіна (від 31.03.2022 р.). Польща була однією із таких країн і тому отримала повідомлення про припинення поставок газу від «Газпрому». У відповідь Варшава 13 травня 2022 р. розірвала газову угоду з РФ, що діяла з 1993 р. Міністерка клімату та довкілля Польщі констатувала: «Слушність налаштованості уряду стати повністю незалежними від російського газу підтвердила агресія Росії проти України» (Цюпин, 2022). Водночас Варшава не обмежується лише питанням постачання газу, втілюючи ідею «побудови нової системи безпеки у Європі без російських енергетичних впливів» (Польща розірвала газову угоду з Росією, 2022). Польща оприлюднила плани побудови атомних електростанцій із залученням експертів зі США та Південної Кореї. Це дозволить зменшити залежність не лише від російського газу, а й від вугілля, що закуповувалося теж у Росії у значній кількості, а також держава відмовляється й від російської нафти.

Попри те, що на 2022 р. залежність Чехії від поставок газу з РФ була на рівні 90 %, Прага підтримала дії Польщі щодо відмови сплачувати за поставки газу в рублях (Малохатко, 2022). Ситуація у сфері енергетичної безпеки вимагає від чеської влади значної уваги, адже країна не має виходу до моря, тому змушена шукати альтернативні шляхи постачання газу в разі відмови від послуг «Газпрому». Така ж ситуація і з нафтою, поставки якої потрібно наростити із альтернативних джерел, а до 2024 р. російська нафта постачатиметься нафтопроводом «Дружба» до Чехії, Словаччини та Угорщини. За час прем'єрства П. Фіали урядом було розроблено п'ятирічний план дій, що має на меті поступове зменшення залежності від російських поставок. Таке ж становище і у Словаччині, країна майже на 100 % залежна від російського газу. Братислава приєдналася до держав, що відмовилися платити за постачання газу рублями, і здійснює певні кроки щодо зменшення залежності від РФ.

Чехія також робить кроки з унезалеження від РФ у сфері атомної енергетики. Було підписано угоду щодо постачання палива для АЕС у Темеліні американською та французькою компаніями з 2024 р. (Чеська АЕС відмовилась від російського палива, 2022). До цього часу паливо надходитиме з РФ. Заразом здійснюються й інші кроки. Словаччина також веде перемовини про постачання палива для АЕС іншими компаніями, що не функціонують у Росії. Продовжуючи політику енергонезалежності, уряд Словаччини втілює план впровадження додаткового потужного енергоблоку АЕС Маховце.

Залежність Угорщини від поставок російського газу є також значною. Однак за період російсько-української війни Угорщина зробила кроки до збільшення (понад норму, що була передбачена контрактом) його поставок із РФ. Країна співпрацює з РФ і в галузі атомної енергетики: державна корпорація РФ отримала дозвіл від угорського уряду на розбудову однієї із електростанцій, а також Угорщина продовжує співпрацю із «Росатомом», який постачає ресурси для угорських АЕС. Відтак, Будапешт обрав позицію, відмінну від країн-партнерок ВГ та ЄС у цілому, який після повномасштабного російського вторгнення на територію України затвердив план поетапного скорочення залежності від поставок російського газу. Питання поставок газу до держав ВГ важливі не лише для забезпечення енергетичної безпеки кожної із країн, а й впливають на економічну безпеку, адже у разі відсутності газу в необхідних об'ємах зазнає збитків промисловість, що автоматично

може запустити ланцюгову реакцію: зменшення темпів економічного зростання, зниження ВВП, зубожіння населення, що може призвести до дестабілізації внутрішньої ситуації. Ці аспекти можуть бути використані російською пропагандою для підсилення дестабілізаційних чинників, а враховуючи досвід інформаційної війни РФ проти України, держави ВГ не повинні нівелювати інформаційну складову національної безпеки.

Явище розповсюдження російської пропаганди та дезінформації широко відоме у багатьох державах. Використовуючи різні маніпулятивні методи, РФ впливає на громадян окремих країн, поширюючи помилкову, спотворену та недостовірну інформацію, яка нерідко має емоційне забарвлення та розрахована на конкретні групи населення, часто використовуються «больові точки», що здатні привернути увагу суспільства: питання історичного минулого, релігії, національних меншин тощо. Російська пропаганда залучає широкий арсенал засобів і методів у своїй роботі, отримуючи підтримку та фінансування російським керівництвом.

Про значний вплив російської пропаганди та наративів у країнах ВГ свідчить той факт, що за останні кілька років Кремль отримав симпатію прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана, президента (2013–2023 рр.) Чехії М. Земана і впливових політичних сил Вишеградської четвірки. До початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України експерти зазначали про найменший вплив російської пропаганди у Польщі, суттєво більший показник був у Чехії та Словаччині і дуже значний в Угорщині. Відтак, найменша активність дезінформаційних кампаній спостерігалася в Угорщині, оскільки угорська влада та суспільство налаштовані переважно проросійськи.

Суспільство Польщі, Чехії та Словаччини постійно перебуває під інформаційними атаками з боку РФ. Восени 2022 р. за підтримки великої кількості ботів РФ вдалося залучити проросійських мешканців Праги до багатотисячного мітингу, що озвучував гасла проти «планового розмиття нації» (Дячук, 2022). Йшлося про низку можливостей, які уряд Чехії надавав українським біженцям. Водночас мітингуючими порушувалося питання щодо подальшої співпраці з РФ у сфері енергетики та газопостачання, відтак, ідеться не лише про намагання дестабілізації внутрішньої ситуації в Чехії, а й про енергетичну безпеку держави.

У Польщі також було зроблено спробу розхитування внутрішньої ситуації з використанням питання українських біженців. Лунали заклики щодо «несправедливих пільг», що надавали українцям, які прибули до Польщі. Водночас пропагандистські кампанії, що проводяться у Польщі, спрямовуються не лише на дестабілізацію внутрішньої ситуації, а й для

досягнення інших цілей. Прикладом такої діяльності російських пропагандистів є розповсюдження нарративів про «бажання» Варшави приєднати до своїх територій низку українських земель. Така кампанія мала на меті внесення непорозуміння між Україною та Польщею, яка надає значну підтримку у протидії російській навалі.

Однак, починаючи із часу повномасштабного вторгнення, країни ВГ та ЄС у цілому ведуть активну роботу щодо перешкодження пропаганді з боку РФ: розробляються державні програми опору атакам, які контролюють спеціальні інституції, до списку підсанкційних та небажаних осіб потрапляють розповсюджувачі кремлівських нарративів, видаються заборони на мовлення російських пропагандистських теле- та радіокомпаній тощо.

Важливим аспектом залишаються питання забезпечення кібербезпеки. Держави ВГ задовго до початку військового вторгнення РФ на територію України розробили та імплементували стратегії кібербезпеки, були також створені спеціальні державні структури, які займаються гарантуванням безпеки у кіберсфері. Аналіз стратегій кібербезпеки держав ВГ свідчить, що загрози (перешкодження в роботі важливих інфраструктурних об'єктів, кібератаки, кібершпигунство тощо) сприймаються через призму національної безпеки кожної із країн (Котух, 2021). Із початком агресії РФ ці загрози лише посилилися, тому країни продовжують роботу у цій сфері.

Висновки

Російсько-українська війна є фактором турбулентності у світовому просторі та каталізатором трансформаційних процесів світоустрою. Кожна держава, об'єднання, міжнародна організація зіткнуться з наслідками цих дій. Не стала винятком і Вишеградська група, що вимушена реагувати на глобальні процеси, започатковані війною. В рамках ВГ ускладнилася координація дій між країнами. Найбільш очевидною причиною є позиція Угорщини, що не відмовляється від вигід від подальшої співпраці з РФ, стримано підходить до антиросійських санкцій ЄС, а також не надає воєнної підтримки Україні. Це стало причиною чергової кризи ВГ, а також на порядку денному з'явилося питання щодо подальшого існування об'єднання. Ймовірно, що ВГ продовжить свою діяльність у тих сферах, в яких держави можуть досягти консенсусу, однак використання повного потенціалу союзу, приміром, можливість виступати єдиним фронтом у Європарламенті, видається малоімовірним. Активізація діяльності ВГ можлива при зміні формату через залучення нових членів, що могло б перетворити об'єднання

на рушійну силу в рамках ЄС та НАТО. З погляду реагування на нові безпекові виклики, відсутність єдності серед членів ВГ не сприятиме зміцненню стабільності у регіоні Центральної Європи, особливо зважаючи на те, що відмінна політика держав ВГ щодо російського вторгнення впливає і на внутрішню ситуацію в них. Використовуючи проросійськи налаштованих громадян у країнах ВГ, РФ намагалася дестабілізувати ситуацію у Чехії, Польщі, Словаччині. Водночас ці держави розпочали курс на посилення обороноздатності, енергетичної незалежності, інформаційної протидії російській пропаганді, що свідчить про їх активну політику в умовах нових безпекових загроз. Від політичної волі держав ВГ залежатиме у майбутньому, наскільки вони будуть готовими використати потенціал об'єднання для просування своїх національних інтересів і забезпечення національної безпеки, а відповідно, чи перетвориться ВГ на потужну інституцію, що просуватиме спільні ініціативи та проекти. Враховуючи геополітичні зміни у регіоні та світі в цілому, перспективним вважаємо подальше вивчення ключових аспектів діяльності ВГ.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Армію Польщі збільшують удвічі – Дуда підписав закон, 2022. *Укрінформ*, [online] 18 березня. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3433522-armiu-polsi-zbilsuut-udvici-duda-pidpisav-zakon.html>> [Дата звернення 15 лютого 2023].

Вовканич, І. та Шніцер, І., 2022. Реакція країн Вишеградської четвірки на повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну. *Геополітика України: історія і сучасність*, 2(29), с.7-19.

Демчишак, Р., 2022. Російсько-українська війна як фактор геополітичного позиціонування регіону ЦСЄ та ПСЄ. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*, 43, с.247-254. Доступно: <http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43_2022/30.pdf> [Дата звернення 11 лютого 2023].

Дячук, В., 2022. Спецоперація «Українці нам не друзі»: як проросійські сили організують антиукраїнський рух у Європі. *Infopost*, [online] 16 вересня. Доступно: <<https://infopost.media/speczoperacziya-ukrayinczi-nam-ne-druzi-yak-prorosijski-syly-organizovuyut-antyukrayinskyj-ruh-u-yeuropi/>> [Дата звернення 15 лютого 2023].

Знаць, І., 2022. Три члени «Вишеградської четвірки» скасували зустріч у Будапешті. *ZN,UA*, [online] 29 березня. Доступно: <<https://zn.ua/ukr/WORLD/tri-chleni-vishehradskoj-chetvirki-skasovali-zustrich-u-budapeshti.html>> [Дата звернення 14 лютого 2023].

- Івасечко, О. та Лапій, Б., 2019. Загрози та виклики енергетичні безпеці Вишеградської четвірки в контексті реалізації газопроводу «Північний Потік-2»: детермінанти для України. *Гуманітарні візії*, 5(1), с.30-35.
- Котух, Є.В., 2021. Основні підходи до забезпечення кібербезпеки: досвід країн вишеградської четвірки. *Інвестиції: практика та досвід*, 3, с.68-74.
- Країни Вишеградської групи домовилися підтримувати Україну. Угорщина також виділить гроші, 2022. *Голос Америки*, [online] 24 листопада. Доступно: <<https://ukrainian.voanews.com/a/vyshehradski-krajiny-pidtrymaly-dopomohu-ukrajini/6848704.html>> [Дата звернення 14 лютого 2023].
- Лівінський, О., 2022. Кластер спільних чесько-українських оборонних підприємств – для захисту від російських агресорів і не тільки. *ProUkrainu*, [online] 12 листопада. Доступно: <<https://proukrainu.blesk.cz/cehija-j-ukrajina-stvorjat-spiljni-oboronni-pidpryjemstva-ne-lyse-dlja-zachystu-vid-rosijskjuch-ahresoriv/>> [Дата звернення 15 лютого 2023].
- Малохатко, Я., 2022. Чехія підтверджує відмову від оплати за російський газ у рублях. *Mind*, [online] 29 квітня. Доступно: <<https://mind.ua/news/20240572-chehiya-pidtvverdzhue-vidmovu-vid-oplati-za-rosijskij-gaz-u-rublyah>> [Дата звернення 14 лютого 2023].
- Польща розірвала газову угоду з Росією, 2022. *Укрінформ*, [online] 23 травня. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3490004-polsa-rozirvala-gazovu-ugodu-z-rosieiu.html>> [Дата звернення 19 лютого 2023].
- Польща та Чехія посилюють оборону на тлі війни Росії в Україні, 2023. *Голос Америки*, [online] 04 січня. Доступно: <<https://ukrainian.voanews.com/a/polscha-i-chehiya-zbilshuut-vytraty-na-oboronu/6904138.html>> [Дата звернення 15 лютого 2023].
- Словаччина збільшить видатки на оборону та купуватиме безпілотники, 2022. *Європейська правда*, [online] 08 квітня. Доступно: <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/8/7137512/>> [Дата звернення 15 лютого 2023].
- Струтинський, В., 2021. Вишеграду 30 років: передумови створення, досягнення, можливі перспективи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, 43, с.83-94.
- Тодоров, І.Я., 2022. Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*, 1, с.138-144.

**КОРНІЙЧУК ЛЮБОВ ВОЛОДИМИРІВНА,
МАТВІЙЧУК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
ДЕРЖАВИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ В УМОВАХ...**

Тужанський, Д., 2022. Не така вже й четвірка: чому відбувається розкол Вишеградської групи. *Infopost*, [online] 06 липня. Доступно: <<https://infopost.media/ne-taka-vzhe-j-chetvirka-chomu-vidbuvayetsya-rozkol-vyshegradskoyi-grupu/>> [Дата звернення 14 лютого 2023].

У Польщі розпочалися найбільші військові навчання країн Вишеградської групи, 2022. *Волинські новини. Перше інформаційне агентство*, [online] 05 листопада. Доступно: <<https://www.volynnews.com/news/all/u-polshchirozprochalysia-naubilshi-viyskovi-navchannia-krayin-vyshehradskoyi-hrupy/>> [Дата звернення 14 лютого 2023].

У Польщі створюють нову дивізію поблизу кордонів білорусі та рф, 2023. *Українформ*, [online] 09 січня. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3649437-u-polsi-stvoruut-novu-diviziu-poblizu-kordoniv-bilorusi-ta-rf.html>> [Дата звернення 10 лютого 2023].

Федуняк, С., 2022. Російсько-українська війна як чинник переформатування постбіполярної міжнародної системи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, 46, с.35-41.

Цюпин, Б., 2022. Польща взяла курс на атомну енергетику: кого обрала в партнери? *Радіо свобода*, [online] 01 листопада. Доступно: <<https://www.radiosvoboda.org/a/polshcha-budivnytstvo-aes-enerhetychna-nezalezhnist/32110583.html>> [Дата звернення 20 лютого 2023].

Чеська АЕС відмовилась від російського палива, 2022. *Українформ*, [online] 13 квітня. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3456332-ceska-aes-vidmovilas-vid-rosijskogo-paliva.html>> [Дата звернення 20 лютого 2023].

Bratislava Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the Deepening V4 Defence Cooperation, 2014. *Visegrad Group*. [online] Available at: <<https://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/bratislava-declaration>> [Accessed 10 February 2023].

Czyż, A., 2017. Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec konfliktu na Ukrainie. In: P. Grzywna, J. Lustig, N. Stępień-Lampa and B. Ząsepa, eds. *Między idea, pasją a działaniem. Księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrzędze*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, pp.621-633.

Dijkstra, H., 2022. The War in Ukraine and Studying the EU as a Security Actor. *Joint Brief*, 15, pp.1-6.

Hasan, A., 2022. The Russian-Ukrainian war and its implications for international security: a geopolitical vision. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, [online] 9, pp.177-192. Available at: <<https://zienjournals.com/index.php/tjm/article/view/2051>> [Accessed 10 February 2023].

Kandrik, M., 2022. The Defence Impact of the Ukraine War on the Visegrad Four. *German Matshall Fund*, [online] July 28. Available at: <<https://www.gmfus.com>>

org/news/defense-impact-ukraine-war-visegrad-four> [Accessed 15 February 2023].

Kotoulas, I. and Puzstai, W., 2022. Geopolitics of the War in Ukraine. *Foreign Affairs Institute*, [online] 4. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/361583996_Ioannis_E_Kotoulas_Wolfgang_Puzstai_Geopolitics_of_the_War_in_Ukraine> [Accessed 10 February 2023].

Kucharczyk, J. and Mesežnikov, G. eds., 2015. *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Warsaw: Heinrich-Böll-Stiftung.

Kuźelewska, E. and Bartnicki, A.R., 2017. Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 11, pp.103-117.

Na obranu má v roku 2023 íst' 2,45 miliardy eur, teda 2,01 % HDP, 2022. *TERAZ.SK*, [online] 14 októbra. Available at: <<https://www.teraz.sk/ekonomika/na-obranu-ma-v-roku-2023-ist-245-mil/667183-clanok.html>> [Accessed 10 February 2023].

Szűcs, L., 2016. Honvédelmi és haderőfejlesztési program kezdődik. *Honvedelem*, [online] 20 December. Available at: <<https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/honvedelmi-es-haderofejlesztesi-program-kezdodik.html>> [Accessed 10 February 2023].

REFERENCES

Armiiu Polshchi zbilshuiut udvichi - Duda pidpysav zakon [Polish army to be doubled - Duda signs law], 2022. *Ukrinform*, [online] March 18. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3433522-armiu-polsi-zbilsuut-udvici-duda-pidpisav-zakon.html>> [Accessed 15 February 2023].

Bratislava Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the Deepening V4 Defence Cooperation, 2014. *Visegrad Group*. [online] Available at: <<https://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/bratislava-declaration>> [Accessed 10 February 2023].

Cheska AES vidmovylas vid rosiiskoho palyva [The Czech nuclear power plant refused Russian fuel], 2022. *Ukrinform*, [online] April 13. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3456332-ceska-aes-vidmovilas-vid-rosijskogo-paliva.html>> [Accessed 20 February 2023].

Czyż, A., 2017. Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec konfliktu na Ukrainie. In: P. Grzywna, J. Lustig, N. Stępień-Lampa and B. Zasepa, eds. *Między idea, pasją a działaniem. Księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, pp.621-633.

- Demchyshak, R., 2022. Rosiisko-ukrainska viina yak faktor heopolitychnoho pozytsionuvannya rehionu TsSle ta PSle [The Russian-Ukrainian war as a factor in the geopolitical positioning of the CEE and CEE regions]. *Visnyk of the Lviv University Philosophical Political studies*, 43, pp.247-254. Available at: <http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43_2022/30.pdf> [Accessed 11 February 2023].
- Diachuk, V., 2022. Spetsoperatsiia "Ukrainci nam ne druzi": yak prorosiiski syly orhanizovuiut antyukrainskyi rukh u Yevropi [Special operation "Ukrainians are not our friends": how pro-Russian forces organize an anti-Ukrainian movement in Europe]. *Infopost*, [online] September 16. Available at: <<https://infopost.media/speczoperacziya-ukrayinczi-nam-ne-druzi-yak-prorosijski-syly-organizovuyut-antyukrayinskyj-ruh-u-yevropi/>> [Accessed 15 February 2023].
- Dijkstra, H., 2022. The War in Ukraine and Studying the EU as a Security Actor. *Joint Brief*, 15, pp.1-6.
- Feduniak, S., 2022. Rosiisko-ukrainska viina yak chynnyk pereformatuvannya postbipoliarnoi mizhnarodnoi systemy [The Russian-Ukrainian war as a factor in reformatting the post-bipolar international system]. *Modern Historical and Political Issues*, 46, pp.35-41.
- Hasan, A., 2022. The Russian-Ukrainian war and its implications for international security: a geopolitical vision. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, [online] 9, pp.177-192. Available at: <<https://zienjournals.com/index.php/tjm/article/view/2051>> [Accessed 10 February 2023].
- Ivasechko, O. and Lapii, B., 2019. Zahrozy ta vyklyky enerhetychni bezpetsi Vyshehradskoi chetvirky v konteksti realizatsii hazoprovodu "Pivnichnyi Potik-2": determinanty dlia Ukrainy [Threats and challenges to the energy security of the Visegrad Four in the context of the implementation of the North Stream-2 gas pipeline: determinants for Ukraine]. *Humanitarian Vision*, 5(1), pp.30-35.
- Kandrik, M., 2022. The Defence Impact of the Ukraine War on the Visegrad Four. *German Matshall Fund*, [online] July 28. Available at: <<https://www.gmfus.org/news/defense-impact-ukraine-war-visegrad-four>> [Accessed 15 February 2023].
- Kotoulas, I. and Pusztai, W., 2022. Geopolitics of the War in Ukraine. Foreign Affairs Institute, [online] 4. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/361583996_Ioannis_E_Kotoulas_Wolfgang_Pusztai_Geopolitics_of_the_War_in_Ukraine> [Accessed 10 February 2023].
- Kotukh, Ye.V., 2021. Osnovni pidkhody do zabezpechennia kiberbezpeky: dosvid krain vyshehradskoi chetvirky [Basic approaches to ensuring cyber security: the experience of the Visegrad Four countries]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 3, pp.68-74.
- Krainy Vyshehradskoi hrupy domovylysia pidtrymuvaty Ukrainu. Uhorshchyna takozh vydilyt hroshi [The countries of the Visegrad Group agreed to support

Ukraine. Hungary will also allocate money], 2022. *Voice of America*, [online] November 24. Available at: <<https://ukrainian.voanews.com/a/vyshehradski-krajiny-pidtrymaly-dopomohu-ukrajini/6848704.html>> [Accessed 14 February 2023].

Kucharczyk, J. and Mesežnikov, G. eds., 2015. *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Warsaw: Heinrich-Böll-Stiftung.

Kuźelewska, E. and Bartnicki, A.R., 2017. Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 11, pp.103-117.

Livinskyi, O., 2022. Klaster spilnykh chesko-ukrainskykh oboronnykh pidpriemstv – dlia zakhystu vid rosiiskykh ahresoriv i ne tilky [A cluster of joint Czech-Ukrainian defense enterprises - for protection against Russian aggressors and not only]. *ProUkrainu*, [online] November 12. Available at: <<https://proukrainu.blesk.cz/cechija-j-ukrajina-stvorjat-spiljni-oboronni-pidpriemstva-ne-lyse-dlja-zachystu-vid-rosijsjkykh-ahresoriv/>> [Accessed 15 February 2023].

Malokhatko, Ya., 2022. Chekhiiia pidtverdzhue vidmovu vid oplaty za rosiisky haz u rubliakh [The Czech Republic confirms the refusal to pay for Russian gas in rubles]. *Mind*, [online] April 29. Available at: <<https://mind.ua/news/20240572-chehiya-pidtverdzhue-vidmovu-vid-oplati-za-rosijskij-gaz-u-rublyah>> [Accessed 14 February 2023].

Na obranu má v roku 2023 íst' 2,45 miliardy eur, teda 2,01 % HDP, 2022. *TERAZ.SK*, [online] 14 októbra. Available at: <<https://www.teraz.sk/ekonomika/na-obranu-na-v-roku-2023-ist-245-mil/667183-clanok.html>> [Accessed 10 February 2023].

Polshcha rozirvala hazovu uhodu z Rosiieiu [Poland and the Czech Republic are strengthening their defense amid Russia's war in Ukraine], 2022. *Ukrinform*, [online] May 23. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3490004-polsa-rozirvala-gazovu-ugodu-z-rosieiu.html>> [Accessed 19 February 2023].

Polshcha ta Chekhiiia posyliuiut oboronu na tli viiny Rosii v Ukraini [Poland and the Czech Republic are strengthening their defense amid Russia's war in Ukraine], 2023. *Voice of America*, [online] January 04. Available at: <<https://ukrainian.voanews.com/a/polscha-i-chehiya-zbilshuut-vytraty-na-oboronu/6904138.html>> [Accessed 15 February 2023].

Slovachchyna zbilshyt vydatky na oboronu ta kupuvatyme bezpilotnyky [Slovakia will increase defense spending and buy drones], 2022. *European*

- pravda*, [online] April 08. Available at: <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/8/7137512/>> [Accessed 15 February 2023].
- Strutynskiy, V., 2021. Vyshegradu 30 rokov: peredumovy stvorennia, dosiahnennia, mozhlyvi perspektyvy [Visegrad is 30 years old: prerequisites for its creation, achievements, possible prospects]. *Modern Historical and Political Issues*, 43, pp.83-94.
- Szűcs, L., 2016. Honvédelmi és haderőfejlesztési program kezdődik. *Honvedelem*, [online] 20 December. Available at: <<https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/honvedelmi-es-haderofejlesztési-program-kezdodik.html>> [Accessed 10 February 2023].
- Todorov, I.Ia., 2022. Bezpekovi vymir mizhnarodnykh vidnosyn v Skhidnii ta Tsentralnii Yevropi v konteksti rosiiskoi ahresii [The security dimension of international relations in Eastern and Central Europe in the context of Russian aggression]. *Political life*, 1, pp.138-144.
- Tsiupyn, B., 2022. Polshcha vziala kurs na atomnu enerhetyku: koho obrala v partnery? [Poland took a course on nuclear energy: who did it choose as partners?]. *Radio svoboda*, [online] November 01. Available at: <<https://www.radiosvoboda.org/a/polshcha-budivnytstvo-aes-enerhetychna-nezalezhnist/32110583.html>> [Accessed 20 February 2023].
- Tuzhanskyi, D., 2022. Ne taka vzhe y chetvirka: chomu vidbuvaietsia rozkol Vyshegradskoi hrupy [Not such a foursome: why the Visegrad Group is splitting]. *Infopost*, [online] July 06. Available at: <<https://infopost.media/ne-taka-vzhe-j-chetvirka-chomu-vidbuvayetsya-rozkol-vyshegradskoyi-grupy/>> [Accessed 14 February 2023].
- U Polshchi rozpochalysia naibilshi viiskovi navchannia krain Vyshegradskoi hrupy [The largest military exercises of the countries of the Visegrad Group began in Poland], 2022. *Volynski novyny. Pershe informatsiine ahentstvo*, [online] November 05. Available at: <<https://www.volynnews.com/news/all/u-polshchi-rozpochalysia-naybilshi-viyskovi-navchannia-krayin-vyshegradskoyi-hrupy/>> [Accessed 14 February 2023].
- U Polshchi stvoriuiut novu dyviziiu poblyzu kordoniv bilorusi ta rf [In Poland, a new division is being created near the borders of Belarus and the Russian Federation], 2023. *Ukrinform*, [online] January 09. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3649437-u-polsi-stvoruut-novu-diviziiu-poblizu-kordoniv-bilorusi-ta-rf.html>> [Accessed 10 February 2023].
- Vovkanych, I. and Shnitser, I., 2022. Reaktsiia krain Vyshegradskoi chetvirky na povnomashtabne voienne vtorhnennia Rosii v Ukrainu [The reaction of the Visegrad Four countries to the full-scale military invasion of Russia in Ukraine]. *Geopolitics of Ukraine: history and modern times*, 2(29), pp.7-19.

Znas, I., 2022. Try chleny "Vyshehradskoi chetvirky" skasuvaly zustrich u Budapeshti [Three members of the Visegrad Four canceled the meeting in Budapest]. *ZN,UA*, [online] March 29. Available at: <<https://zn.ua/ukr/WORLD/tri-chleni-vishehradskoji-chetvirki-skasuvali-zustrich-u-budapeshti.html>> [Accessed 14 February 2023].

STATES OF THE VISEGRAD GROUP IN CONDITIONS OF NEW SECURITY CHALLENGES AS A RESULT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Liubov Korniiichuk^{1a},
Natalia Matviichuk^{2a}

¹*PhD in Historical Sciences,*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0541-5884>,
e-mail: liubov.korniiichuk@oa.edu.ua,

²*PhD in Historical Sciences,*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0011-3681>,
e-mail: natalia.matviichuk@oa.edu.ua,

^a*The National University of Ostroh Academy, Ostroh, Ukraine*

The article aims to analyse the positioning of the member states of the Visegrad Group in the new security environment, and to find out the specifics of their cooperation in new geopolitical conditions. The objectives of this study are to characterise the actions of states in strengthening their defence capabilities, to analyse key changes in achieving energy security, and to find out the specifics of ensuring information security. In the course of the research, a systematic approach was used to establish the relationship between definite events and their impact on the evolution of the positioning of states in the new security environment, forming a holistic picture of the impact of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine on their security policy. The use of the chronological method and event analysis contributed to the analysis of the process of interaction between the states, and the comparative analysis made it possible to single out common and different actions in their foreign policy at the current stage. A prognostic method was used to forecast prospects for cooperation between countries. It was concluded that the Russian-Ukrainian war has become a factor of turbulence in world space, and the Visegrad Group is forced to respond to global processes initiated by this war. As a result of Hungary's different position regarding cooperation with Russia and the provision of military support to Ukraine within the unification framework, the coordination of actions became difficult. The group will likely continue its activity in those areas in which states can reach a consensus, but the effectiveness of security cooperation remains in question, and the lack of unity on new security challenges will not contribute to strengthening stability in the Central European region. At the same time, Poland, the Czech Republic, and Slovakia have started a course to strengthen their defence capabilities, energy independence, and information countermeasures against Russian propaganda, which indicates their active policy in the face of new security

threats. In the future, the extent to which they will be ready to use the potential of the union to advance their national interests and ensure national security will depend on the political will of the states.

Key words: the Visegrad Group; security; threats; the Russian-Ukrainian war; cooperation.

**МІЖНАРОДНІ
ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

**INTERNATIONAL
ECONOMIC
RELATIONS**

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278434
УДК 654.19:33.012.23(4)"19"

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ІНДУСТРІЇ МОВЛЕННЯ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Печеранський Ігор Петрович^{1а},
Ревенко Анатолій Дмитрович^{2б}

Надіслано:

13.02.2023

Рецензовано:

15.02.2023

Прийнято:

20.02.2023

¹Доктор філософських наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1443-4646>,
e-mail: ipecheranskiy@ukr.net,

²Кандидат економічних наук, доцент,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4555-0677>,
e-mail: revenkoad@ukr.net,

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133,

^бКиївський університет культури,
вул. Чигоріна, 20, Київ, Україна, 01042

Для цитування:

Печеранський, І. П. та Ревенко, А. Д., 2023. Європейський ринок індустрії мовлення наприкінці ХХ століття: структурний аналіз. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.92-110. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278434>.

Мета дослідження – структурний аналіз ринку індустрії мовлення наприкінці ХХ ст. як вагової складової європейської аудіовізуальної індустрії. Завданнями статті є, по-перше, відтворення логіки розвитку і функціонування європейського ринку індустрії мовлення зазначеного періоду (виробництво, регулювання, поширення та аудиторія), і, по-друге, розгляд широкого спектра видів діяльності та суб'єктів галузі, враховуючи ланцюг створення вартості. Дослідницька методологія ґрунтується на застосуванні структурного аналізу у поєднанні із циклічним підходом, що допомагає простежити вищезазначену логіку, а також методом якісного аналізу, який виявляє плюралізм підходів, інтеракцію суб'єктів ринку

© Печеранський І. П., 2023

© Ревенко А. Д., 2023

мовлення, його функціональні особливості. Наукова новизна статті полягає у тому, що вперше розглянуто структурні та змістовні характеристики ринку мовлення Європи наприкінці ХХ ст. Висновки. Доведено, що розвиток індустрії мовлення в Європі у зазначений період супроводжувався активним створенням суспільних каналів та виходом на ринок нових приватних конкурентів попри існуючі бар'єри. Серед європейських суспільних мовників переважає плюралізм підходів стосовно правового статусу, організації, стратегії програмування і позицій на ринку, фінансових стратегій управління тощо. Разом із появою нових можливостей у зв'язку із транскордонною трансляцією програм європейська індустрія мовлення залишається сконцентрованою і регуляторною, а існуюча структура ринку нагадує змішану олігополію, де існує недосконала конкуренція між приватними та державними операторами. Наголошено, що нарощування темпів створення нових каналів завдяки цифровій інфраструктурі передачі позитивно оцінюється споживачами і підтримує попит на виробництво нового контенту, а збереження високого рівня концентрації значно вплинуло на комерційну стратегію деяких каналів, вимагаючи від них розробки нових бізнес-моделей.

Ключові слова: Європа; індустрія мовлення; структура ринку; суспільні та приватні канали; змішана олігополія; структурний аналіз.

Вступ

Ні в кого із сучасних експертів і аналітиків не викликає сумніву той факт, що аудіовізуальний сектор – одна з найперспективніших галузей європейської економіки у ХХІ столітті, яка розвивається несамопитими темпами та посідає лідируючі позиції на світовому ринку. Не в останню чергу це стало можливо завдяки стрімкому технологічному прогресу, що зумовив інтернаціоналізацію та інтеграцію національних медійних індустрій.

Автори статті виходять із розуміння аудіовізуальної індустрії (далі в тексті – AV-індустрії) як такої, що охоплює ринки кіно, мовлення (TV та радіо), відео і мультимедіа, де кожна галузь передбачає різні етапи діяльності та відповідний життєвий цикл. При цьому, як стверджують сучасні дослідники, треба розрізняти як мінімум три концепції: життєвий цикл продукту (Product Life Cycle), життєвий цикл технології (Technology Life Cycle) та життєвий цикл ринку (Market Life Cycle). Життєвий цикл продукту ілюструє динаміку прибутку від продажів продукту впродовж певного часу, від початку його проектування до останньої фази зниження. Життєвий цикл технології демонструє кумулятивні проекти розробки або

продуктивності технології за певний період, які можуть відображати рівень зрілості технології в різні періоди часу. Життєвий цикл ринку представляє появу та розвиток різних сегментів у царині ринку технології. Кожен життєвий цикл технології може містити різні життєві цикли продукту, а кожен життєвий цикл ринку може включати різні життєві цикли технології та продукту. Отже, «ринковий життєвий цикл вирізняється більшою повнотою, а життєвий цикл продукту більш деталізований, орієнтований на його специфіку. Проте результати кожної концепції життєвого циклу різні, і прийняття рішень на основі всіх них призводить до більш оптимізованих результатів» (Shahmarichatghieh, Tolonen and Naarasalo, 2015, p.1143).

Оскільки розвиток AV-індустрії в Європі, як і в інших розвинених країнах у всьому світі, попри його стрибкоподібний характер все ж зберігає континуальність і закономірність, враховуючи фактор технологічного детермінізму, то потрібно розуміти, що стан цього сектору у XXI ст. багато в чому зумовлений вагомими зрушеннями і змінами на рубежі століть, особливо наприкінці XX ст. Те, що ця проблематика досі залишається поза увагою українських дослідників, які вивчають європейський медіаринок, додатково підкреслює її актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Коли мова заходить про індустрію мовлення в Європі наприкінці XX ст., її статистичні дані та структуру, то передусім слід виділити звіти «Телебачення: європейські ключові факти» (Television, 1994; 1995; 2000), матеріали Європейської аудіовізуальної обсерваторії (European Audiovisual Observatory, 1996/2000; Bizern, 1999; European Audiovisual Observatory and CNC, 2000), звіт McKinsey для BBC (McKinsey, 1999) та ґрунтовну аналітику, представлену О.Дебанде і Г.Четріт (Debande and Chetrit, 2001). Також хотілося б зацентувати увагу на низці важливих робіт того часу, зокрема таких авторів, як Р.Боннелл (Bonnell, 1996), М.Мотта та М.Поло (Motta and Polo, 1997), Д.Леві (Levy, 1999), підручник за ред. Л.д'Хененс (D'Haenens and Saeys eds., 2001), К.Брантс і Е.Де Бенс (Brants and De Bens, 2000) та ін. Із більш новітніх розвідок, в яких аналізуються питання розвитку європейського мовлення наприкінці XX – на початку XXI ст. в контексті процесів індустріалізації та формування ринку, відзначимо дослідження Дж.Бардоеля та д'Хененс (Bardoel and d'Haenens, 2008), Дж.Гріпсруд (Gripsrud, 2010), М.Міхаліс (Michalis, 2013) та ін.

Формулювання цілей статті

Метою статті є структурний аналіз ринку індустрії мовлення наприкінці ХХ ст. як складової європейської аудіовізуальної індустрії, який передбачає, по-перше, застосування циклічного підходу, завдяки якому відтворюється логіка розвитку та функціонування ринку впродовж вказаного часу (виробництво, регулювання, поширення та аудиторія), а, по-друге, за допомогою методу якісного аналізу здійснюється дослідження європейської індустрії мовлення як широкого спектра видів діяльності, які вертикально та горизонтально взаємопов'язані, враховуючи ланцюг створення вартості для галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток індустрії мовлення в Європі у зазначений період супроводжувався активним створенням громадських каналів, тобто державних або контрольованих державою організацій (табл. 1). Водночас існуючі бар'єри для виходу на ринок (малі витрати на рекламу; занадто високі витрати на будівництво мережі наземних передавачів порівняно з очікуваною часткою ринку; відсутність необхідних технологій шифрування телевізійних сигналів; стримані темпи поширення телебачення серед домогосподарств), лібералізація галузі та доступність більшої кількості частот (звільнення від обмеження спектра) дозволили вийти на ринок новим приватним конкурентам, які фінансуються за рахунок реклами та інших комерційних джерел. Серед європейських суспільних мовників все ще переважає плюралізм підходів відносно правового статусу, організації (інтеграція проти фрагментації, домашнє виробництво проти екстерналізації), фінансування (чиста плата або поєднання реклами та гонорару), стратегії програмування та позицій на ринку, фінансових стратегій управління тощо.

Таблиця 1

Кількість національних телеканалів в ЄС: національні канали (ефірні, кабельні та/або супутникові); не враховуючи цифровий пакет, місцеві чи регіональні канали та вікна або канали для іноземних ринків; 1995 р. включає регіональні супутникові канали (С – суспільні, П – приватні)

	1995			2000			95/2000		
	С	П	Загал.	С	П	Загал.	С	П	Загал.
Австрія	2	0	2	3	2	5	8 %	25 %	20 %
Бельгія	4	0	4	6	12	18	8 %	67 %	35 %
Данія	2	3	5	3	4	7	8 %	6 %	7 %
Фінляндія	2	2	4	2	5	7	0 %	20 %	12 %

Продовження Таблиці 1

Франція	5	22	27	4	79	83	-4 %	29 %	25 %
Німеччина	10	19	29	14	54	68	7 %	23 %	19 %
Греція	3	6	9	5	13	18	11 %	17 %	15 %
Ірландія	4	0	4	3	3	6	-6 %	32 %	8 %
Італія	3	9	12	15	54	69	38 %	43 %	42 %
Люксембург	0	1	1	0	1	1	-	0 %	0 %
Нідерланди	3	10	13	4	20	24	6 %	15 %	13 %
Португалія	2	2	4	3	8	11	8 %	32 %	22 %
Іспанія	4	10	14	8	70	78	15 %	48 %	41 %
Швеція	3	9	12	9	14	23	25 %	9 %	14 %
Велика Бри- танія	3	62	65	11	102	113	30 %	10 %	12 %
ЄС	50	155	205	90	441	531	12 %	23 %	21 %

Джерело: European Audiovisual Observatory, 1996/2000

Таблиця чітко демонструє тенденцію зростання кількості державних і приватних національних телеканалів у різних країнах-членах на 21 % впродовж року. В цілому за 5 років загальна кількість каналів зросла з 205 до 531. Поява нових приватних операторів, які склали конкуренцію, стимулювала розвиток громадських каналів. Загалом, скласти повну картину пропозиції телепрограм неможливо, не врахувавши кількість регіональних чи місцевих каналів, яких у 2000 р. нараховувалось близько 1200 (European Audiovisual Observatory, 2000). І не потрібно забувати про цифровізацію та технологічний розвиток, які сприяють появі нових тематичних або пакетів каналів. Близько 23 цифрових пакетів було поширено в ЄС на початку 2000 р. через супутник або кабель, як можна помітити, принаймні по одному в кожній державі-члені.

Враховуючи однотипність трансмісійної інфраструктури, стає можливою транскордонна трансляція телепрограм. Поряд із тематичними каналами, які були зосереджені на популярних жанрах (фільмах, спорті, дитячих програмах, музиці тощо), на ринку з'являються місцеві канали, що висвітлюють теми релігії та освіти, домашніх купівель. І ця орієнтація на місцеву (локальну) аудиторію теж стала можливою завдяки новим опціям трансляції (Debande and Chetrit, 2001).

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ,
РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ІНДУСТРІЇ МОВЛЕННЯ...**

Європейська індустрія мовлення залишається відносно сконцентрованою та регуляторною: горизонтальні обмеження та спільне володіння, ліцензійні права на мовлення, час реклами і контент програм. Як видно з табл. 2, існуюча структура ринку нагадує змішану олігополію, де має місце конкуренція між приватними і державними операторами. І ця форма ринку чудово демонструє умови недосконалої або викривленої конкуренції (лімітована кількість активних операторів через технологічні обмеження та ендогенні ретроспективні витрати, а також локалізована загроза потенційного проникнення на ринок).

Таблиця 2

Концентрація в європейській індустрії мовлення.

1. С4: загальна аудиторія перших чотирьох каналів;

**2. С2: загальна аудиторія перших двох (приватних і/або державних)
телевізійних груп на щоденній основі**

	С4 Аудиторія		С2 Аудиторія		ΔС4	ΔС2
	1992	1999	1992	1999	Δ(92-99)	Δ(92-99)
Австрія	83	71	81	73	-2.2 %	-1.6 %
Бельгія	72	65	57	73	-1.5 %	-0.9 %
Данія	85	83	75	68	-0.3 %	-1.4 %
Фінляндія	93	95	93	86	0.3 %	-1.1 %
Франція	89	88	79	74	-0.2 %	-0.9 %
Німеччина	73	55	51	53	-3.9 %	0.6 %
Греція	82	74	64	44	-1.4 %	-5.1 %
Ірландія	n. a.	69	70	60		-2.2 %
Італія	68	71	89	90	0.6 %	0.2 %
Люксембург	n. a.	45	n. a.	45		
Нідерланди	74	54	76	64	-5.1 %	-2.8 %
Португалія	100	95	93	80	-0.8 %	-2.6 %
Іспанія	81	77	66	56	-0.8 %	-2.5 %
Швеція	88	85	79	74	-0.6 %	-1.0 %
Велика Британія	95	59	85	52	-6.6 %	-6.7 %

Джерело: European Audiovisual Observatory, 1996/2000

Попри зменшення коефіцієнта концентрації європейського мовлення між 1992 та 1999 р., показники на той час залишалися вагомими (Motta and Polo, 1997, pp.230–231). Спостерігається слабкий, але стабільний рівень кореляції між показниками концентрації (С4) та обсягом ринку мовлення.

Беручи до уваги рівень концентрації, виражений через сукупну частку аудиторії перших двох груп, концентрація є більш виразною в Італії та меншою мірою в Німеччині. У цих країнах домінують приватні групи громадського TV, як-от: RAI і Mediaset в Італії та ARD, ZDF, Kirch Group і CLT-UFA / Group RTL в Німеччині. А ще слід зауважити, що рівень концентрації європейського ринку мовлення дуже часто недооцінюють через розосередження лівової його частки між кількома країнами (Bardoel and d'Haenens, 2008, p. 353).

З позиції структури ринку спостерігається певна закономірність: по-перше, нарощування темпів створення нових каналів завдяки цифровій інфраструктурі передачі позитивно оцінюється споживачами та підтримує попит на виробництво нового контенту, по-друге, збереження високого рівня концентрації в галузі мовлення і відчутна кореляція між концентрацією аудиторії та доходами від реклами значно вплинули на комерційну стратегію деяких каналів, вимагаючи від них розробки нових бізнес-моделей.

Завдяки діяльності у виробничому сегменті (частково через нормативно-правові зобов'язання) телерадіоіндустрія є важливим інвестором у національне кіновиробництво. Приміром, у Франції в 2000 р. державні і приватні безкоштовні (TF1, FR2, FR3, M6, La Sept) та платні (Canal + і TPS) телеканали інвестували близько 248 млн €, що становить 40 % загальних інвестицій у виробництво фільмів. Попри те, що внесок мовників у фінансування фільмів різниться залежно від європейської країни, приклад Франції чітко відображає взаємодоповнення між розвитком індустрії мовлення та кіноіндустрії. Позаяк фінансування кіно, TV чи анімації може набувати різних форм – комісія, спільне виробництво, попередній продаж, ліцензійний збір (Screen Digest, 2001). Попередній продаж прав є однією з найпоширеніших схем фінансування виробництва програм, а співвиробництво більш розвинене у Франції, Німеччині та Італії. У 1995–1999 рр. обсяг продажу фільмів і програм на європейському телебаченні зріс на 22 % на рік: із 1408 млн € до 3124 млн €.

Попри те, що продажі безкоштовного TV все ще становлять найбільшу частку (близько 70 % від загального обсягу в 1999 р., коливаючись від 56 % у Великій Британії до 83 % у Німеччині), продажі платного TV за останні 5 років зросли у рази, особливо в Німеччині, Іспанії та Італії.

Також потрібно розрізняти національні та імпортовані програми. Наступний рис. 1 показує еволюцію кількості годин національного

телевізійного контенту, виробленого державними та приватними каналами на основних європейських ринках між 1996 і 1998 р. Якщо у 1998 р. обсяг національних програм оцінювався приблизно в 5000 годин, то перша оцінка за 1999 р. показала збільшення до 5193 годин (зростання на 8 % річних).

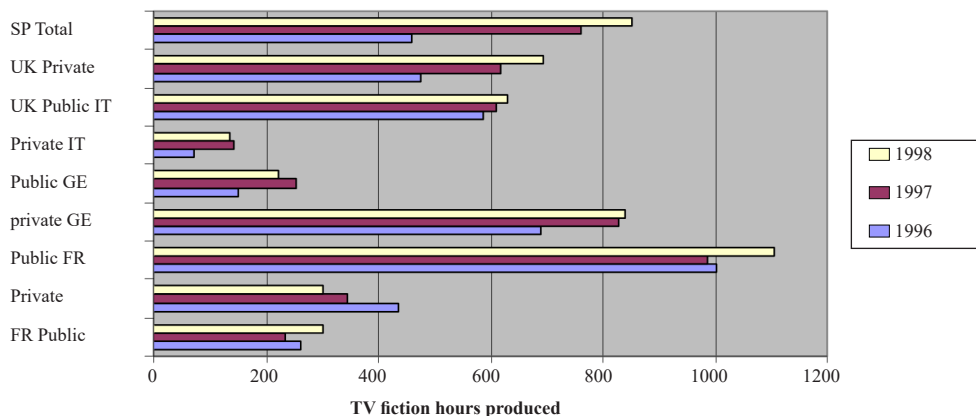

Рис. 1. Кількість годин національного телевізійного фільму, виробленого державними та приватними каналами (1996–1998)

Джерело: European Audiovisual Observatory, 2000

Це збільшення виробництва європейського контенту є результатом різних факторів: зниження привабливості американського продукту для широкої аудиторії (у прайм-тайм) порівняно з національними телесеріалами, модифікація формату європейських серіалів, що стає довшим, а також збільшення цін на отримання прав на показ фільмів і спортивних заходів. Це зростання свідчить про певні складнощі, представлені збільшенням витрат на виробництво, браком творчого персоналу та обмеженням виробничого бюджету мовників (Levy, 1999, р.31). Проте динамізм ринків Німеччини і Великобританії в частині кількості вироблених годин телевізійного контенту вражає, що можна пояснити тими коштами, які доступні для цих ринків мовлення. Вони є двома найважливішими рекламними ринками в Європі, а плата британців і німців є однією з найвищих у ЄС.

В одному з досліджень (European Audiovisual Observatory and CNC, 2000) оцінка фінансової вартості телеконтенту, виробленого у 1999 р. для 5 основних європейських країн, була проведена на основі спеціальної методології оцінки стандартизованих витрат на виробництво різних типів продукції. Її вартість було оцінено приблизно в 2,7 млрд €: Німеччина – 37 %, Великобританія – 33 %, Франція – 15 %, Італія – 8 % та Іспанія – 7 %.

Також у дослідженні визначено канали з найвищою фінансовою оцінкою мовлення; п'ятірку лідерів відповідно для публічних і приватних каналів:

– Суспільні канали: BBC1 (309 022 €), ARD (285 244 €), ZDF (250 894 €), FR2 (123 750 €), 4 канал (105 655 €);

– Приватні канали: ITV (405 726 €), RTL (197 444 €), TF1 (166 300 €); Pro7 (123 706 €), Sat.1 (122 725 €).

Фрагментована структура сектору виробництва телевізійного продукту в ЄС, з огляду на інституційну диференціацію в основних країнах, є результатом культурної та історичної еволюції. На рахунок відмінності між незалежними і кептивними виробниками, враховуючи інституційні зв'язки із телерадіокомпаніями, виявляється, що більша частка телевізійної продукції, виробленої у Великій Британії та Німеччині, порівняно з іншими країнами, реалізується саме кептивними. У Великій Британії BBC спирається на свій внутрішній виробничий підрозділ BBC, тоді як «Granada» і «Carlton» по суті працюють на ITV. Channel4 не пов'язаний лише з однією продюсерською компанією, навіть якщо значна частка його виробництва передана субпідряднику «Mersey Television Group». У Німеччині ARD має довгу історію інтеграції своєї виробничої діяльності і дочірні компанії, що відповідають за виробництво контенту, якими керують регіональні станції («La Bavaria», «Studio Hamburg»). Серед приватних каналів група Kirch була активною і виступала власником таких продюсерських компаній, як «Beta» чи «Taurus». Після злиття різних організацій із групою RTL остання збільшила свій ринковий вплив у виробничому сегменті, маючи у власності «UFA», «Treibtsch», «Grundy». Сукупна частка ринку 4 основних німецьких виробників, пов'язаних із телерадіокомпаніями, оцінюється приблизно в 50 %, через що німецький ринок характеризується подвійною структурою, де невеликі незалежні виробники конкурують за решту 50 % ринку. У Франції структура ринку виробників телевізійного контенту характеризується існуванням кількох груп, наприклад, «AB», «Ellipse-Expand», «Hachette» і «Telfrance», які володіють різними виробничими компаніями, але не залежать від основних мовників. Частка ринку цих груп становить приблизно 41 %. В Італії та Іспанії ринок теж фрагментований. Внутрішнє виробництво обмежене деякими іспанськими регіональними каналами та італійським приватним «Mediaset», який бере активну участь у співфінансуванні різноманітних внутрішніх виробництв.

Програмування телеканалів в ЄС також базується на імпорті різноманітних програм. Аналіз імпорту за географічним чинником показав

домінуючу частку художніх програм США, включаючи художні фільми (European Audiovisual Observatory, 1996, 2000). Частка американських програм стабільна на рівні близько 70 % (зросла з 69,8 % годинного обсягу у 1994 р. до 71,7 % у 1998 р.), а це означає, що цей тип телевізійної продукції продовжував заповнювати принаймні непрайм-таймові слоти художніх передач у розкладах. Ця ситуація призвела до значного дефіциту торгівлі телевізійними правами в ЄС, який у 1998 р. оцінювався приблизно в 2,6 млрд €. Це означає, що телевізійні художні, анімаційні та інші програми становили значну частку загального дефіциту торгівлі аудіовізуальним продуктом. Водночас європейські мовники також досягли значного успіху в експорті «концепції» різних телевізійних реаліті-шоу/ігор, як-от британська вікторина «Хто хоче стати мільйонером», придбана американською мережею ABC, або придбання CBS прав на «Великого брата».

Також важливо зауважити, що ринок мовлення регулюється національним і європейським законодавством (Organisation for Economic Co-operation and Development, 1999; European Audiovisual Observatory and Hans-Bredow Institute, 1999/2000). Важливим актом є «Директива про телебачення без кордонів», яка була прийнята в 1989 р. з метою створення основи для вільного переміщення послуг телевізійного мовлення в ЄС і загальноєвропейського ринку виробництва та поширення програм (Directive 89/552/ЄС «Television without Frontiers»). Це законодавство поширюється лише на телевізійні програми (транскордонні та внутрішні), а не на радіостанції, і ґрунтується на «принципі країни походження», тобто програми підпадають під юрисдикцію країни, де засновано мовника. Вона (директива) визначає квоти, які впливають на стратегію комплектування програм телеканалів. Йдеться про те, що мовники в країнах-членах ЄС повинні резервувати більшість (принаймні 50 %) ефірного часу для творів європейського походження. Ця квота на трансляцію не включає ефірний час, присвячений новинам, рекламі, спорту, телетексту та службам покупок із дому. Додаткова квота вимагає, щоб мовники резервували 10 % свого ефірного часу або, в деяких випадках, 10 % свого програмного бюджету для творів незалежних продюсерів. Директива дозволяє державам-членам застосовувати більш суворі правила, тоді як моніторинг її імплементації здійснюється кожні 2 роки, коли держави-члени повинні звітувати ЄС про дотримання квоти.

Європейська нормативна база доповнюється регулюванням авторських прав, стандартів мовлення та лібералізації телекомунікаційного сектору. Крім того, конкурентна політика стосується характеру фінансування суспільних мовників, вертикальної та горизонтальної інтеграції

у медіаіндустрії. Загалом, основними регуляторними інструментами є наступні (Motta and Polo, 1997):

- організація структури ринку через регулювання конкуренції між державними і приватними каналами, контроль вертикальної та горизонтальної концентрації;

- обмеження рекламного часу з метою захисту глядачів від частих перерв у програмі;

- зобов'язання щодо мінімального національного та європейського змісту програм, спрямованих на підтримку національного/європейського виробництва і збереження культурного розмаїття;

- квоти для незалежного виробництва, спрямовані на обмеження ризиків вертикальної інтеграції та вилучення з ринку основних мовників, а також на підтримку різноманітності та інновацій у виробництві контенту;

- обмеження на перехресне володіння акціями між фірмами, які працюють у різних медіасекторах (телебачення, радіо, газети) і на мултилицензії для збереження плюралізму та уникнення монополії влади на ринку.

Що стосується поширення, то потрібно відзначити, що розвиток індустрії мовлення, який спричиняє постійне та диверсифіковане збільшення пропозиції телевізійних послуг, стикається з відносно стабільним попитом, вимірним за часом перегляду. Як показано в наступній таблиці, середній час перегляду в ЄС збільшився на 2 % на рік, а індивід витрачає в середньому 3 години на перегляд телевізора на день (табл. 3).

Таблиця 3

Час перегляду на особу (хв)

	Цільові групи	1997	1999	Діти	1999
Австрія	12+	142	147	3–11	69
Бельгія	15+	184	186	4–14	98
Данія	4+	162	165	4–11	94
Фінляндія	10+	150	161	n. a.	n. a.
Франція	15+	192	199	4–10	122
Німеччина	14+	196	198	3–13	97
Греція	6+	212	227	6–41	150
Ірландія	15+	188	188	4–14	175
Італія	15+	221	229	n. a.	n. a.
Люксембург	12+	115	124	12–14	137

**ПЕЧЕРАНСЬКИЙ ІГОР ПЕТРОВИЧ,
РЕВЕНКО АНАТОЛІЙ ДМИТРОВИЧ
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ІНДУСТРІЇ МОВЛЕННЯ...**

Нідерланди	13+	157	166	6–12	97
Португалія	15+	173	194	4–14	172
Іспанія	16+	218	220	4–12	158
Швеція	15+	149	152	3–14	93
Велика Бри- танія	16+	229	232	4–15	157
ЄС		179	186		125
США	18+	254	259	2–11	177

Джерело: Television, 2000

Також на щоденну тривалість перегляду впливають різні фактори (Bonnell, 1996): (i) кількість доступних каналів, тобто існує позитивна кореляція між кількістю доступних каналів і щоденним часом перегляду; (ii) вікова структура населення (молоді люди мають менший щоденний час перегляду); (iii) пряме висвітлення міжнародних подій; (iv) гендерна структура населення, тобто жінки проводять більше часу біля телевізора з деякими обмеженнями під час роботи; (v) культурні звички населення, наприклад, південноєвропейські країни, як правило, мають другий телевізійний прайм-тайм в обідній час; (vi) рівень доходу, де люди з високим і середнім прибутком витрачають менше часу на перегляди, ніж безробітні.

Впливає на структуру аудиторії і розвиток способів трансляції в різних європейських країнах. Приміром, у Німеччині широко розвинений кабельний і супутниковий прийом телевізійних сигналів. У Бельгії та Нідерландах, де кабельне мовлення охоплює переважну більшість домогосподарств, мовлення в основному обмежується громадськими каналами, а основні приватні мовники передають по кабелю. Натомість в Італії кабельне мовлення практично відсутнє, а платні телевізійні канали приймаються через супутникове мовлення, державні та приватні канали – через наземне мовлення. Загалом, аналізувати щоденний час перегляду можна лише за умови відносної ефективності суспільних і приватних мовників. Аудиторія громадських каналів суттєво різниться в ЄС: якщо у Данії – близько 70 %, то у Греції – 10 %. Середній показник у більшості європейських країн – приблизно 40 %. На продуктивність громадських каналів у Німеччині та Іспанії позитивно вплинув розвиток нових регіональних каналів, враховуючи тенденцію федералізму, згідно з якою більша автономія надається місцевим/регіональним органам (Gripsrud, 2010).

З 1993 р. сукупні ринкові частки громадських каналів на п'яти основних ринках Європи є досить стабільними, лише іспанські стикаються з постійним зменшенням частки ринку. Враховуючи еволюцію впродовж

90-х рр. минулого століття, частка ринку цих каналів досить суттєво зменшилася в Німеччині та Іспанії, зросла у Франції і залишалася стабільною у Великобританії та Італії.

Порівнюючи ефективність державних і приватних каналів, ринки Великої Британії та Німеччини (і менше ринок Франції) характеризуються значним зменшенням частки приватних мовників із середини 1990-х рр.: загальна частка приватних мовників мереж у Німеччині (RTL, Sat-1, Pro-7) та у Великобританії (ITV) впала на 8,4 % та 8,2 % між 1993 та 1999 р.

Попри зростання рівня конкуренції після запуску нових комерційних наземних каналів і масового використання кабельних і супутникових каналів, громадські телеканали все ж змогли зберегти свої позиції на ринку. Ця еволюція є доволі позитивною з огляду на впровадження цифрового TV у 2000-х рр., що супроводжується переходом від загальних каналів до конкретних, від універсальності до індивідуального вибору.

Цільова аудиторія приватних каналів теж перебуває під впливом потреби задовольнити вимоги рекламодавців, а тому вони проявили великий інтерес до молоді. Нарешті, діти є особливою цільовою групою ще з двох основних причин: специфічні групи, привабливі для рекламного ринку (вплив на бажання дітей на споживчу поведінку батьків), а також молоде покоління як потенційно лояльні дорослі глядачі у майбутньому. Щоб охопити цю цільову групу, мовники або виділили певні часові проміжки у своїх програмах, або запустили нові спеціальні канали.

Висновки

Узагальнюючи вищезазначене, необхідно наголосити, що ринок індустрії мовлення, поряд із ринком кіноіндустрії, є важливою та невід'ємною складовою європейського ринку аудіовізуальної індустрії в цілому як наприкінці минулого століття, так і сьогодні. Автори стверджують, що розвиток індустрії мовлення в Європі у зазначений період супроводжувався як активним створенням суспільних каналів, контрольованих державами, так і виходом на ринок нових приватних конкурентів попри існуючі бар'єри. Наприкінці ХХ ст. серед європейських суспільних мовників все ще переважає плюралізм підходів відносно правового статусу, організації (інтеграція проти фрагментації, домашнє виробництво проти екстерналізації), фінансування (чиста плата або поєднання реклами та гонорару), стратегії програмування та позицій на ринку, фінансових стратегій управління тощо. Попри появу нових можливостей у зв'язку із транскордонною трансляцією телепрограм,

європейська індустрія мовлення залишається сконцентрованою і регуляторною (горизонтальні обмеження та спільне володіння, ліцензійні права на мовлення, час реклами і контент програм), а існуюча структура ринку нагадує змішану олігополію, де має місце недосконала конкуренція між приватними і державними операторами (лімітована кількість активних операторів через технологічні обмеження та ендегенні ретроспективні витрати, а також локалізована загроза потенційного проникнення на ринок). Серед іншого, автори акцентують увагу на певній закономірності, яка проглядається з позиції структури ринку, а саме, по-перше, нарощування темпів створення нових каналів завдяки цифровій інфраструктурі передачі позитивно оцінюється споживачами та підтримує попит на виробництво нового контенту, по-друге, збереження високого рівня концентрації в галузі мовлення і відчутна кореляція між концентрацією аудиторії та доходами від реклами значно вплинули на комерційну стратегію деяких каналів, вимагаючи від них розробки нових бізнес-моделей.

Враховуючи те, що технологічні інновації і динаміка європейського ринку мовлення наприкінці ХХ ст. заклали необхідний фундамент для розвитку галузі у 2000-х рр., автори переконані, що перспективним напрямом подальших розвідок є наступний етап еволюції ринку та його структурно-функціональні особливості, як і аналіз становлення та якості континуальності ринку кіноіндустрії в Європі, без чого неможливо сформувані чітке уявлення про європейську аудіовізуальну індустрію як системно-структурний феномен і напрям креативних індустрій.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Bardoel, J. and d'Haenens, L., 2008. Reinventing public service broadcasting in Europe: Prospects, promises and problems. *Media Culture Society*, 30 (3), pp.337-355.
- Bizern, C., 1999. *Public Aid Mechanisms for Film and Television in Europe*. Vol. 1: Comparative Analysis; Vol. 2: National Monographs. Strasbourg: European Audiovisual Observatory
- Bonnell, R., 1996. *La vingt-cinquième image. Une économie de l'audiovisuel*. Paris: Gallimard.
- Brants, K. and De Bens, E., 2000. The Status of TV Broadcasting in Europe. In: J. Wieten, G. Murdock and P. Dahlgren, eds. *Television Across Europe: A Comparative Introduction*. London: Sage, pp.7-22.
- Debande, O. and Chetrit, G., 2001. The European Audiovisual Industry: an Overview. *European Investment Bank*. [online]. Available at: <https://www.eib.org/attachments/pj/pjaudio_en.pdf> [Accessed 10 February 2023]

- D'Haenens, L. and Saeys F. eds., 2001. *Western Broadcasting at the Dawn of the 21st Century*. New York: Mouton de Gruyter.
- European Audiovisual Observatory and CNC, 2000. *Économie de la Fiction Télévisuelle en Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- European Audiovisual Observatory and Hans-Bredow Institute, 1999/2000. *Radio and Television Systems in Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- European Audiovisual Observatory, 1996/2000. *Statistical yearbook : cinema, television, video, and new media in Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Gripsrud, J., 2010. *50 Years of European Television: An Essay*. In: J. Gripsrud and L. Weibull, eds. *Media, Market and Public Spheres: European Media at the Crossroads*. Bristol: Intellect, pp.72-93.
- Levy, D., 1999. *Europe's Digital Revolution: Broadcasting Regulation, the EU and the Nation State*. London: Routledge.
- McKinsey and Company, 1999. *Public Service Broadcasters Around the World: A McKinsey Report for the BBC*. London: McKinsey.
- Michalis, M., 2013. *Thirty Years of Private Television in Europe – Trends and Key Moments*. In: *Private Television in Western Europe. Content, Markets, Policies*. London: Palgrave Macmillan, pp.37-55.
- Motta, M. and Polo, M., 1997. *Concentration and public policies in the broadcasting industry: the future of television*. *Economic Policy*, 12 (25), pp.294-334.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, 1999. *Regulation and Competition Issues in Broadcasting in the light of Convergence*.
- Screen Digest, 2001. *Animation: The challenge for investors*. London: Screen Digest Limited.
- Shahmarichatghieh, M., Tolonen, A. and Haapasalo, H., 2015. *Product Life Cycle, Technology Life Cycle and Market Life Cycle: Similarities, Differences and Applications*. In: *Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society: Managing Intellectual Capital and Innovation*, Proceedings of the MakeLearn and TIIM Joint International Conference 27-29 May, 2015. ToKnowPress, pp.1143-1151.
- Television, 1994. *European key facts*. Paris: IP Group.
- Television, 1995. *European key facts*. Paris: IP Group.
- Television, 2000. *European key facts*. Paris: IP Group.

REFERENCES

- Bardoel, J. and d'Haenens, L., 2008. Reinventing public service broadcasting in Europe: Prospects, promises and problems. *Media Culture Society*, 30 (3), pp.337-355.
- Bizern, C., 1999. *Public Aid Mechanisms for Film and Television in Europe*. Vol. 1: Comparative Analysis; Vol. 2: National Monographs. Strasbourg: European Audiovisual Observatory
- Bonnell, R., 1996. *La vingt-cinquième image. Une économie de l'audiovisuel*. Paris: Gallimard.
- Brants, K. and De Bens, E., 2000. The Status of TV Broadcasting in Europe. In: J. Wieten, G. Murdock and P. Dahlgren, eds. *Television Across Europe: A Comparative Introduction*. London: Sage, pp.7-22.
- Debande, O. and Chetrit, G., 2001. The European Audiovisual Industry: an Overview. *European Investment Bank*. [online]. Available at: <https://www.eib.org/attachments/pj/pjaudio_en.pdf> [Accessed 10 February 2023]
- D'Haenens, L. and Saeys F. eds., 2001. *Western Broadcasting at the Dawn of the 21st Century*. New York: Mouton de Gruyter.
- European Audiovisual Observatory and CNC, 2000. *Économie de la Fiction Télévisuelle en Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- European Audiovisual Observatory and Hans-Bredow Institute, 1999/2000. *Radio and Television Systems in Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- European Audiovisual Observatory, 1996/2000. *Statistical yearbook : cinema, television, video, and new media in Europe*. Strasbourg: European Audiovisual Observatory.
- Gripsrud, J., 2010. 50 Years of European Television: An Essay. In: J. Gripsrud and L. Weibull, eds. *Media, Market and Public Spheres: European Media at the Crossroads*. Bristol: Intellect, pp.72-93.
- Levy, D., 1999. *Europe's Digital Revolution: Broadcasting Regulation, the EU and the Nation State*. London: Routledge.
- McKinsey and Company, 1999. *Public Service Broadcasters Around the World: A McKinsey Report for the BBC*. London: McKinsey.
- Michalis, M., 2013. Thirty Years of Private Television in Europe – Trends and Key Moments. In: *Private Television in Western Europe. Content, Markets, Policies*. London: Palgrave Macmillan, pp.37-55.
- Motta, M. and Polo, M., 1997. Concentration and public policies in the broadcasting industry: the future of television. *Economic Policy*, 12 (25), pp.294-334.
- Organisation for Economic Co-operation and Development*, 1999. Regulation and Competition Issues in Broadcasting in the light of Convergence.

Screen Digest, 2001. *Animation: The challenge for investors*. London: Screen Digest Limited.

Shahmarichatghieh, M., Tolonen, A. and Haapasalo, H., 2015. Product Life Cycle, Technology Life Cycle and Market Life Cycle: Similarities, Differences and Applications. In: *Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society: Managing Intellectual Capital and Innovation*, Proceedings of the MakeLearn and TIIM Joint International Conference 27-29 May, 2015. ToKnowPress, pp.1143-1151.

Television, 1994. *European key facts*. Paris: IP Group.

Television, 1995. *European key facts*. Paris: IP Group.

Television, 2000. *European key facts*. Paris: IP Group.

EUROPEAN BROADCASTING INDUSTRY MARKET AT THE END OF THE 20TH CENTURY: STRUCTURAL ANALYSIS

Ihor Pecheranskyi^{1a},
Anatolii Revenko^{2b}

¹*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1443-4646>,
e-mail: ipecheranskiy@ukr.net,*

²*PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4555-0677>,
e-mail: revenkoad@ukr.net,*

^a*Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

^b*Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine*

The main objective of the study is the structural analysis of the broadcasting market at the end of the 20th century as an important component of the European audiovisual industry. The tasks of the article are, firstly, reconstruction of the logic development and functioning of the European broadcasting industry market of the mentioned period (production, regulation, distribution, audience), and, secondly, consideration of a wide spectrum of activity kinds and branch subjects including a chain of creating value. Research methodology is based on applying structural analysis in connection with the cycle approach that helps to follow the above mentioned logic, and also the method of a quality analysis that reveals the pluralism of approaches, the interaction of the broadcasting market subjects and its functional peculiarities. Scientific novelty of the article lies in the fact that, for the first time, structural and content characteristics of the European broadcasting market at the end of the 20th century were considered. It was proved that the development of the broadcasting industry in Europe in the mentioned period was accompanied by active creation of public channels and appearing of new private competitors in the market in spite of existing barriers. Among European public broadcasters prevails the pluralism of approaches regarding legal status, organization, the strategy of programming and positions on the market, financial strategy of management, etc. Together with the appearance of new possibilities in connection with cross-border broadcasting, the European broadcasting industry remains concentrated and regulatory, and the existing market structure reminds mix oligopoly where imperfect competition exists between private and state operators. It is emphasized that the increasing pace of creating new channels thanks to the digital infrastructure of a program is positively evaluated by consumers and supports the demand for creating a new content, additionally, the preservation of a high level of

concentration greatly influenced the commercial strategy of some channels, demanding from them new business models developing.

Key words: Europe; broadcasting industry; market structure; public and private channels; mix oligopoly; structural analysis.

**МІЖНАРОДНЕ
ПРАВО**

**INTERNATIONAL
LAW**

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278437
УДК 347.85:341.229

РЕЄСТРАЦІЯ КОСМІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА: ПРОЦЕДУРА ТА ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ

Важна Катерина Анатоліївна^{1а},
Ластовський Валерій Васильович^{2а}

Надіслано:

30.01.2023

Рецензовано:

12.02.2023

Прийнято:

15.02.2023

¹Кандидатка юридичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5591-8853>,
e-mail: kateryna.vazhna@gmail.com

²Доктор історичних наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,
e-mail: lastov@ukr.net

^аКиївський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133

Для цитування:

Важна, К.А. та Ластовський, В.В., 2023. Реєстрація космічних об'єктів відповідно до міжнародного космічного права: процедура та юридичні наслідки. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.112-125. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278437>.

У статті аналізуються юридичні наслідки, які виникають через реєстрацію космічних об'єктів (далі – КО) як для самої держави реєстрації, так і для інших суб'єктів міжнародного права. Аналіз відповідних норм міжнародного космічного права дозволив зробити наступні висновки: обов'язки виконання й дотримання процедур зі здійснення реєстрації КО покладаються саме на державу реєстрації (це може створювати для неї певне фінансове та організаційне навантаження); саме держава реєстрації може здійснювати юрисдикцію та контроль над космічним об'єктом і будь-яким його екіпажем (у т. ч. у контексті порятунку і повернення космонавтів); за державою реєстрації визнається право власності на космічні об'єкти, запущені в космічний простір.

© Важна К. А., 2023

© Ластовський В. В., 2023

На відміну від попередньо зазначених юридичних наслідків, пов'язаних із державою реєстрації, юридичні наслідки щодо відповідальності (майнова відповідальність за шкоду, нанесену космічним об'єктом, та інші види відповідальності по запуску і використанню КО) відповідно до міжнародного космічного права пов'язуються саме із запускаючою державою (або державами).

Зазначається, що у випадках, коли в запуску космічного об'єкта беруть участь дві або більше держав, то з метою захисту своїх прав та інтересів таким запускаючим державам доречно досягнути домовленостей щодо конкретних аспектів юридичних наслідків реєстрації космічного об'єкта та відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням цього КО. У висновках такі домовленості рекомендується закріплювати укладенням письмового міжнародного договору. Результати дослідження базуються на застосуванні логічного, аналітичного та синтетичного методів.

Ключові слова: космічний об'єкт; реєстрація космічних об'єктів; юридичні наслідки реєстрації космічних об'єктів; держава реєстрації; запускаюча держава; відповідальність за шкоду, спричинену космічними об'єктами; відповідальність за космічну діяльність; юрисдикція та контроль над космічним об'єктом; право власності на космічний об'єкт.

Вступ

З розвитком науки та технологій все частішою стає практика запуску космічних об'єктів у космічний простір (включаючи Місяць та інші небесні тіла). Відповідно збільшується кількість випадків, коли необхідно регулювати різноманітні ситуації, пов'язані зі встановленням права власності на космічні об'єкти, здійсненням юрисдикції і контролю над космічним об'єктом та іншими юридичними наслідками, що пов'язані із фактами запуску та реєстрації кожного окремого космічного об'єкта. Ось чому із правового погляду дуже важливо розуміти різницю між поняттями «запускаюча держава» і «держава реєстрації», а також встановити, які саме суб'єкти-учасники запуску і реєстрації космічних об'єктів матимуть ті чи інші юридичні наслідки (у формі конкретних прав та обов'язків).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У правовій доктрині України в рамках вивчення міжнародного космічного права вченими давалася загальна характеристика правового статусу космічних об'єктів та екіпажу космічних об'єктів. Серед них можна відзначити передовсім праці О. Беглого (1996), Н. Малишевої (2003; 2010), О. Стельмаха (2012), Р. Шишки (2018), Н. Юрковської (2016) та ін. Проте аналіз

і правова оцінка юридичних наслідків реєстрації космічних об'єктів (у формі конкретних прав та обов'язків суб'єктів-учасників запуску і реєстрації космічних об'єктів) в українській сучасній науці ще не проводилися.

Формулювання цілей статті

Подальшого глибокого вивчення потребують юридичні наслідки запуску космічних об'єктів у космічний простір та реєстрації космічних об'єктів, що запускаються у космічний простір (включаючи Місяць та інші небесні тіла), як для держав (чи інших суб'єктів міжнародного права), що беруть участь у запуску, так і для держав (чи інших суб'єктів міжнародного права), що здійснюють реєстрацію таких космічних об'єктів.

Завданнями пропонованої наукової статті є: дослідити процедуру реєстрації об'єктів, що запускаються в космічний простір, відповідно до чинного міжнародного космічного права; визначити відповідно до чинного міжнародного космічного права юридичні наслідки реєстрації космічних об'єктів (у формі конкретних прав та обов'язків) для запускаючої держави (запускаючих держав) і для держави реєстрації космічного об'єкта.

Виклад основного матеріалу дослідження

У доктрині міжнародного права та чинних міжнародних нормативно-правових документах часто вживаються терміни «космічний об'єкт», «космічний апарат», «космічне судно», «космічний корабель», «орбітальна станція», «космічна станція» тощо. Незважаючи на загальноприйнятість застосування цих термінів у міжнародній практиці, а також у міжнародному звичаєвому та договірному праві, міжнародне космічне право на сьогодні не містить загальноприйнятого визначення жодного із названих термінів.

У чинному Законі України «Про космічну діяльність» (1996) вживається термін «космічний апарат». Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону, космічний апарат – це «літальний технічний засіб для польотів у космос і в космосі з метою його дослідження та використання».

У конвенційному міжнародному праві і у міжнародній практиці найчастіше застосовується термін «космічний об'єкт» (далі – *КО*). Цей термін застосовується для означення *будь-яких технічних пристроїв, апаратів чи споруд, створених людиною та призначених для використання саме у космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла.*

Незважаючи на відсутність у міжнародному праві загалом, та у міжнародному космічному праві зокрема, визначення поняття «космічний об'єкт», міжнародне космічне право (далі – *МКП*) містить звичаєві та

конвенційні норми, які достатньо детально окреслюють *міжнародно-правовий режим космічних об'єктів*. Такий міжнародно-правовий режим відповідно до МКП поширюється на самі космічні об'єкти, а також на їх складові частини, механізми доставки КО та складові частини таких механізмів доставки (Див.: Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р. (General Assembly, 1966); Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, спричинену космічними об'єктами, 1972 р. (General Assembly, 1971); Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір, 1975 р. (General Assembly, 1974).

Реєстрація космічних об'єктів веде до важливих юридичних наслідків у контексті права власності на КО, прав щодо використання КО, здійснення юрисдикції та контролю над КО та будь-яким його екіпажем, несення відповідальності за шкоду, спричинену космічними об'єктами, тощо.

Міжнародно-правові норми, які стосуються процедури реєстрації КО та її юридичних наслідків, зазначені насамперед у Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір, 1975 р. (далі – *Конвенція про реєстрацію*) (General Assembly, 1974), а також у деяких інших конвенціях, зокрема: Договорі про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р. (далі – *Договір про Космос*) (General Assembly, 1966), Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, спричинену космічними об'єктами, 1972 р. (далі – *Конвенція про відповідальність*) (General Assembly, 1971) та ін.

Із правового погляду, дуже важливо розуміти різницю між поняттями «запускаюча держава» і «держава реєстрації».

Відповідно до Конвенції про реєстрацію (ст.1, п.«а»), Конвенції про відповідальність (ст.1, п.«с») та Договору про Космос (ст.7), термін «запускаюча держава» охоплює чотири категорії держав, а саме: 1) держави, які реалізують (здійснюють) запуск КО; 2) держави, які організують запуск КО; 3) держави, з територій яких здійснюється запуск КО; 4) держави, з установок яких здійснюється запуск КО (General Assembly, 1974; General Assembly, 1971; General Assembly, 1966). Таким чином, при запуску космічного об'єкта у космічний простір може бути як одна запускаюча держава, так і одночасно кілька (невизначене число) запускаючих держав.

Процедура реєстрації космічних об'єктів передбачена Конвенцією про реєстрацію 1975 р. Відповідно до ст.1, п.«с» цього документа, «термін “держава реєстрації” означає запускаючу державу, до реєстру якої занесено космічний об'єкт відповідно до статті 2» (General Assembly, 1974).

Реєстрація КО повинна здійснюватися на двох рівнях: внутрішньодержавному і міжнародному. Так, відповідно до п.1 ст.2 Конвенції про реєстрацію, коли космічний об'єкт запускається на орбіту навколо Землі або далі в космічний простір, запускаюча держава повинна зареєструвати його шляхом запису у відповідному реєстрі, який ведеться цією запускаючою державою. Кожна запускаюча держава повинна проінформувати Генерального секретаря ООН про заснування такого реєстру (п.1 ст.2) (General Assembly, 1974). Зміст кожного реєстру і умови його ведення визначаються відповідною державою реєстрації (п.3 ст.2) (General Assembly, 1974).

Відповідно до Закону України «Про космічну діяльність» (1996, ст.13), «космічні апарати підлягають обов'язковій державній реєстрації в Державному реєстрі космічних апаратів України. Правила реєстрації космічних апаратів в Україні затверджує Кабінет Міністрів України. Якщо космічний апарат створюється спільно з юридичними особами інших держав чи міжнародними організаціями або для інших держав, іноземних суб'єктів господарської діяльності чи міжнародних організацій, то питання його реєстрації вирішується згідно з укладеними міжнародними договорами (контрактами)». Закон також встановлює, що окремо запроваджується Державний реєстр унікальних об'єктів космічної діяльності (Закон України «Про космічну діяльність», 1996). Національне космічне агентство України проводить реєстрацію космічних апаратів України (Положення про Національне космічне агентство України, 2006, п. 15), а також веде Державний реєстр унікальних об'єктів космічної діяльності, здійснює державний нагляд за їх станом (Положення про Національне космічне агентство України, 2006, п. 43).

На відміну від «запускаючої держави» (яких при запуску конкретного КО у космічний простір може бути як одна, так і кілька), «*держава реєстрації*» при запуску космічного об'єкта може бути лише одна. Відповідно до ст. 2, п. 2 Конвенції про реєстрацію, *якщо в запуску космічного об'єкта брали участь дві або більше запускаючих держав, то вони повинні спільно визначити, яка з них зареєструє цей об'єкт* (General Assembly, 1974). Запускаючі держави можуть визначити, яка з держав стане державою реєстрації, зокрема, шляхом укладення міжнародного договору. Досягнення домовленості із цього питання шляхом укладення міжнародного договору (у письмовій формі) попередить можливість виникнення спорів у майбутньому або сприятиме швидшому вирішенню таких спорів.

На міжнародному рівні реєстрація КО здійснюється Генеральним секретарем ООН. Із 1962 р. Організація Об'єднаних Націй веде Реєстр об'єктів, запущених у відкритий космос (United Nations Register, n.d.). Відповідно до ст. 3 Конвенції про реєстрацію, Генеральний секретар ООН веде Реєстр, до якого вноситься перелік даних (інформація), чітко визначений у ст. 4 Конвенції про реєстрацію. До інформації, що міститься в цьому Реєстрі, забезпечується постійний відкритий доступ (General Assembly, 1974).

Реєстр та процедура реєстрації космічних об'єктів спочатку створювалися як механізм для допомоги *Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях* у його обговореннях політичних, правових і технічних питань, що стосуються космічного простору. Проте еволюція міжнародного космічного права призвела до того, що реєстрація КО стає засобом визначення того, які держави несуть міжнародну майнову та іншу відповідальність за космічні об'єкти (United Nations Register, n. d.).

Повноваження та відповідальність щодо ведення Реєстру Генеральний секретар ООН делегував *Управлінню ООН з питань космічного простору* (United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA), далі – *Управління*). Воно публічно поширює інформацію, яка має статус документів ООН. Зазначена інформація доступна на веб-сайті Управління, а також із нею можна ознайомитися у відкритому доступі через систему офіційних документів ООН (United Nations Register, n. d.).

Держави та міжнародні міжурядові організації, які погоджуються дотримуватися Конвенції про реєстрацію, зобов'язані створити власні національні реєстри та надавати інформацію про їхні космічні об'єкти Генеральному секретарю ООН для включення до Реєстру ООН (United Nations Register, n. d.).

На сьогодні понад 86 % усіх супутників, зондів, посадкових модулів, космічних кораблів з екіпажами і елементів польоту космічних станцій, запущених на орбіту Землі або далі в космічний простір, зареєстровано Генеральним секретарем ООН (United Nations Register, n.d.).

У ст. 4, п. 1 Конвенції про реєстрацію визначений перелік даних, які кожна держава реєстрації повинна надати Генеральному секретареві ООН про кожний космічний об'єкт, занесений до реєстру цієї держави, а саме: а) назва запускаючої держави або запускаючих держав; б) відповідне позначення космічного об'єкта або його реєстраційний номер; в) дата і територія або місце запуску; г) основні параметри орбіти, включаючи: період обертання, нахилення, апогей, перигей; е) загальне призначення космічного об'єкта. Зазначену інформацію держава реєстрації зобов'язана надати Генеральному секретареві ООН у найближчий практично здійснений термін. Окрім того,

кожна держава реєстрації може час від часу передавати Генеральному секретареві ООН додаткову інформацію щодо КО, занесеного до її реєстру (ст. 4, п. 2) (General Assembly, 1974). Якщо на космічний об'єкт, що запускається на орбіту навколо Землі або далі в космічний простір, нанесено згадувані в ст. 4 позначення або реєстраційний номер, або і те, і інше, держава реєстрації повідомляє Генерального секретаря ООН про цей факт при наданні інформації про КО згідно зі ст. 4. У такому разі Генеральний секретар ООН заносить це повідомлення в Реєстр (General Assembly, 1974).

Держава реєстрації повинна повідомляти Генерального секретаря ООН максимально можливою мірою і в найближчий практично здійснений термін нову інформацію про космічні об'єкти, щодо яких ця держава раніше надала інформацію і які, будучи виведеними на орбіту навколо Землі, більше не перебувають на цій орбіті (ст. 4, п. 3 Конвенції про реєстрацію) (General Assembly, 1974).

Реєстрація космічних об'єктів створює важливі *юридичні наслідки* як для самої держави реєстрації, так і для інших суб'єктів міжнародного права. Такі юридичні наслідки пов'язані насамперед із: *обов'язками щодо здійснення реєстрації КО*; *можливістю здійснення юрисдикції та контролю над КО і його екіпажем*; *правом власності на КО та його складові частини*; *майновою відповідальністю за нанесення шкоди космічним об'єктом та іншими видами відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням КО*.

Як було зазначено, держава реєстрації має *обов'язки щодо здійснення реєстрації КО* відповідно до міжнародного космічного права, у т. ч. з надання визначеної інформації Генеральному секретареві ООН. Це може створювати для держави певне фінансове та організаційне навантаження.

За загальним правилом вважається, що саме держава реєстрації може здійснювати *юрисдикцію та контроль* над космічним об'єктом і будь-яким його екіпажем (у т. ч. у контексті порятунку і повернення космонавтів). Відповідно до ст. 8 Договору про Космос, держава-учасниця цього договору, до реєстру якої занесено об'єкт, запущений у космічний простір, «зберігає юрисдикцію і контроль над таким об'єктом і над будь-яким екіпажем цього об'єкта під час їх перебування в космічному просторі, у т. ч. і на небесному тілі» (General Assembly, 1966).

У доктрині міжнародного права у широкому значенні під терміном «юрисдикція і контроль» розуміють право держави на здійснення законодавчої,

виконавчої і судової влади стосовно космічного об'єкта, майна, що у ньому міститься, осіб, які у ньому перебувають. Термін «контроль» (що вживається у словосполученні «юрисдикція і контроль») у доктрині МКП розуміють як один із елементів юрисдикції або як термін, що означає право на здійснення управління космічним об'єктом і керівництва над його екіпажем.

За загальним правилом вважається, що *правом власності* на космічні об'єкти, запущені в космічний простір (включаючи об'єкти, доставлені або споруджені на небесному тілі, і їх складові частини), володіє саме держава реєстрації КО. Такі права власності залишаються непорушеними під час перебування космічних об'єктів (а також їх складових частин) у космічному просторі, або на небесному тілі, або після повернення на Землю. Зокрема, у Договорі про Космос (ст.8) зазначається, що космічні об'єкти або їх складові частини, які виявлені за межами держави-учасниці цього договору, до реєстру якої їх занесено, мають бути повернені державі реєстрації (одночасно вказується про обов'язок держави реєстрації КО на вимогу надати до повернення опізнавальні дані) (General Assembly, 1966).

Майнову відповідальність за шкоду, нанесену космічним об'єктом, та інші види відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням КО, несе запускаюча держава. Якщо запускаючих держав кілька, то кожна з таких держав повинна нести зазначену відповідальність. Зокрема, відповідно до Договору про Космос (ст.7), *кожна держава, яка згідно з цим договором належить до числа держав, що здійснювали запуск космічного об'єкта* (в космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла), *несе міжнародну відповідальність за шкоду, яка була завдана таким космічним об'єктом або його складовими частинами на Землі, у повітряному або в космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, іншим державам, їх фізичним або юридичним особам* (General Assembly, 1966).

Окрім того, *запускаюча держава несе абсолютну відповідальність* (у формі виплати компенсації) за шкоду, яка була завдана її космічним об'єктом на поверхні землі або повітряному судну в польоті (General Assembly, 1971, art. II). У цьому контексті термін «шкода» означає «позбавлення життя, тілесне пошкодження або інше пошкодження здоров'я; або знищення чи пошкодження майна держав, або фізичних чи юридичних осіб, або майна міжнародних міжурядових організацій» (General Assembly, 1971, art. I). Слід окремо зазначити, що у п.1 ст.VI Конвенції про відповідальність додатково зазначається: «За умови дотримання положень пункту 2 цієї статті, звільнення від абсолютної відповідальності надається тією мірою, якою запускаюча держава доведе, що шкода стала повністю або частково результатом грубої недбалості, або дії, або бездіяльності, вчинених із наміром

завдати шкоди, з боку держави-позивача або фізичних чи юридичних осіб, яких вона представляє». У п. 2 ст. VI цієї ж Конвенції зазначається: «Жодного звільнення не надається у випадках, коли шкода стала результатом діяльності запускаючої держави, яка не відповідає міжнародному праву, включаючи, зокрема, Статут Організації Об'єднаних Націй і Договір про принципи діяльності держав із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла» (General Assembly, 1971).

Відповідно до п. 1 ст. 5 Конвенції про відповідальність, якщо запускаючих держав було дві або більше, то *всі запускаючі держави несуть солідарну відповідальність за будь-яку завдану шкоду*. Відповідно до п. 2 ст. 5 Конвенції про відповідальність, запускаюча держава, що виплатила компенсацію за шкоду, має право регресної вимоги до інших учасників спільного запуску. Учасники спільного запуску можуть укласти угоди про розподіл між собою фінансових зобов'язань, за якими вони несуть солідарну відповідальність. Такі угоди не зачіпають права держави, якій завдано шкоди, вимагати всієї компенсації за шкоду від будь-якої із запускаючих держав або всіх запускаючих держав, що несуть солідарну відповідальність (General Assembly, 1971). Відповідно до п. 3 ст. 5 Конвенції про відповідальність, «держава, з території або установок якої здійснюється запуск космічного об'єкта, розглядається як учасник спільного запуску» (General Assembly, 1971).

Відповідно до ст. 7 Конвенції про реєстрацію, всі правила, визначені цим документом щодо держав, розглядаються як такі, що стосуються також будь-якої *міжнародної міжурядової організації*, яка здійснює космічну діяльність, якщо така організація заявляє, що вона бере на себе права і обов'язки, передбачені зазначеною Конвенцією, і якщо більшість держав-учасниць цієї організації є державами-учасницями Конвенції про реєстрацію і Договору про Космос (General Assembly, 1974).

Висновки

Реєстрація космічних об'єктів створює важливі *юридичні наслідки* як для самої держави реєстрації, так і для інших суб'єктів міжнародного права. Такі юридичні наслідки пов'язані насамперед із: *обов'язками щодо здійснення реєстрації КО*; *можливістю здійснення юрисдикції та контролю над КО і його екіпажем*; *правом власності на КО та його складові частини*; *майновою відповідальністю за нанесення шкоди космічним об'єктом та іншими видами відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням КО*.

Аналіз норм міжнародного космічного права дозволив встановити, що: на державу реєстрації покладаються *обов'язки виконання й дотримання процедур зі здійснення реєстрації КО* (це може створювати для неї певне фінансове та організаційне навантаження); держава реєстрації може здійснювати *юрисдикцію та контроль* над космічним об'єктом і будь-яким його екіпажем (у т.ч. у контексті порятунку і повернення космонавтів); за державою реєстрації визнається *право власності* на космічні об'єкти, запущені в космічний простір. На відміну від попередньо зазначених юридичних наслідків, які за загальними правилами міжнародного космічного права пов'язуються саме з державою реєстрації, юридичні наслідки щодо *відповідальності* (майнова відповідальність за шкоду, нанесену космічним об'єктом, та інші види відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням КО) відповідно до норм чинного міжнародного космічного права пов'язуються саме із державою або державами, що здійснювали запуск космічного об'єкта.

Тому у випадках, коли в запуску космічного об'єкта беруть участь дві або більше запускаючих держав, то з метою захисту своїх прав та інтересів таким запускаючим державам доречно досягнути домовленостей щодо конкретних аспектів юридичних наслідків реєстрації космічного об'єкта та відповідальності у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із запуском і використанням цього КО. Такі домовленості рекомендується закріплювати укладенням письмового міжнародного договору.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Беглий, О., 1996. Закон України «Про космічну діяльність» і витоки національного космічного права. *Космічна наука і технологія*, 2 (5-6), с.13-16.

Закон України «Про космічну діяльність», 1996. *Верховна Рада України*, [online] 15 листопада, № 502/96-ВР. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text>> [Дата звернення 21 жовтня 2022].

Малишева, Н., 2003. Космічне право: перспективи розвитку в міжнародному і національному правовому контекстах. *Вісник Академії правових наук України*, 2-3, с.335-349.

Малишева, Н., 2010. *Нариси з космічного права*. Київ: Алерта.

Положення про Національне космічне агентство України, 2006. *Урядовий портал*, [online] 13 грудня № 1722. Доступно: <<https://www.kmu.gov.ua/pras/58563829>> [Дата звернення 21 жовтня 2022].

Стельмах, О., 2012. Міжнародно-правовий режим космічної безпеки: до теорії питання. *Держава і право*, 56, с.522-531.

Шишка, Р., 2018. Правовий режим космічних об'єктів: наукова доктрина. *Advanced Space Law* [e-journal], 2, pp.63-69. <https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/8>

Юрковська, Н., 2016. Актуальні напрями розвитку космічної галузі України в рамках гармонізації національного законодавства з європейським. *Космічна наука і технологія*, 22 (6), с.45-53.

Baturin, Y., 2020. The Astronaut's Legal Status. *Advanced Space Law*, [e-journal] 5, pp.4-13. <https://doi.org/10.29202/asl/2020/5/1>

General Assembly, 1966. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (Resolution 2222 (XXI)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 19 December. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf> [Accessed 21 October 2022].

General Assembly, 1971. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects (Resolution 2777 (XXVI)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 29 November. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf> [Accessed 21 October 2022].

General Assembly, 1974. Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space (Resolution 3235 (XXIX)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 12 November. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf> [Accessed 21 October 2022].

United Nations Register of Objects Launched into Outer Space, n.d. *United Nations Office for Outer Space Affairs*; [online] Available at: <<https://www.unoosa.org/oosa/en/spaceobjectregister/index.html>> [Accessed 01 November 2022].

REFERENCES

Baturin, Y., 2020. The Astronaut's Legal Status. *Advanced Space Law*, [e-journal] 5, pp.4-13. <https://doi.org/10.29202/asl/2020/5/1>

Biehlý, O., 1996. Zakon Ukrainy "Pro kosmichnu diialnist" i vytoky natsionalnoho kosmichnoho prava [The Law of Ukraine "On Space Activities" and the Origins of National Space Law]. *Space Science and Technology*, 2 (5-6), pp.13-16.

General Assembly, 1966. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (Resolution 2222 (XXI)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 19 December. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_21_2222E.pdf> [Accessed 21 October 2022].

- General Assembly, 1971. Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects (Resolution 2777 (XXVI)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 29 November. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_26_2777E.pdf> [Accessed 21 October 2022].
- General Assembly, 1974. Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space (Resolution 3235 (XXIX)). *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] 12 November. Available at: <https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_29_3235E.pdf> [Accessed 21 October 2022].
- Malysheva, N., 2003. Kosmichne pravo: perspektyvy rozvytku v mizhnarodnomu i natsionalnomu pravovomu kontekstakh [Space Law: Development Perspectives in International and National Legal Contexts]. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2-3, pp.335-349.
- Malysheva, N., 2010. *Narysy z kosmichnoho prava* [Essays on space law]. Kyiv: Alerta.
- Polozhennia pro Natsionalne kosmichne ahentstvo Ukrainy [Regulations on the National Space Agency of Ukraine], 2006. *Government portal*, [online] 13 December No 1722. Available at: <<https://www.kmu.gov.ua/npas/58563829>> [Accessed 21 October 2022].
- Shyshka, R., 2018. Pravovyi rezhym kosmichnykh obiektiv: naukova doktryna [The Legal Regime of Space Objects: Scientific Doctrine]. *Advanced Space Law*, [e-journal] 2, pp.63-69. <https://doi.org/10.29202/asl/2018/2/8>
- Stelmakh, O., 2012. Mizhnarodno-pravovyi rezhym kosmichnoi bezpeky: do teorii pytannia [The International Legal Regime of Space Security: Towards a Theory of the Question]. *Derzhava i pravo*, 56, pp.522-531.
- United Nations Register of Objects Launched into Outer Space, n.d. *United Nations Office for Outer Space Affairs*, [online] Available at: <<https://www.unoosa.org/oosa/en/spaceobjectregister/index.html>> [Accessed 01 November 2022].
- Yurkovska, N., 2016. Aktualni napriamy rozvytku kosmichnoi haluzi Ukrainy v ramkakh harmonizatsii natsionalnoho zakonodavstva z yevropeiskym [Current directions of development of the space industry of Ukraine within the framework of harmonization of national legislation with European legislation]. *Space Science and Technology*, 22 (6), pp.45-53.
- Zakon Ukrainy "Pro kosmichnu diialnist" [Law of Ukraine "On Space Activities"], 1996. *Verkhovna Rada of Ukraine*, [online] 15 November, No 502/96-VR. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-vr#Text>> [Accessed 21 October 2022].

**REGISTRATION OF SPACE OBJECTS AMENABLY
INTERNATIONAL SPACE LAW:
PROCEDURE AND LEGAL CONSEQUENCES**

**Kateryna Vazhna^{1a},
Valerii Lastovskyi^{2a}**

¹*PhD in Law,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5591-8853>,

e-mail: kateryna.vazhna@gmail.com

²*Doctor of Historical Sciences, Professor,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8900-5569>,

e-mail: lastov@ukr.net

^a*Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine, 01133*

The article analyzes legal consequences caused by the registration of space objects (henceforth, SO) for the state of record and for other subjects of international law. The analysis of relevant norms of international space law made it possible to draw the following conclusions: duties of performance and compliance with procedures for SO registration rest on the state of record (this can create a certain financial and organizational burden on the last mentioned); the state of record can exercise jurisdiction and control over the space object and its personnel (including the astronauts' rescue and redemption); the ownership of space objects launched into outer space belongs to the state of registration.

In contrast to the aforementioned legal consequences related to the state of registration, legal consequences regarding responsibility (property liability for damage caused by a space object, and other types of liability for the launch and use of space objects) are related precisely with the launching state (or states) in accordance with international space law.

The article highlights that in cases when two or more states participate in the launch of a space object, then it is appropriate to reach agreements on specific aspects of legal consequences of registering a space object, and responsibilities in connection with activities related to this SO launch and use in order to protect their rights and interests. In conclusions, it is recommended to consolidate such agreements by concluding a written international treaty. The research results are based on the application of logical, analytical and synthetical methods.

Key words: space object; registration of space objects; legal consequences of space objects registration; state of registration; launching state; responsibility for damage caused by space objects; responsibility for space activities; jurisdiction and control over a space object; ownership of a space object.

**РЕГІОНАЛЬНІ
СТУДІЇ**

**REGIONAL
STUDIES**

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278440

УДК 324:004.5(4)

ДОДАТКИ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ (VAA) ЯК ПОПУЛЯРНИЙ ІНТЕРАКТИВНИЙ ОНЛАЙН- ІНСТРУМЕНТ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ У ЄВРОПІ

Вільчинська Ірина Юріївна^{1а},
Доскіч Людмила Степанівна^{2а}

Надіслано:

05.01.2023

Рецензовано:

20.01.2023

Прийнято:

10.02.2023

¹Докторка політичних наук, професорка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-7811>,
e-mail: poisk.07@ukr.net,

²Кандидатка політичних наук,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2465-7835>,
e-mail: ludochka1234d@gmail.com,

^аКиївський університет культури,
вул. Дмитра Дорошенка, 20, Київ, Україна, 01042

Для цитування:

Вільчинська, І.Ю. та Доскіч, Л.С., 2023. Додатки для голосування (VAA) як популярний інтерактивний онлайн-інструмент виборчих кампаній у Європі. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.127-138. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278440>.

Мета статті – проаналізувати загальні позитивні та негативні характеристики популярних інтерактивних онлайн-інструментів виборчих кампаній у Європі – Додатків для голосування (Voting advice application, VAA). Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні низки підходів, інтегрованих із різних наук, зокрема політології, політичного менеджменту, політичної соціології, міжнародного права і под. Також використано загальнонаукові методи дослідження: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та ін. Висновки. Основна мета онлайн-інструменту VAA – проінформувати, які найважливіші політичні питання відстоюють різні партії, а відтак – зробити вибори прозорими та допомогти виборцю у пошуках кандидата чи партії з найбільш близькими для нього переконаннями і поглядами. Це уможливорює компетентний усвідомлений електоральний вибір. Різні VAA мають і різні способи отримання інформації,

обчислення та представлення результату, однак основними у застосунках є такі функції: вказівки щодо пошуку партії, яка щонайкраще відповідає політичним уподобанням. Це вимірюється ступенем згоди з переліком тверджень щодо політичних пропозицій, представлених у програмах політичних акторів.

Завдяки унікальній методології та великому обсягу Додатки надто важливі для наукової сфери, зокрема для дослідників і практиків, які цікавляться політичними партіями, політичною поведінкою та виборами, роблячи значний внесок у дослідження європейських партійних систем і методологію позиціонування партій. Також науковці зосереджують увагу на тому, як VAA впливають на поведінку, голосування і результати виборів, на питаннях методології та вимірювання результатів.

Ключові слова: Додатки для голосування; виборчі кампанії; виборці; політичні партії; електоральні преференції.

Вступ

Не викликає заперечень той факт, що у будь-якій країні найбільш резонансною політичною подією, та й не тільки політичною, є вибори. Особливо це стосується загальнонаціональних виборчих перегонів. Також можна констатувати, що саме під час виборів застосовуються найбільш прогресивні технології, і саме на виборах вони почасті і тестуються. Тому підготовка, перебіг, як і технології та інструменти, які залучаються для забезпечення виборчого процесу, є предметом підвищеного інтересу і практиків, і науковців. Відповідно, часті їх переваги стають найбільш висвітленими і у засобах масової комунікації, і у наукових дослідженнях, зокрема з урахуванням найбільш актуальних трендів.

У своєму дослідженні ми зупинимо увагу на інформаційній технології, яка останнім часом стала популярною на виборах у Європі. Йдеться про Voting advice application (VAA).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження різних аспектів Додатків для голосування особливо актуалізувалися останніми роками. Так, Г.-Р. Морено, Дж. Паділья та ін. (Moreno, Padilla and Chuesa, 2022) обґрунтовують переваги гібридного VAA. Він втримує адаптивний алгоритм, що вивчає конфігурацію концептуального простору з відповідей користувачів, залучаючи експертне кодування для позицій сторін і даних користувачів, щоб налаштувати

обчислення зіставлення преференцій електорату з позиціями політичних акторів із метою підвищення компетенції майбутніх виборців. М. Розема, Т. Луверс, використовуючи дані користувачів із VAA, розробленого для голландських місцевих виборів 2014 р., досліджують шкали відповідей у додатках із порадами щодо голосування, розглядають вплив дизайну на ці інструменти, зосереджуючись на шкалі відповідей, яка використовується для вимірювання політичних позицій партій і виборців, а також придатність альтернативних шкал для створення просторових моделей, які часто використовують VAA (Rosema and Louwerse, 2016). Т. Фоссен, Дж. Андерсон аналізують основне сенсове навантаження Додатків у контексті конкуруючих поглядів на демократію та громадянство (Fossen and Anderson, 2014). А. Рейльян, Ф. Феррейра да Сілва та ін. описують набір значень «EU Profiler/euandi trend file (2009–2019)» і метод збору даних про позицію партій із трьох послідовних загальноєвропейських VAA, розроблених для виборів до Європейського парламенту в 2009, 2014 та 2019 рр. (Reiljan et al., 2020). Д. Тошков, Дж. Ромейн досліджують можливість використання даних із Додатків для оцінки політичних уподобань прихильників партії. Для цього визначають 10 запитань про переваги щодо питань державної політики, які ставилися приблизно в той самий час і з подібними формулюваннями в традиційних опитуваннях громадської думки та у VAA, проведених у Німеччині та Нідерландах (Toshkov and Romeijn, 2021).

Формулювання цілей статті

Мета статті – проаналізувати загальні позитивні та негативні характеристики популярних інтерактивних онлайн-інструментів виборчих кампаній у Європі – Додатків для голосування (Voting advice application, VAA).

Виклад основного матеріалу дослідження

Популярність Додатків (VAA) спровокувала закріплення за ними низки назв: Додаток порад для голосування, Додаток для допомоги при голосуванні, Засіб зіставлення голосів, Компас для голосування, Компас для виборців, Політичний компас, Виборчий навігатор, Партійний лічильник.

Така кількість офіційних і напівофіційних найменувань досить ґрунтовно розкриває суть і призначення цих веб-додатків. Тобто з назв загалом зрозуміло, що цей популярний інтернет-інструмент розроблений для того, щоб допомогти громадянам порівняти свої політичні преференції із відповідними позиціями політичних партій/кандидатів. Це дає змогу майбутнім виборцям більш широко реалізувати свої преференції та зробити не просто вдалий, а й усвідомлений електоральний вибір.

Найпоширеніша модель Додатку представлена Vote Compass і StemWijzer, а також Додатками, розробленими на їхній основі, як, наприклад, EU Profiler

і Wahl-O-Mat. Деякі з VAA з'являються вже під час самих виборів. Приміром, під час голландських виборів 2012 р. їх було понад 30 (Fossen and Anderson, 2014).

Різні VAA мають різні способи отримання інформації та обчислення і представлення результату, однак основними у застосунку є такі функції: вказівки щодо пошуку партії, яка найкраще відповідає політичним уподобанням, що вимірюється ступенем згоди з переліком тверджень щодо політичних пропозицій, представлених у програмах політичних акторів. Тобто Додатки зручно і ефективно інформують користувачів трьома способами: шляхом отримання інформації про політичні платформи акторів, які беруть участь у виборах; шляхом аналізу цієї інформації на відповідність власним уподобанням виборця; за рахунок допомоги у застосуванні цієї інформації для прийняття рішення, за кого віддати свій голос (Fossen and Anderson, 2014).

Як приклад розглянемо кілька Додатків.

Першим загальноєвропейським Додатком був розроблений Інститутом Європейського університету для сучасних виборчих кампаній, зокрема до Європейського парламенту у 2009 р., онлайн-інструмент за назвою euandi. Один з ініціаторів його впровадження ірландський політолог П. Мейр, автор відомої праці «Керуючи порожнечою?: Процес спустошення західних демократій» та не менш відомої тези про те, що виборці навіть в умовах демократії не можуть контролювати політичні рішення, тобто демократія втрачає свій основний компонент – стає демократією без народу як такого (Mair, 2013).

Далі слідували Додатки 2014 р. та 2019 р. Додаток 2019 р. для голосування в Європарламент був доступний понад 20 мовами та запрошував користувачів відреагувати на 22 заяви, які охоплювали широкий спектр політичних питань і політичних цінностей, актуальних для сучасної європейської спільноти. Його анкети показували, які партії ближче до вподобань громадян як у своїй країні, так і в усій Європі (Find out which party best represents your views, 2019).

Цей онлайн-інструмент досяг рекордної кількості користувачів у 1,28 млн. Тому з метою розширення масштабів проєкту euandi було удосконалено для низки національних виборів у Європі: федеральних виборів у Німеччині 2021 р., президентських виборів у Франції 2022 р., італійських виборів 2022 р. (New Voting Advice, 2022).

ВІЛЬЧИНСЬКА ІРИНА ЮРІЇВНА, ДОСКІЧ ЛЮДМИЛА СТЕПАНІВНА ДОДАТКИ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ (VAA)...

Прикметно, що лонгітюдний набір даних «EU Profiler/euandi trend file (2009–2019)» включає позиції 411 партій із 28 європейських країн і містить понад 20 000 унікальних партійних позицій, тобто ці Додатки є винятковою базою даних. Щоб привернути увагу партій до політичних питань, всі три варіанти VAA використовували один і той самий інтерактивний метод, який поєднує самостійну позицію партії та експертну оцінку. Збір даних став колективним зусиллям кількохсот висококваліфікованих соціологів із залученням експертів від кожної держави-члена ЄС. Політичні заяви партій були ідентичними у всіх країнах, і 15 заяв залишалися незмінними протягом усіх трьох хвиль (2009 р., 2014 р., 2019 р.) збору даних (Reiljan et al., 2020).

Нідерландський StemWijzer є найчастіше використовуваним допоміжним засобом голосування під час виборів. Відповівши на 30 тверджень згодою, незгодою чи відсутністю думки, виборці можуть порівняти свою позицію із позицією політичних партій. StemWijzer існує із 1989 р. і був розроблений ProDemos – Будинком демократії та верховенства права (StemWijzer, n. d.).

Kieskompas є частиною академічної спільноти VU University Amsterdam. Із моменту його заснування у 2006 р. ним скористалося понад 45 млн людей у понад 40 країнах. Kieskompas (Election Compass) позиціонує себе як незалежний та об'єктивний онлайн-додаток, який не дає поради щодо голосування, а включає близько 30 тверджень про найважливіші політичні питання. Це дає багато інформації про погляди політичних партій. Спектр питань має дві осі. Горизонтальна вісь (зліва направо) стосується соціально-економічних (робота, субсидії та податки), а вертикальна (прогресивно-консервативна) – соціально-культурних сфер: погляди на імміграцію, етичні питання тощо (Kieskompas Voting Aid Application, n. d.).

Останній на момент написання статті новий VAA був розроблений EUI разом з Європейською програмою управління та політики у співпраці з Пізанським університетом та Quotidiano Nazionale напередодні виборів в Італії 25 вересня 2022 р. за назвою «Політичний навігатор». Він запрошує користувачів відреагувати на 30 заяв, які охоплюють широкий спектр поточних політичних і ціннісних питань італійської виборчої кампанії, згрупованих за кількома напрямками: економіка; культура; інтеграція в ЄС; навколишнє середовище; зовнішня політика. За допомогою двох візуальних інструментів результати показують, які партії є найближчими до вподобань громадян у відсотках спочатку з огляду «лівого-правого» та «консервативно-прогресивного» політичних вимірів (New Voting Advice, 2022).

Нині ті чи інші Додатки активно використовуються у багатьох країнах Європи та є досить популярним інструментом серед виборців. Проте вони не

одразу отримали одностайну підтримку в міжнародній спільноті: як серед виборців і політичних маркетологів, так і серед науковців.

Зупинимося спочатку на основних відмічених дослідниками і практичних, і теоретичних перевагах Додатків, основне завдання яких, як слідує із зазначеного нижче, полягає не лише в тому, щоб допомогти виборцям прийняти рішення, за кого голосувати.

По-перше, до основних переваг VAA відносять той факт, що їхні інструменти за рахунок ґрунтовного висвітлення позицій кандидатів привертають увагу людей до партійних програм та політичних питань, відкриваючи шлях до публічного обговорення проблем і спільного раціонального політичного процесу.

По-друге, Додатки змушують обговорювати суть, а не особистості та події виборчої кампанії, що покращує інформованість громадян щодо політичних питань, а як результат – допомагає раціональному формулюванню політичних еспектацій та преференцій.

По-третє, VAA зазвичай також спрямовані на те, щоб у майбутньому узгодити політичні преференції користувачів із позиціями партій чи кандидатів, зменшивши розрив між уподобаннями виборців та реальною політикою.

По-четверте, оцінювання політичних переваг прихильників політичних партій є важливими для вивчення політичного представництва. Оскільки такі оцінки не можуть бути отримані безпосередньо зі стандартних опитувань громадської думки, які зазвичай репрезентативні лише на національному рівні та рідко порушують питання про громадську підтримку конкретної політики. Тому дані з Додатків можуть бути використані для оцінки політичних переваг прихильників політичної партії та стати у пригоді для партійних технологів у діяльності з інформаційного супроводу останніх (Toshkov and Romeijn, 2021).

По-п'яте, VAA – це досить вдалий засіб для вирішення однієї з найдавніших і найсуперечливіших проблем демократії, яка стосується компетенції виборців і їхньої здатності ретельно обмірковувати та усвідомлювати наслідки своїх поглядів і відповідного електорального вибору. Адже зазвичай громадяни: мають низький рівень політичних знань, зокрема про відповідні партійні позиції; погано поінформовані про програмні розбіжності між партіями щодо питань, які розглядаються на виборах; схильні до маніпулятивного впливу; ірраціональні щодо засобів досягнення

своїх цілей; упереджені та передбачувані у демонстрації своїх переваг щодо кандидатів тощо. Ці недоліки призводять до не зовсім зваженого вибору та відповідних політичних наслідків для всієї країни тощо.

Так, німецький «Wahl-O-Mat» має на меті подолати апатію виборців і підвищити їхню явку шляхом полегшення вибору. Нідерландський «StemWijzer» і бельгійський «Do the Vote Test» позиціонують себе як засіб розширення знань виборців про позиції партій із різних питань. Розробники «Kieskompas» [Vote Compass Inc.] формулюють ще одну версію проблеми громадянської компетентності: Kieskompas прагне допомогти людям зробити більш обґрунтований вибір. На основі науково схвалених методів Kieskompas розробляє веб-додатки, щоб зробити вибір більш простим і прозорим (Fossen and Anderson, 2014).

Отже, головне завдання VAA у такому контексті – ефективно підвищити компетентність громадян, лагідно перетворюючи їх на добре поінформованих виборців.

АлеDodатки мають не лише прихильників, а й противників, які вважають, що VAA ніколи не зможуть дати правильну чи нейтральну пораду, більше того – є заангажованими на певні політичні сили, не можуть бути повністю неупередженими щодо певного політичного актора, тобто політично нейтральними, позаяк часто анкети заповнюють політичні маркетологи та технологи, керуючись передбачуваними позиціями, взятими з партійних програм і дебатів. Водночас натомість анкети VAA для максимальної точності й правдивості інформації мають бути заповнені кандидатом або партією.

VAA зазвичай порівнюють і агрегують позиції користувачів і політичних партій щодо ряду питань політики, визначаючи концептуальний політичний простір. Основний метод для проведення порівняння уDodатках незадовільно адаптується до вподобань користувачів, тому що вони застосовують невинправдані апріорні рішення для зважування політичних питань, а також той самий простір для голосування, що й в інших політичних питаннях (Moreno, Padilla and Chuesa, 2022).

Також шкала відповідей потенційно глибоко впливає на кінцеві поради (виборці отримують різні результати VAA залежно від довжини шкали), за винятком виборців з екстремістським стилем відповіді. Отримані результати практично значимі для розробки цих інструментів: результати мають бути представлені у вигляді списку переваг, а не зосереджуватися на «найкращому збігу» (Rosema and Louwerse, 2016).

До негативних аспектів Dodатків дослідники відносять: вони привертають більшу увагу до відсутності відповідних кандидатів; не висвітлюють альтернативні способи (можливо, радикальні) політичної

діяльності, крім голосування. Також звучать заяви про упередженість щодо того, що невідомо, яка інформація є релевантною та які аргументи є переконливими; структурують політичну інформацію у спосіб, який базується на припущеннях розробників (Toshkov and Romeijn, 2021).

Крім того, надмірна зосередженість на технічних питаннях залишила поза увагою у Додатках інші важливі проблеми, зокрема можливість втручання у виборчу політику, якість результатів тощо. Так, Університет Антверпена провів незалежне дослідження і наголошує на ретельному відборі заяв VAA та належному порівняльному аналізі на основі даних опитування. Без відповідного калібрування VAA дають неправильні результати, як вважають дослідники (Voting advice application).

Звучать також заяви про можливість Додатків забезпечувати приватні комерційні інтереси, про їхню недостатню ефективність, відкритість та інклюзивність. Адже VAA не просто віддзеркалюють політичний ландшафт, а й навіть інсценують його відповідно до політично суперечливих припущень (Fossen and Anderson, 2014).

Утім, незважаючи на позитивні та негативні аспекти Додатків, вартує уваги один, без сумніву, позитивний і важливий момент. Крім того, що Додатки є корисним інструментом для виборців і партій, вони містять наукові дані, які мають велике значення для дослідників і практиків, які цікавляться політичними партіями, політичною поведінкою та виборами. Так, «Political Navigator 2022» став частиною тривалого наукового проекту про європейські вибори (New Voting Advice, 2022). Завдяки унікальній методології та великому обсягу Додатки також роблять значний внесок у дослідження європейських партійних систем і методологію позиціонування партій.

Дослідницькі можливості аналізу Voting Advice Applications сформували на сьогодні навіть окрему підсферу політологічних досліджень, що, зі свого боку, призвело до розробки низки національних дослідницьких проєктів, публікацій та навіть відповідних європейських мереж.

Так, метою дослідницької мережі з однойменною назвою Voting Advice Applications є об'єднання різних науковців, які цікавляться застосуванням Додатків, їхньою роллю у демократичних виборах, відносинах між партіями, виборцями та у моделях політичної комунікації в Європі та за її межами. На сайті вказано, що таке інтерактивне представлення досліджень корисне як для виборців під час прийняття електорального рішення, так

і для науковців, зацікавлених у розумінні політичних процесів (Voting Advice Applications, 2015).

Спільне вивчення VAA дає змогу координувати дослідження, обмінюватися результатами, поєднувати їхнє вивчення з іншими підсферами політичної науки: вивчення виборів, партій, електоральної поведінки, партійної політики, демократії (Voting Advice Applications). Також дослідники можуть зосереджувати увагу на тому, якою мірою VAA впливають на поведінку, голосування і результати виборів, на питаннях методології та вимірювання результатів.

Наприклад, розробник Kieskompas є членом асоціації компаній та установ, які займаються маркетинговими дослідженнями, цифровою аналітикою, маркетинговою розвідкою та ін. Його завдання не просто інформувати мешканців, а й відповідно до перевіреної наукової методології генерувати багато даних, які використовуються для проведення наукових досліджень. Також важливим напрямом роботи є обробка даних і переведення їх у цікавий і актуальний контент для ЗМІ.

Висновки

Отже, основна мета онлайн-інструменту VAA – проінформувати, які найважливіші політичні питання відстоюють різні партії, а відтак – зробити вибори прозорими та допомогти виборцю у пошуках кандидата чи партії з найбільш близькими для нього переконаннями і поглядами. Як результат – зробити усвідомлений електоральний вибір.

Завдяки унікальній методології та великому обсягу Додатки надто важливі для наукової сфери, зокрема для дослідників і практиків, які цікавляться політичними партіями, політичною поведінкою та виборами, роблячи значний внесок у дослідження європейських партійних систем і методологію позиціонування партій. Також науковці зосереджують увагу на тому, як VAA впливають на поведінку, голосування і результати виборів, на питаннях методології та вимірювання результатів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Find out which party best represents your views!, 2019. *Euandi 2019*. [online] Available at: <<https://euandi2019.eu/survey/default/EN>> [Accessed 10 November 2022].

Fossen, T. and Anderson, J., 2014. What's the point of voting advice applications? Competing perspectives on democracy and citizenship. *Electoral Studies*, [online] 36, pp.244-251. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379414000419>> [Accessed 10 November 2022].

Kieskompas Voting Aid Application, n.d. *Kieskompas*. [online] Available at: <<https://www.kieskompas.nl/en/tools/>> [Accessed 10 November 2022].

Mair, P., 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London; New York: Verso.

Moreno, G.R., Padilla, J. and Chueca, E., 2022. Learning VAA: A new method for matching users to parties in voting advice applications. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, [e-journal] 32 (2), pp.339-357. Available at: <https://doi.org/10.1080/17457289.2020.1760282>

New Voting Advice Application for the 2022 Italian general elections launched, 2022. *European University Institute*, [online] 19 September. Available at: <https://www.eui.eu/news-hub?id=new-voting-advice-application-for-the-2022-italian-general-elections-launched> [Accessed 10 November 2022].

Reiljan, A., Ferreira da Silva, F., Cicchi, L., Garzia, D. and Trechsel, A.H., 2020. Longitudinal dataset of political issue-positions of 411 parties across 28 European countries (2009–2019) from voting advice applications EU profiler and euandi. *Data in Brief*, [online] 31, art. 105968. Available at: [https://www.data-in-brief.com/article/S2352-3409\(20\)30862-3/fulltext](https://www.data-in-brief.com/article/S2352-3409(20)30862-3/fulltext) [Accessed 10 November 2022].

Rosema, M. and Louwerse, T., 2016. Response Scales in Voting Advice Applications: Do Different Designs Produce Different Outcomes? *Policy and Internet*, [online] 8 (4), pp.431-456. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/poi3.139?src=getftr> [Accessed 10 November 2022].

StemWijzer, n.d. [online] Available at: <https://home.stemwijzer.nl/overstemwijzer/> [Accessed 10 November 2022].

Toshkov, D. and Romeijn, J., 2021. How to estimate the policy preferences of party supporters: Disaggregating data from voting advice applications versus modeling survey responses. *Electoral Studies*, [online] 74, art. 102403. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379421001190> [Accessed 10 November 2022].

Voting advice application, 2022. *Wikipedia*, [online] 11 November. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Voting_advice_application [Accessed 10 November 2022].

Voting Advice Applications, 2015. *European Consortium for Political Research*. [online] Available at: <https://ecpr.eu/StandingGroups/StandingGroupHome.aspx?ID=56> [Accessed 10 November 2022].

REFERENCES

Find out which party best represents your views!, 2019. *Euandi 2019*. [online] Available at: <https://euandi2019.eu/survey/default/EN> [Accessed 10 November 2022].

© Вільчинська І. Ю., 2023

© Доскіч Л. С., 2023

- Fossen, T. and Anderson, J., 2014. What's the point of voting advice applications? Competing perspectives on democracy and citizenship. *Electoral Studies*, [online] 36, pp.244-251. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379414000419>> [Accessed 10 November 2022].
- Kieskompas Voting Aid Application, n.d. *Kieskompas*, [online] Available at: <<https://www.kieskompas.nl/en/tools/>> [Accessed 10 November 2022].
- Mair, P., 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London; New York: Verso.
- Moreno, G.R., Padilla, J. and Chueca, E., 2022. Learning VAA: A new method for matching users to parties in voting advice applications. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, [e-journal] 32 (2), pp.339-357. Available at: <https://doi.org/10.1080/17457289.2020.1760282>
- New Voting Advice Application for the 2022 Italian general elections launched, 2022. *European University Institute*, [online] 19 September. Available at: <<https://www.eui.eu/news-hub?id=new-voting-advice-application-for-the-2022-italian-general-elections-launched>> [Accessed 10 November 2022].
- Reiljan, A., Ferreira da Silva, F., Cicchi, L., Garzia, D. and Trechsel, A.H., 2020. Longitudinal dataset of political issue-positions of 411 parties across 28 European countries (2009–2019) from voting advice applications EU profiler and euandi. *Data in Brief*, [online] 31, art. 105968. Available at: <[https://www.data-in-brief.com/article/S2352-3409\(20\)30862-3/fulltext](https://www.data-in-brief.com/article/S2352-3409(20)30862-3/fulltext)> [Accessed 10 November 2022].
- Rosema, M. and Louwerse, T., 2016. Response Scales in Voting Advice Applications: Do Different Designs Produce Different Outcomes? *Policy and Internet*, [online] 8 (4), pp.431-456. Available at: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/poi3.139?src=getftr>> [Accessed 10 November 2022].
- StemWijzer*, n.d. [online] Available at: <<https://home.stemwijzer.nl/overstemwijzer/>> [Accessed 10 November 2022].
- Toshkov, D. and Romeijn, J., 2021. How to estimate the policy preferences of party supporters: Disaggregating data from voting advice applications versus modeling survey responses. *Electoral Studies*, [online] 74, art. 102403. Available at: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379421001190>> [Accessed 10 November 2022].
- Voting advice application, 2022. *Wikipedia*, [online] 11 November. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Voting_advice_application> [Accessed 10 November 2022].
- Voting Advice Applications, 2015. *European Consortium for Political Research*. [online] Available at: <<https://ecpr.eu/StandingGroups/StandingGroupHome.aspx?ID=56>> [Accessed 10 November 2022].

VOTING ADVICE APPLICATIONS AS A POPULAR INTERACTIVE ONLINE TOOL FOR ELECTION CAMPAIGNS IN EUROPE

Iryna Vilchynska^{1a},
Liudmyla Dосkich^{2a}

¹*Doctor of Political Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5388-7811>,
e-mail: poisk.07@ukr.net,*

²*PhD in Political Sciences,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2465-7835>,
e-mail: ludochka1234d@gmail.com,*

^a*Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine*

The purpose of the article is to analyze general positive and negative characteristics of popular interactive online election campaign tools in Europe – voting advice applications (VAA). The research methodology is based on an interdisciplinary combination of a number of approaches integrated from various sciences, including political science, political management, political sociology, international law, etc. General scientific methods of research are used as well: analysis, synthesis, comparison, generalization, etc. Conclusions. The main purpose of the VAA online tool is to inform about the most important political issues supported by different parties, and therefore to make the elections transparent and help the voter to find a candidate or a party with the closest beliefs and views. This enables a competent informed electoral choice. Different VAA have different ways of obtaining information, calculating and presenting the result. Still, the main functions in the applications are as follows: guidance on finding the party that best matches political preferences. This is measured by the degree of agreement with a list of statements about political offers presented in the programs of political actors.

Due to its unique methodology and large volume, the Applications are of great scholarly importance, particularly for researchers and practitioners interested in political parties, political behaviour and elections, making a significant contribution to the study of European party systems and the methodology of party positioning. Scientists also focus on how VAA influence the election behaviour, voting and results, as well on the issues of methodology and outcome measurement.

Key words: Voting advice applications (VAA); election campaigns; voters; political parties; electoral preferences.

© Вільчинська І. Ю., 2023

© Доскіч Л. С., 2023

**СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ**

**PUBLIC
COMMUNICATIONS**

DOI: 10.31866/2616-745X.11.2023.278442
УДК 355.097.2:364:355.01(477)

**ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ВКЛЮЧЕННЯ
ТА МОЖЛИВОЇ САМОЗАЙНЯТОСТІ В СУЧАСНИХ ВИКЛИКАХ
ВІЙНИ В УКРАЇНІ: САМОБУТНІ ВІТЧИЗНЯНІ ВЕКТОРИ
РОЗВИТКУ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Сірий Євген Володимирович^{1а},
Сіра Оксана Володимирівна^{2а}

Надіслано:
20.01.2023

Рецензовано:
30.01.2023

Прийнято:
10.02.2023

¹Доктор соціологічних наук, професор,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3396-8168>,
e-mail: socio1@ukr.net,

²Кандидатка філософських наук,
завідувачка відділу НПВ та лідерства,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1069-2381>,
e-mail: ovsira@ukr.net,

^аДержавний інститут сімейної та молодіжної політики,
вул. Еспланадна, 17, Київ, Україна, 01001

Для цитування:

Сірий, Є.В. та Сіра, О.В., 2023. Волонтерство як форма соціального включення та можливої самозайнятості в сучасних викликах війни в Україні: самобутні вітчизняні вектори розвитку і зарубіжний досвід. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 11, с.140-156. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278442>.

Пропоноване дослідження у комплексному висвітленні явища волонтерства, з урахуванням досвіду прогресивних країн, окреслює окремі сторони формування волонтерського руху в Україні в умовах викликів широкомасштабної війни проти нашої держави. Особливу увагу приділено новим мотиваційним проявам у цій сфері, які певною мірою впливають на характер соціального включення та часткової самозайнятості людей, зокрема молоді. У статті використано: загальнонаукові методи порівняння,

описовий метод, аналіз, узагальнення; системний аналіз застосовано при дослідженні поняття волонтерства, а також при вивченні схильності населення до добродійності; історичний метод та метод порівняння – при дослідженні особливостей волонтерства в Україні і за кордоном; метод аналогії – для порівняння та пояснення необхідності бракуючих ланок у системі регулювання волонтерської діяльності за різних умов. На підставі соціальних обстежень була доповнена загальна оцінка щодо ситуації з волонтерським рухом в Україні в умовах викликів війни, особливості її активізації, мотиваційний характер у контексті не стільки духовної площини, скільки у площині соціально-господарської залученості. Це виявляється як засіб, форма пошуку та здійснення життєвого потенціалу у кризово-критичний період, що сприяє зростанню можливостей життєвого потенціалу людини, адаптації до виживання у критичних умовах для країни та для себе. Ця теза доповнює і розвиває трудовий підхід (економічний аспект) у концептуалізації волонтерства.

Результати цієї дослідницької роботи є додатковим інформаційним джерелом щодо висвітлення ситуації з розвитком волонтерства в Україні на сьогодні. Дослідження має як теоретичну значимість для поповнення знання у концептуалізації волонтерської діяльності, так і практичну – пропозиції та обґрунтовані рекомендації органам виконавчої влади щодо подальшого сприяння розвитку волонтерства як форми соціального включення і можливої самозайнятості в сучасних викликах війни в Україні.

Ключові слова: волонтерство; виклики війни; життєвий потенціал; соціальне включення; мотиви; світові практики волонтерства.

Вступ

Сфера трудового потенціалу країни представляє на сьогодні високу значимість у подоланні викликів війни. Діючою формою переорієнтації молоді стала сьогодні волонтерська діяльність, яка певною мірою виступила у протидію соціальній ізоляції, відсутності доступу до суспільних ресурсів, тимчасового безробіття. Вона інтегровано забезпечує можливе і часткове протиставлення окремим вагомим соціальним проблемам для молоді як засіб, форма пошуку та здійснення життєвого потенціалу у кризово-критичний період супроти викликів війни. Ця тематика час від часу потребує вияву, опису та інтерпретації механізму нових форм суспільної взаємодії. З розгортанням соціальної катастрофи в Україні, спричиненої війною, нагальність дослідницького супроводу розвитку волонтерства ще більше зросла та актуалізувалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тематика волонтерського руху характеризується значною джерельною базою, що представлена в основному закордонними напрацюваннями. Нею займалися чимало відомих науковців, зокрема: Дж. Девіс Сміт, М. Харріс, Р. Хедлі, С. Елліс, К. Кемпбел та ін. Серед вітчизняних науковців вивченню соціального феномену волонтерства приділяли увагу: Р. Вайнола, А. Капська та Н. Комарова (1999), О. Безпалько, О. Карпенко, І. Зверева, І. Юрченко, Г. Лактіонова, І. Авуєва та ін. На сьогодні проблематика добродіяльності аналізується та вивчається у палітрі трьох підходів: *соціального, економічного і трудового* (Тимченко та Шмаріна, 2015; Ільчук, 2014; Вайнола, Капська та Комарова, 1999; Козачук, 2016; Smith, 1999). Саме поповненню знання щодо останнього підходу ми і приділятимемо увагу у нашому дослідженні.

Формулювання цілей статті

Хоча за останнє десятиліття ця тематика значно активізувалася і набувала теоретико-прикладного наповнення, водночас виникає потреба дослідження особливостей виникнення та активізації конкретних напрямів волонтерської діяльності, дослідження базових мотивів, які спонукають населення до доброчинності, й подальшого формування дійової системи стимулів розвитку, зокрема для такої особливої категорії населення, як молодь. Є потреба у апробації усталених теоретичних підходів дослідження волонтерства з урахуванням наших суспільних умов.

Якщо за кордоном ця галузь активно розвивається та підтримується владою, постійно створюються нові робочі місця, то в Україні ця сфера є недостатньо розвиненою. Тому дослідження та врахування закордонного досвіду розширення цієї сфери внесе науково-практичну раціональність у регулювання волонтерської діяльності в Україні за сучасних критичних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження

Український волонтерський рух – тема неоднозначна і подекуди суперечлива. Одне з найскладніших питань, яке неодмінно постає при вивченні волонтерської тематики, як оцінюють фахівці, це – усвідомлення неможливості всебічного і всеохоплюючого її вивчення (Горелов та Корнієвський, 2015). Для нас інтерес представляє не саме становлення і розвиток волонтерського руху, а більшою мірою особливості сучасних волонтерських практик, активна суспільна підтримка населенням

українських збройних сил і загалом української армії, впровадження в українській соціум нових форм соціальної активності, соціальної, а також альтернатив економічної залученості.

Сьогоднішня ситуація в Україні великою мірою є викликом громадянському суспільству на дієздатність та загальнонаціональну консолідацію. Громадянський сектор, який представлений волонтерським рухом, наразі відіграє досить важливу роль у цьому процесі. Кризовий стан, який виникає у країні, а також вихід на поверхню багатьох латентних проблем, які вже тривалий час крилися глибоко у соціальній структурі несформованого українського суспільства, досить часто приводить до виникнення нових ідей щодо можливого їх вирішення. Зокрема, йдеться про активізацію певних не надто помітних неприбуткових організацій, які у соціальному полі розгалуженої соціальної допомоги залучають широкі маси людей до громадянської активності. Можна сказати, що волонтерський рух в Україні на сьогодні пробудив націю та став індикатором кардинальних трансформацій у соціальній структурі українського суспільства. Саме тому в реаліях його соціальної катастрофи потреба в добровільній праці загострилася.

Для України добротність не є новою, вона відповідає українському менталітету та національному характеру. Саме зараз ми є свідками відродження історичного коріння волонтерства як різновиду благодійницької діяльності (Вашкович, 2017).

Як зазначалося, проблематика добровільної діяльності у наукових колах досліджується в межах трьох підходів: *соціетального, економічного і трудового*. Однак ці дослідження ґрунтуються переважно на узагальненнях досвіду практичної реалізації волонтерських проєктів у галузі соціальної роботи з їх детальним, часто поетапним, описом. Як показує практика, відомості про такий вид діяльності є фрагментарними та розпорошеними, переважно в інтернет-виданнях. Тому, власне, ми намагаємося додатковою інформацією заповнити цю прогалину.

Існує чимало визначень «волонтерства», однак всі вони зводяться до кількох ключових принципів, що його ідентифікують: «безоплатний характер, заснований на альтруїзмі як безкорисливому служінні в інтересах інших людей»; «добровільність»; «організованість»; «системність та суспільна корисність». Це і «форма соціального служіння, що здійснюється за вільним волевиявленням громадян», «спосіб підтримки, піклування, надання допомоги», «добровільна неприбуткова діяльність фізичних осіб» (Левченко, 2013).

Одна з основних функцій, яку виконують сьогодні волонтери, стосується саме площини політичної взаємодії держави і суспільства як комунікативний

місток між ними. Це логічно впливає і з нашої суспільної практики, бо однією з головних проблем взаємодії громадянського суспільства з органами державної влади в Україні донедавна було і є питання дефіциту довіри. Однак це вже надбудова цього суспільно-діяльного каркаса. Базисом виступає модус «надання допомоги», благодіяльність, соціальна включеність і, можливо, *соціальна самозайнятість*. Цей термін виступає синонімом соціальної включеності, однак зі своїми властивими ознаками, які зараз мають своє емпіричне доведення (Голуб, 2014; Лях ред., 2012).

Сьогодні в суспільстві відбуваються кардинальні зміни в політичній, економічній, соціальній, духовній сферах, що роблять підлітків і молодь більш прагматичними. Ці зміни впливають на формування молодого покоління, яке є чутливим індикатором суспільних трансформацій, і визначають у цілому потенціал розвитку суспільства. Волонтерська діяльність сьогодні може виступити тією діючою формою переорієнтації молоді, яка інтегровано забезпечить можливе і часткове протиставлення окремим вагомим соціальним проблемам для молоді: соціальна ізоляція, відсутність доступу до суспільних ресурсів, тимчасове безробіття (Голуб, 2014; Лях ред., 2012).

Саме участь у волонтерському русі дає можливість молодим людям відчувати себе причетними до суспільно-національних справ – з одного боку, певним чином самореалізуватися – з іншого боку. Людина прагне знайти своє призначення і місце в житті за різних обставин і мотивацій: самопошук, можлива соціальна та економічна рекомпенсація, причетність до важливих змін на кшталт: подолання соціальних катаклізмів, війни тощо. Доказом цьому є те, що ключовим вектором діяльності волонтерів, починаючи з 2014 р., стала у багатьох аспектах допомога нашій армії, і передусім – підтримка поранених воїнів. Цим займалися 70 % волонтерів (Матяш, 2017). Ще до широкомасштабної війни з Росією кількість людей, які хотіли бути волонтерами в Україні, тільки зростала. Лише через платформу Української Волонтерської Служби було подано заявок 43,5 тис. волонтерів, а до чатів долучилось близько 100 тисяч нових користувачів. Однією із основних засад та джерелом пошуку волонтерського потенціалу стала Волонтерська Платформа, яка була запущена на початку 2021 р. Згодом до цього руху долучилися: Українська Волонтерська Служба, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), ІТ-компанія SoftServe за підтримки Міністерства молоді та спорту України для об'єднання волонтерів і організацій зі всієї України (Волонтерська Платформа, 2022).

Однак початок масштабної війни з боку Росії значно активізував волонтерський рух в Україні. Як показують різні обстеження, з початку повномасштабного вторгнення РФ практично кожна друга молода людина в Україні так чи інакше була причетна до волонтерської діяльності (Мірер, 2022; Майбутнє молодіжного волонтерства в Україні, 2022). Волонтерський рух в Україні кардинально розширився та став більш масовим, умотивованим та організованим. Про це свідчать результати дослідження «Молодіжне волонтерство в Україні», проведене в рамках програми USAID «Мріємо та діємо», метою якого було зрозуміти мотиваційні та змістовні його аспекти (Pukhtina, 2022).

На сьогоднішній день така організація, як Волонтерська Платформа, об'єднала більше 400 тис. користувачів, понад 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. Протягом останнього року на Платформі зареєстровано близько 50 тис. волонтерських можливостей. Кожний бажаючий знайшов своє місце в системі допомоги та продовжує боротись: підприємці, державні службовці, молодь (Волонтерська Платформа, 2022). *Разом із формальною діяльністю значно розширився і неформальний спосіб її здійснення. Власне, це і пояснює масову долученість до неї.*

Основними мотивами, які спонукають волонтерів до такого роду діяльності, насамперед можна назвати, забираючи ідеологічну складову, «соціальний патріотизм», проведення різних соціальних проєктів, а також часткове власне самозабезпечення (Равлюк, 2022; Поділіться історією молоді, 2022) у формі соціально-господарської включеності. Тематика волонтерства у загальнодоступних вітчизняних джерелах, де все загалом зводиться до «патріотичності», «служіння суспільству», «високої громадянської позиції» та подібних суголосних інтерпретацій, – не виняток. І мало що відомо про інший бік цього явища у сьогоденному зрізі: про його природу, стимулювання. Дається взнаки відсутність відповідних фокусованих соціальних обстежень волонтерства.

Світ змінюється, і змінюються мотиваційний та ціннісний каркаси людей. Подібні речі починають тільки проявлятися з парадоксальним переплетенням двох чинників – модерністського життєвого світогляду із властивим йому індивідуалізмом – з одного боку, та неприродного явища для цивілізаційного світу і нашої епохи – війни як соціальної катастрофи – з іншого. Саме зараз ми це емпірично і спостерігаємо. Війна багато що змінила та змінює. Набувають змін і волонтерські практики.

Волонтерство все більше відкриває для себе нові сторони. Воно стає засобом, альтернативою у вирішенні багатьох екзистенційних питань.

Йдеться про: соціальне та частково економічне самозбереження способом соціальної включеності, допомоги; боротьбу із соціальною ексклюзивністю; спосіб самореалізації; часткову альтернативу соціально-економічній самозайнятості. Чому саме із приставкою «соціально-»? Тому що волонтерський рух не є економічною діяльністю прибуткового характеру, хоча економічна діяльність соціального характеру виявляється (що ми емпірично і спостерігаємо). В силу обставин волонтерство для багатьох громадян, які долучилися до нього, отримують певний компенсаційний кредит у вирішенні власних проблем (економічного, соціального характеру). Хоча це на нашому суспільному прикладі є тимчасовим явищем, однак воно виявилось одним зі способів протидії матеріальним труднощам, які склали зміст викликів війни. Все це спостерігається на арені війни в Україні.

Оглядаючи досвід зарубіжжя, практика багатьох країн підтверджує, що діяльність волонтерів приносить суспільний прибуток та забезпечує вклад у ВВП близько 5–7% (Поділіться історією молоді, 2022). Участь у волонтерському русі у сприйнятті американців є доволі визначальним показником формуючих соціальних якостей і характеристик індивідуума. Цілком показовим виявилось, що участь у добровільних проєктах допомоги стала перевагою при пошуку роботи (Крапівіна, 2010). Предметним стало і те, що за кордоном практики безоплатної допомоги з боку багатьох кваліфікованих фахівців, особливо лікарів та юристів, рекомпенсуються в інших вимірах. Світова практика показала, що волонтерський досвід суттєво підвищує шанси на отримання стипендій на навчання; можливості вступу до навчальних закладів. Навіть досвід роботи волонтером зараховується при визначенні трудового стажу так само, як і оплачувана праця.

Важливий момент у роботі волонтера, як показала практика, це – усвідомлення необхідності власної діяльності та наявності бажання працювати (Голуб, 2014; Лях ред., 2012). Не потрібно тут створювати ідеологеми на рахунок тотального патріотизму та «пожертвування собою». У цьому разі кожен дотримується власних інтересів, виходячи із потреб та обставин. Тому і мотиваційні чинники тут різні. Як показують наші спостереження (як невиключені, так і включені) у доповненні з довільними сфокусованими інтерв'ю у формі діалогів та співбесід (n=22) із долученими до волонтерської «роботи», мотивація залученості до неї може бути і є різною, навіть суперечливою, у залежності від обставин, соціального статусу та економічного становища агента залученості (в принципі, це

**СІРИЙ ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ,
СІРА ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ВКЛЮЧЕННЯ...**

правило розповсюджується на всі види діяльності, навіть коли це, на перший погляд, здається нелогічним і не зовсім прийнятним).

Однак прогресивне суспільство вже давно прийшло до висновку, що є нагальна потреба у стимулюванні волонтерів до активної діяльності. Світовий досвід наочно показує, що відповідні заохочувальні заходи, стимулювання зазвичай відбуваються у формі матеріальних виплат чи податкових пільг. В окрему категорію входять форми та способи соціального стимулювання. У країнах Європи волонтерам надаються кошти для харчування, кишенькових витрат, оплачуються чи компенсуються затрати на навчання, поїздки, організацію і проведення різних програм.

Світова практика також показує, що на сьогодні волонтерський рух як глобальний світовий рух, що охоплює понад сто країн світу, стає все більш впливовим. За окремими даними, у США до волонтерства залучено майже 56 % населення, у Японії – 26 %, у Франції – 19 %, у Німеччині – 34 % (Лях, 2006). У Франції в акціях волонтерських організацій беруть участь близько 20 % дорослого населення, більша частина з яких (до 60 %) це робить регулярно, займаючись волонтерською діяльністю понад 20 год. на місяць (United Nations General Assembly, 2001). Більше тридцяти відсотків громадян Німеччини (а це близько 21 млн осіб) також присвячує себе праці у волонтерських асоціаціях, проектах і групах взаємодопомоги понад 15 год. на місяць. У середньому близько 191 год. на рік працюють волонтерами громадяни Канади, що є еквівалентом близько 579 000 робочих місць із повною зайнятістю (United Nations General Assembly, 2001). Тому потрібно розуміти, що матеріальна компенсація, а також різного роду соціальне стимулювання є дійовим мотиваційним важелем.

Ці висновки та узагальнення переведемо у практичну площину нашого сьогодення. Як вже зазначалося, мотиваційний чинник залежить від кількох перемінних, а саме: умови, ситуаційна складова, потреби, інтереси та цінності самого агента, його матеріальне і соціальне становище. Війна, власне, і внесла свої корективи в особливості розвитку волонтерства в Україні на сьогодні. По всій Україні багато молодих людей формально і неформально залучалися до стихійних та громадських осередків волонтерського руху. Створювалися притулки для внутрішньо переміщених осіб, надавалась допомога потерпілим від війни українцям харчами, речами, медикаментами, працювали психологи, проводилася робота над забезпеченням переселенців соціальним житлом та багато іншого. Сюди залучалися і переселенці із окупованих територій; ті, у кого був бізнес та хто хотів щось відновити, місцеві, хто втратив роботу; інші, які знаходили час, зусилля, шукали однодумців, фінансування та інші ресурси, які були

необхідні для якого-небудь волонтерського проєкту. Недарма зараз кажуть, що гуманітарні сили, тобто волонтери, а разом із ними армія та бізнес – це три кити, на яких сьогодні тримається Україна. При цьому більшість із них нічого не втрачали, хоча і втрачали матеріальні та інші ресурси. Скоріше навпаки – своєю допомогою набували більше можливостей життєвого потенціалу, його зростання, адаптації до виживання у критичних умовах для країни та для себе.

Все це є підтвердженням і в окремих соціальних обстеженнях, присвячених цій проблематиці. Попри низьку репрезентативність, все ж виявляють певну типовість ситуації чи природи цього процесу. Беручи до уваги те, що фінансове стимулювання є одним із дійових мотиваційних важелів, потрібно визначити та уточнити позицію молодих людей щодо доцільності впровадження подібних форм заохочення до волонтерства. Хоча, за результатами окремих відповідних досліджень волонтерства, близько 1/5 респондентів вважають, що матеріальне стимулювання є не зовсім доцільним у волонтерському русі, однак значно більше громадян (близько 1/3) переконані, що це є досить дійовою спонукою для залучення добровольців (Мотивування залучення молоді до волонтерської діяльності, 2020; Активізація напрямів волонтерської діяльності, 2020). Трохи менше половини (близько 47 %) учасників опитування вважають, що фінансове мотивування доцільне лише у окремих випадках. Близько 3/4 респондентів вважають додаткове мотивування необхідним та доречним заходом, який сприятиме розвитку волонтерського руху в Україні, а близько чверті респондентів переконані, що бажання стати добровольцем неодмінно має формуватися у людини як внутрішня риса, без впливу зовнішніх факторів (Активізація напрямів волонтерської діяльності, 2020).

Висновки

Як бачимо, волонтерство як суспільне явище виявляє нові характеристики, які до цього не були поширеними та практично мало припускалися. Зовнішні чинники, такі як загарбницька війна проти України, відповідним чином змінюють і ланки внутрішньої структури нашого (в принципі, як і будь-якого) соціуму, його зв'язки, характер та специфіку взаємодії його елементів. Ці положення повністю накладаються і на розкриття сутності феномену волонтерства. Війна спричинила нові соціальні виклики, кризові критичні ситуації, за яких відбуваються консолідуючі процеси як засіб самозбереження соціуму. І розширююча роль волонтерства тут виявляється

не тільки у напрямку допомоги, але і у додатковій включеності способом соціального господарювання, що зменшує негативне навантаження з боку кризових критичних ситуацій пошуку та зростання життєвого потенціалу, адаптації виживання у критичних умовах для країни та для себе. Тому існує необхідність дослідження особливостей волонтерської залученості з метою розробки обґрунтованої, загальної, комплексної системи мотивування волонтерів, активізації волонтерської діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Активізація напрямів волонтерської діяльності як індикатор нагальних потреб суспільства, 2020. [online] Доступно: <https://www.znu.edu.ua/faculty/fsu/nauk/rob2020/aktiv_zats_ya_volonterstva.pdf> [Дата звернення 08 січня 2023].

Вайнола, Р.Х., Капська, А.Й. та Комарова, Н.М., 1999. *Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку*. Київ: Академпрес.

Вашкович, В.В., 2017. Генеза волонтерства як суспільного явища та його правове відмежування від суміжних категорій. *Правова держава*, 28, с.39-44.

Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни, 2022. *Unicef Україна*. [online] 11 липня. Доступно: <<https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Голуб, В.Л., 2014. Державне визнання волонтерської діяльності як чинник розвитку взаємовідносин держави та суспільства. *Теорія та практика державного управління*, 4, с.110-118.

Горелов, Д.М. та Корнієвський, О.А., 2015. *Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики*. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень.

Ільчук, Л.І., 2014. *Вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського союзу з метою її запровадження в Україні*. [online] Київ: Центр перспективних соціальних досліджень. Доступно: <<http://ipzn.org.ua/wpcontent/uploads/2015/07/volonterstvo.pdf>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Козачук, М.Б., 2016. Протоволонтерство як феномен соціального життя людства. *СОЦІОПРОСТІР*, 5(16), с.36-39.

Крапівіна, Г.О., 2010. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*, 5, с.117-123.

Левченко, О., 2013. Соціальне волонтерство в Україні. *Благодійний фонд «Помагаєм»*, [online] 25 червня. Доступно: <<https://pomogaem.com.ua/news/>>

blog/notes_volunteer/1538-socialnoe-volonterstvo-v-ukraine.html> [Дата звернення 08 січня 2023].

Лях, Т.Л. ред., 2012. *Менеджмент волонтерських груп від А до Я*. Київ: Версо-04.

Лях, Т.Л., 2006. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном. В: *Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді*, Міжнародна наукова конференція для студентів та аспірантів «Обличчя соціальної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді». Київ, Україна, 22-23 березня 2006 р. [online] Київ: Християнський дитячий фонд. с.61-70. Доступно: <<https://core.ac.uk/download/pdf/19667262.pdf>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Майбутнє молодіжного волонтерства в Україні: що мотивує, створює бар'єри та як популяризувати волонтерство?, 2022. *Громадський Простір*, [online] 22 вересня. Доступно: <<https://www.prostir.ua/?news=majbutnje-molodizhnoho-volonterstva-v-ukrajini-scho-motyvuje-stvoryuje-barjery-ta-yak-populyaryzuvaty-volonterstvo>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Матяш, М., 2017. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. *Укрінформ*, [online] 14 жовтня. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Міреп, П., 2022. Допомогти та не нашкодити. Як стати волонтером під час війни. *Суспільне Новини*, [online] 21 квітня. Доступно: <<https://suspilne.media/231159-dopomogti-ta-ne-naskoditi-ak-stati-volonterom-pid-cas-vijni/>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Мотивування залучення молоді до волонтерської діяльності як елемента соціальної роботи, 2020. [online] Доступно: <<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24168>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Поділіться історією молоді, яка допомагає цивільним під час війни, 2022. *Нововолинська міська рада*, [online] 12 квітня. Доступно: <<https://nov-rada.gov.ua/2022/04/12/podilitsia-istoriiei-molodi-i-aka-dopomahaie-tsyvilnym-pid-chas-vijny/>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Равлюк, Ю., 2022. Волонтерство: молодь про свій досвід. *Листи до приятелів*, [online] 04 лютого. Доступно: <<https://lysty.net.ua/youthvolunteering/>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Тимченко, С.С. та Шмаріна, А.В., 2015. Історія волонтерської діяльності в світі та в Україні. В: *Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи*,

Міжнародна науково-практична конференція. Харків, Україна, 17-18 квітня 2015 р. [online] Харків: Харківський національний автомобільно-дорожній університет, с.151-154. Доступно: <https://keui.files.wordpress.com/2015/04/42_tymchenko_shmarina.pdf> [Дата звернення 08 січня 2023].

Rykhina, A., 2022. Майбутнє молодіжного волонтерства: що мотивує, створює бар'єри та як популяризувати волонтерство?, 2022. ГУРТ, [online] 22 вересня. Доступно: <<https://gurt.org.ua/news/informator/81030/>> [Дата звернення 08 січня 2023].

Smith, J.D., 1999. *Volunteering and Social Development: A Background Paper for Discussion at an Expert Group Meeting*. New York, November 29–30. London: Institute for Volunteering Research.

United Nations General Assembly, 2001. Resolution adopted by the General Assembly. Recommendations on support for volunteering. A/RES/56/38. [online] 5 December 2001. Available at: <<http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>> [Accessed 08 January 2023].

REFERENCES

Aktyvizatsiia napriamiv volonterskoi diialnosti yak indykator nahalnykh potreb suspilstva [Activation of areas of volunteer activity as an indicator of urgent needs of society], 2020. [online] Available at: <https://www.znu.edu.ua/faculty/fsu/nauk/rob2020/aktiv_zats_ya_volonterstva.pdf> [Accessed 08 January 2023].

Vainola, R.Kh., Kapska, A.I. and Komarova, N.M., 1999. *Volonterskyi rukh v Ukraini: tendentsii rozvytku* [Volunteer movement in Ukraine: development trends]. Kyiv: Akadempres.

Holub, V.L., 2014. Derzhavne vyznannia volonterskoi diialnosti yak chynnyk rozvytku vzaiemovidnosyn derzhavy ta suspilstva [State recognition of volunteer activity as a factor in the development of relations between the state and society]. *Theory and Practice of Public Administration*, 4, pp.110-118.

Horielov, D.M. and Korniiievskiy, O.A., 2015. *Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky* [Volunteer movement: world experience and Ukrainian civic practices]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies.

Ilchuk, L.I., 2014. *Vyvchennia praktyky shchodo volonterskoi diialnosti v krainakh Yevropeiskoho soiuzu z metoiu yii zaprovadzhennia v Ukraini* [Study of the practice of volunteering in the countries of the European Union with a view to its introduction in Ukraine]. [online] Kyiv: International Centre for Policy Studies. Available at: <<http://ipzn.org.ua/wpcontent/uploads/2015/07/VOLONTERSTVO.pdf>> [Accessed 08 January 2023].

Kozachuk, M.B., 2016. Protovolonterstvo yak fenomen sotsialnoho zhyttia liudstva [Protovoluntarism as a phenomenon of the social life of mankind]. *SOCIOPROSTIR*, 5(16), pp.36-39.

Krapivina, H.O., 2010. Liudski resursy ta yikh motyvatsiia v dobrovolchestvi [Human resources and their motivation in volunteering]. *Bulletin of Lviv Institute of Economics and Tourism*, 5, pp.117-123.

Levchenko, O., 2013. Sotsialne volonterstvo v Ukraini [Social volunteering in Ukraine]. *Charitable Fund "Pomogaem"*, [online] 25 June. Available at: <https://pomogaem.com.ua/news/blog/notes_volunteer/1538-socialnoe-volonterstvo-v-ukraine.html> [Accessed 08 January 2023].

Liakh, T.L. ed., 2012. *Menedzhment volonterskykh hrup vid A do Ya* [Management of volunteer groups from A to Z]. Kyiv: Verso-04.

Liakh, T.L., 2006. Istorychni zasady sotsialno-pedahohichnoi diialnosti volonteriv za kordonom [Historical foundations of socio-pedagogical activity of volunteers abroad]. In: *Volonterstvo yak resurs sotsialnoi roboty u hromadi* [Volunteering as a resource of social work in the community], International scientific conference for students and postgraduates "The face of the social state" within the framework of the project "Improving the quality of social services for children and families in the community". Kyiv, Ukraine, March 22-23, 2006. [online] Kyiv: Khrystyianskyi dytiachyi fond, pp.61-70. Available at: <<https://core.ac.uk/download/pdf/19667262.pdf>> [Accessed 08 January 2023].

Maibutnie molodizhnoho volonterstva v Ukraini: shcho motyvuie, stvoriue bariery ta yak populiaryzuvaty volonterstvo? [The future of youth volunteering in Ukraine: what motivates, creates barriers and how to popularize volunteering?], 2022. *Hromadskyi Prostir*, [online] 22 September. Available at: <<https://www.prostir.ua/?news=majbutnje-molodizhnoho-volonterstva-v-ukrajini-scho-motyvuje-stvoryuje-barjery-ta-yak-populyaryzuvaty-volonterstvo>> [Accessed 08 January 2023].

Matiash, M., 2017. Ukrainske volonterstvo – yavyshe unikalne. Yomu zavdiachuiemo suverenitetom [Ukrainian volunteering is a unique phenomenon. We owe him our sovereignty]. *Ukrinform*, [online] 14 October. Available at: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>> [Accessed 08 January 2023].

Mirer, P., 2022. Dopomohty ta ne nashkodyty. Yak staty volonterom pid chas viiny [Help and do no harm. How to become a volunteer during war]. *Suspilne Novyny*,

[online] 21 April. Available at: <<https://suspilne.media/231159-dopomogti-ta-ne-naskoditi-ak-stati-volonterom-pid-cas-vijni/>> [Accessed 08 January 2023].

Motyvuvannia zaluchennia molodi do volonterskoi diialnosti yak elementa sotsialnoi roboty [Motivating youth involvement in volunteering as an element of social work], 2020. [online] Available at: <<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24168>> [Accessed 08 January 2023].

Podilitsia istoriieiu molodi, yaka dopomahaie tsyvilnym pid chas viiny [Share the story of youth helping civilians during war], 2022. *Novovolynska miska rada*, [online] 12 April. Available at: <<https://nov-rada.gov.ua/2022/04/12/podilitsia-istoriieiu-molodi-iaka-dopomahaie-tsyvilnym-pid-chas-vijny/>> [Accessed 08 January 2023].

Pykhtina, A., 2022. Maibutnie molodizhnoho volonterstva: shcho motyvuie, stvoriuie bariery ta yak populiaryzuvaty volonterstvo? [The future of youth volunteering: what motivates, creates barriers and how to popularize volunteering?]. *GURT*, [online] 22 September. Available at: <<https://gurt.org.ua/news/informator/81030/>> [Accessed 08 January 2023].

Ravliuk, Yu., 2022. Volonterstvo: molod pro svii dosvid. *Lysty do pryiateliv*, [online] February 04. Available at: <<https://lysty.net.ua/youthvolunteering/>> [Accessed 08 January 2023].

Smith, J.D., 1999. Volunteering and Social Development: A Background Paper for Discussion at an Expert Group Meeting. New York, November 29–30. London: Institute for Volunteering Research.

Tymchenko, S.S. and Shmarina, A.V., 2015. Istoriiia volonterskoi diialnosti v sviti ta v Ukraini [History of volunteering in the world and in Ukraine]. In: *Volonterskyi rukh: istoriia, suchasnist, perspektyvy* [Voluntary Movement: History, Modernity, Prospects], International Scientific and Practical Conference. Kharkiv, Ukraine, April 17-18, 2015. [online] Kharkiv: Kharkiv National Automobile and Highway University, pp.151-154. Available at: <https://keui.files.wordpress.com/2015/04/42_tymchenko_shmarina.pdf> [Accessed 08 January 2023].

Vashkovych, V.V., 2017. Heneza volonterstva yak suspilnoho yavyscha ta yoho pravove vidmezhuвання від суміжних категорій [The genesis of volunteerism as a social phenomenon and its legal separation from related categories]. *Constitutional State*, 28, pp.39-44.

Volunteer hub helps 400,000 Ukrainians make a difference As war rumbles on, the Volunteer Platform is connecting Ukrainians with people in need, 2022. *UNICEF Ukraine*, [online] 11 July. Available at: <<https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>> [Accessed 08 January 2023].

United Nations General Assembly, 2001. Resolution adopted by the General Assembly. Recommendations on support for volunteering. A/RES/56/38. [online] 5 December 2001. Available at: <<http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>> [Accessed 08 January 2023].

**VOLUNTEERING AS A FORM OF SOCIAL INCLUSION
AND POSSIBLE SELF-EMPLOYMENT IN MODERN CHALLENGES
OF THE WAR IN UKRAINE: DISTINCTIVE DOMESTIC VECTORS
OF DEVELOPMENT AND FOREIGN EXPERIENCE**

**Yevhen Siryi^{1a},
Oksana Sira^{2a}**

*¹Doctor of Sociological Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3396-8168>,
e-mail: socio1@ukr.net,*

*²PhD in Philosophical Sciences,
Head of the Department of NPE and Leadership,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1069-2381>,
e-mail: ovsira@ukr.net,*

^aState Institute of Family and Youth Policy, Kyiv, Ukraine

In a comprehensive highlighting of the volunteering phenomenon and taking into account the experience of progressive countries, this study outlines definite aspects of the formation of the volunteer movement in Ukraine in the context of challenges of a large-scale war against our country. Special attention was assigned to new motivational manifestations in this area, which to some extent influence the nature of social inclusion and partial self-employment of people, particularly youth. The article used: general scientific methods of comparison, descriptive method, analysis, generalization; systematic analysis when studying the concept of volunteering, as well as when researching the population's inclination to benevolence; historical and comparison methods were used when studying peculiarities of volunteering in Ukraine and abroad; the method of analogy was applied for comparison and explanation of the need for missing links in the system of regulation of volunteer activity under different conditions. On the basis of social surveys, a general assessment of the situation with the volunteer movement in Ukraine under the challenges of the war, the specifics of its activation, the motivational character in the context of not so much the spiritual plane, but the social and economic involvement, was added. This turns out to be a tool, a form of searching and realizing life potential in a crisis-critical period, which contributes to the growth of human life potential, adaptation to survival in critical conditions for the country and for oneself. This thesis complements and develops the labour approach (economic aspect) in the conceptualization of volunteering.

The results of this research work are an additional source of information regarding the current situation with the development of volunteering in Ukraine. The study has both theoretical significance for replenishing knowledge in the conceptualization of volunteering, and practical as well – offers and well-founded recommendations to the executive authorities regarding the further development of volunteering as a form of social inclusion and possible self-employment in modern challenges of the war in Ukraine.

Key words: volunteering; challenges of war; life potential; social inclusion; motives; global practices of volunteering.

**Наукове видання
Scientific Publication**

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
INTERNATIONAL RELATIONS:
THEORY AND PRACTICAL ISSUES**

**Випуск 11
Issue**

**Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers**

Відповідальний за випуск / Responsible for the Issue
Валерій Ластовський / Valerii Lastovskyi

Відповідальний та технічний редактор / Responsible and Technical Editor
Оксана Білецька / Oksana Biletska

Літературний редактор / Literary Editor
Катерина Спрогіс / Kateryna Sprogis

Бібліографічний редактор / Bibliographic Editor
Алла Чернявська / Alla Cherniavska

Дизайн макета / Design of Mock-up
Оксана Білецька / Oksana Biletska

Комп'ютерна верстка / Computer Layout
Оксана Бережна / Oksana Berezhna

Видавничий центр КНУКіМ
Видавець Київський національний університет культури і мистецтв
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК №4776
від 09.10.2014

Підписано до друку: 9.05.2023. Формат 70x100/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Cambria, Constantia.
Ум. друк. арк. 12,84. Обл.-вид. арк. 9,1.
Наклад 300 примірників
Замовлення № 5042